

MUKADDİME

mardin artuklu üniversitesi
sosyal bilimler enstitüsü dergisi

[illegible]

www.arsivakurdi.org

Mardin Artuklu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

MUKADDİME

www.arsivakurdi.org

ISSN: 1309-6087

Mardin Artuklu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Mukaddime

Yıl 3, Sayı 5, Bahar 2012

Editör
Dr. İbrahim ÖZCOŞAR

Editör Yardımcısı
Dr. Yunus CENGİZ, Reyyan KAVAK YÜRÜK

Yayın Kurulu
Dr. Abdurrahman EKİNCİ, Dr. Beyhan KANTER, Dr. Dirk KRAUSMULLER, Dr. Elif KESER KAYAALP, Dr. Evrim DÜZENLİ, Dr. Haidar O KHEZRİ, Dr. Lokman TOPRAK, Dr. Mehmet Ata DENİZ, Dr. Mehmet Sait TOPRAK, Dr. Selim Temo ERGÜL, Dr. Taha Nas, Dr. Tahirhan AYDIN, Dr. Zülküf KARA

Sekreterya
Çiğdem AKYÜZ

Özetler
Arapça Mehmet Ata DENİZ **Farsça** Haidar O KHEZRİ **Kürtçe** Selim Temo ERGÜL

Hakem Kurulu
Prof.Dr. Abdulkadir ÇÜÇEN (Uludağ Ünv.), Prof.Dr. Abdülaziz HATİP (Marmara Ünv.), Prof.Dr. Abide DOĞAN (Hacettepe Ünv.), Prof.Dr. Adnan DEMİRCAN (Harran Ünv.), Prof.Dr. Ahmet KANKAL (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Ali YILMAZ (Ankara Ünv.), Prof.Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Ünv.), Prof.Dr. Ayhan ÖZTÜRK (Cumhuriyet Ünv.), Prof.Dr. Azmi ÖZCAN (Bilecik Ünv.), Prof.Dr. Bilal AYBAKAN (Marmara Ünv.), Prof.Dr. Cengiz ÇAKMAK (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Doğan ÖZLEM (Yeditepe Ünv.), Prof.Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ünv.), Prof.Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM (Dicle Ünv.), Prof.Dr. İlhan GENÇ (Dokuz Eylül Ünv.), Prof.Dr. İsmail YİĞİT (Marmara Ünv.), Prof.Dr. Kadri YILDIRIM (Mardin Artuklu Ünv.), Prof.Dr. Kenan İNAN (Karadeniz Teknik Ünv.), Prof.Dr. M.Ruhi KÖSE (Yüzüncü Yıl Ünv.), Prof.Dr. Mahmut ATAY (Fırat Ünv.), Prof.Dr. Mehmet ÇELİK (Celal Bayar Ünv.), Prof.Dr. Mehmet ÖZ (Hacettepe Ünv.), Prof.Dr. Mesut YEĞEN (İstanbul Şehir Ünv.), Prof.Dr. Mithat SANCAR (Ankara Ünv.), Prof.Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Ünv.), Prof.Dr. Mustafa OFLAZ (Mardin Artuklu Ünv.), Prof.Dr. Prof.Dr. Refik KORKUSUZ (Yeni Yüzyıl Ünv.), Sami ŞENER (Sakarya Ünv.), Prof.Dr. Selim ERDOĞAN (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Ş.Tufan BUZPINAR (İstanbul 29 Mayıs Ünv.), Prof.Dr. Şaban Teoman DURALI (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Talat HALMAN (Bilkent Ünv.), Prof.Dr. Vecdi AKYÜZ (Marmara Ünv.), Prof.Dr. Yavuz AKPINAR (Ege Ünv.), Prof.Dr. Yılmaz KURT (Ankara Ünv.), Prof.Dr. Zafer ÖNLER (Onsekiz Mart Ünv.), Prof.Dr. Ziya KAZICI (Marmara Ünv.), Doç.Dr. Ahmet ERKOL (Mardin Artuklu Ünv.), Doç.Dr. Ahmet Hakkı TURABİ (Marmara Ünv.), Doç.Dr. Bekir Berat ÖZİPEK (İstanbul Ticaret Ünv.), Prof.Dr. İsak Emin AKTEPE (Erzincan Ünv.), Doç.Dr. M.Edip ÇAĞMAR (Dicle Ünv.), Doç.Dr. M.Salih ARI (Yüzüncü Yıl Ünv.), Doç.Dr. Metin BOZAN (Dicle Ünv.), Doç.Dr. Murat AKGÜNDÜZ (Harran Ünv.), Doç.Dr. Musa BAĞCI (Dicle Ünv.), Yrd.Doç.Dr. İrfan YILDIZ (Dicle Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Recep USLU (İstanbul Teknik Ünv.).

Sayı Hakemleri: Prof.Dr. Murat KARAGÖZ (Fatih Ünv.), Prof.Dr. Mustafa UÇAR (Hasan Kalyoncu Ünv.), Prof.Dr. Ömer AYTAÇ (Fırat Ünv.), Prof.Dr. Tarık Bin Saad AL-SHALABI (Umm Al-Quraa Unv.), Doç.Dr.Ahmed Jumaah MAHMOOD (Ankara Ünv.), Yrd.Doç.Dr.Dirk KRAUSMULLER (Mardin Artuklu Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Nesim DORU (Mardin Artuklu Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Selim Temo ERGÜL (Mardin Artuklu Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Yunus CENGİZ (Mardin Artuklu Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Zülküf KARA (Mardin Artuklu Ünv.).

Mukaddime Dergisi hakemli akademik bir dergidir. Bahar ve güz dönemlerinde olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır.

İletişim Adresi
Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır Yolu 5. km
Hacı Ahmet Bölünmez Edebiyat Fakültesi Binası No:1-28 Mardin Tel. + 90 482 213 4002
http://mukaddime.artuklu.edu.tr mukaddime@artuklu.edu.tr **Baskı** Mardin Sesi Matbaası

www.mukaddime.org

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Nusaybinli Aziz Yakub ve Nusaybin Şehrinin Manevi Savunması (M. 338-350)
Ahmet Kütük *1*

دور التحليل الأسلوبي في ترجيح آخر رسائل عبد الحميد
Karim Farouk El-Kholy *25*

Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme
Zahir Kızmaz *51*

www.arsivakurdi.org

Kulturo Fekkî û Sanıkê Kırdkî/Zazakî
Nevzat Anuk *75*

Habercilikte İdeal Arayışı: Barış Gazeteciliği
Fatma Türkkol *89*

Mardin'in Kalkınmasında Turizmin Lokomotif Sektör Olarak Belirlenmesi Gerekliliği
Lokman Toprak *121*

Kitap Tanıtım ve Değerlendirmesi
Ahmet Ceylan *153*

www.arsivakurdi.org

Sunuş

Yılda iki kez yayımlanan ve sosyal bilimler alanına *yeni bağlamlar* kazandırma amacı ile akademik yolculuğuna devam eden dergimiz, bu sayısında; tarih, gazetecilik, felsefe, sosyoloji ve edebiyat alanlarında dikkat çekici konuları ele almaktadır.

Bu sayının ilk makalesinde, Ahmet Kütük, "*Nusaybinli Aziz Yakub ve Nusaybin Şehrinin Manevi Savunması (M. 338-350)*" başlıklı makalesinde, Mardin'in tarihsel ve kültürel bellekle yüklü ilçesi Nusaybin'in tarihini, siyasi konumunu ve dinsel merkez olarak büründüğü kimliğini/kimliklerini Aziz Yakub ve talebesi Aziz Efraim gibi din adamları üzerinden değerlendirmektedir. Sasani saldırılarına karşı Nusaybin'in manevi koruyuculuğunu üstlenen Aziz Yakub'un ilçedeki nüfuzunu ve ilçe üzerindeki manevi direnci artırmaya yönelik etkinliklerini tarihsel verilerden yola çıkarak yorumlayan yazar, Aziz Yakub'un hayatı çerçevesinde, dördüncü yüzyılda gerçekleşen kuşatmaları ayrıntılı bir biçimde anlatarak Nusaybin tarihinin bu dönemine ışık tutmakta ve bu alanda yapılacak araştırmalara da geniş bir araştırma imkânı sunmaktadır.

Karim Farouk El-Kholy, "دور التحليل الأسلوبي في ترجيح آخر رسائل عبد الحميد" başlıklı makalesinde, yazara nispeti kesin olan bir yazı ile nispeti kesin olmayan diğer bir yazının ortak noktaları üzerinden bir deneme kaleme almıştır.

Zahir Kızmaz, "*Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme"* başlıklı makalesinde, gelişmekte olan ülkelerde giderek artan suç oranlarının artış nedenlerini modernleşme süreçleri ve dinamikleri ile ilintileyerek açıklamaktadır. Yazar, artan suç oranlarını tetikleyen sosyolojik dinamikleri kuramsal veriler çerçevesinde analiz ederek sorunun kaynaklarını irdelemektedir.

Nevzat Anuk, "*Kulturo Fekkî û Sanıkê Kırdkî/Zazakî*" başlıklı makalesinde, Zazaca'nın sözlü edebiyatının temsil ürünlerinden olan masallarla ilgili yapılan çalışmaların panoramasını kronik bir tespitle irdeler. Masalların içerdiği kültürel kodları, kültür evrenini ilk Zazaca masal metninden itibaren inceleyen yazar, Zaza kültürüne ait masalların dönemsel tasnifini yaptığı gibi kültürel, dilsel, etnik tartışmalar ışığında masalları yorumlar.

Modern yaşamın hüküm sürmeye başlamasıyla medyanın/basının sadece siyasi değil aynı zamanda sosyal yaşamda da etkin bir aktör olarak görev yapmasını*, "Habercilikte İdeal Arayışı: Barış Gazeteciliği"* başlıklı makalesinde irdeleyen Fatma Türkol, makalesinde Kıbrıs'taki müzakere haberlerinin "Barış Gazeteciliği" açısından değerlendirmesini yaparak modern basının ideal arayışında kışkırtıcı söylemlerden uzak gazetecilik anlayışının toplumsal ve siyasi yaşam üzerindeki önemini gözler önüne sermektedir. Makalesindeki verileri, Kıbrıs'taki Eylül 2008'de başlayan müzakere arayışlarıyla ilgili haberlerden yola çıkarak irdeleyen yazar, "söylem analizi" yöntemiyle Kuzey Kıbrıs'ta yayınlanan Halkın Sesi, Afrika ve Kıbrıs gazetelerinin 214 sayısında çıkan haberleri "çözüme ulaşmak için yapılan müzakereler nasıl bir dille haberleştirilmektedir ve müzakerelere karşı yayın çizgileri çözüm odaklı mıdır?" sorularına cevap arayarak incelemeye tabi tutmuştur.

Turistik bakışın hâkim olduğu bir kentin turizm sektöründe etkin bir rol oynaması için çözüm önerileri sunan Lokman Toprak, "*Mardin'in Kalkınmasında Turizmin Lokomotif Sektör Olarak Belirlenmesi Gerekliliği"* başlıklı makalesinde, Mardin'in kendi iç dinamiklerinin ve tarihsel mirasının rasyonel bir şekilde harekete geçirilebilmesinin yollarını tartışmaktadır.

Mukaddime'nin bu sayıda tanıttığı kitap, M. Sait Toprak'ın *"Talmut ve Hadis: Karşılaştırmalı Bir Araştırma"* başlıklı eseridir. Ahmet Ceylan kitabın, Talmut ve Hadis arasında yapılan ilk müstakil çalışma olduğu tespitiyle kitabı incelemeye tabi tutar. Orijinal ve oldukça zor bir alanda yazılan kitap, Arapça, İbranice ve Aramice kaynaklar taranarak kaleme alınmıştır. Ahmet Ceylan, kitabı geniş bir incelemeyle tanıtarak kitabın bölümlerinin ayrıntılı bir şekilde dökümünü çıkarmıştır.

Yayın Kurulu

www.mesopotamiakurdi.org

NUSAYBİNLİ AZİZ YAKUB VE NUSAYBİN ŞEHRİNİN MANEVİ SAVUNMASI (M. 338-350)

Ahmet KÜTÜK

Dr., Fırat Ünv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü

Özet

Tarihi kaynaklarda Nemrud tarafından kurulduğu söylenen Nusaybin şehri, Roma-İran imparatorluklarının hâkimiyet mücadelesinin Mezopotamya'daki durak noktasını teşkil etmiştir. Özellikle Hıristiyanlığın Mezopotamya'da hızlı bir şekilde yayılmasını müteakip bu kent siyasi ve askeri öneminin yanında dini bir merkez hüviyetine de büründü. Bu şehirden Aziz Yakub ve talebesi Aziz Efraim gibi şöhretli din adamları yetişti.

İznik konsilinde Hıristiyan doğuyu temsil eden ve ardından kentte ilk Hıristiyan okulunu tesis eden Aziz Yakub aynı zamanda o sırada Sasanilerin artan dış saldırılarına karşı Nusaybin'in manevi koruyucusu olmuştur. O, miladi 4. asırda Nusaybin'e karşı gerçekleştirilen şiddetli kuşatmalarda kent halkının manevi direncini arttırdı, böylece Nusaybin'i almayı çok isteyen II. Şapur'un ülkesine eli boş dönmesini sağladı. Nusaybinli Yakub, gerek Nusaybin'de kurduğu akademide yetiştirdiği öğrencileri, gerekse geride bıraktığı eserleriyle Hıristiyanlığın o dönemde Mezopotamya bölgesinde yayılmasında önemli bir rol üstlendi.

Anahtar Kelimeler: Nusaybinli Yakub, Nusaybin, Roma İmparatorluğu, Sasaniler, Hıristiyanlık, Constantine, Şapur.

www.arsivakurdi.org

Abstract

Mar Jacob of Nisibis and the Spiritual Defense of the City of Nisibis (AD. 338-350)

The city of Nisibis, which according to legend was founded by Nemrud, became a focal point for both Romans and Persians in their struggle for dominance in Mesopotamia. In addition to its political and military importance the city took on the identity of a religious center following the rapid spread of Christianity in the region. It produced famous religious scholars such as St. James of Nisibis and his student St. Ephraim.

St. James, who was one of the representatives of the Christian East at the Council of Nicaea and who afterwards established the first Christian school in Nisibis, became the spiritual guardian of the city during Sassanian attacks, which were increasing at the time. He boosted the morale of the city's population in the brutal sieges that took place in the fourth century and thus helped assure that Shapur returned to his country empty-handed. At the same time he contributed to the spread of Christianity in Mesopotamia both through the students that were educated at his school and through the works that he left behind.

Keywords: James of Nisibis, Nisibis, Roman Empire, Sassanids, Christianity, Constantine, Shapur.

Kurte

Ezîz Yaqûbê Nisêbînî û Parastina Menewî ya Bajarê Nisêbînê (338-350 Z.)

Bajarê Nisêbînê ku li goreya çavkaniyên dîrokê ji aliyê Nemrûd ve hatiye avakirin, di têkoşîna hakîmiyetê ya împeretoriyên Roma û Îranî ya li Mezopotamyayê de astgehek bûye. Bi taybetî, piştî belavbûna lezgîn a Mesîhîtiyê ya li Mezopotamyayê, ji bilî girîngiya xwe ya siyasî û leşkerî, bû navendeke dînî jî. Ezîz Yaqûb û xwendekarê xwe, Ezîz Efraîm, ji vî bajarî rabûne. Ezîz

www.arsiyakurdi.org

Yaqûb, ku di Konsîla Îznîkê de Rojhilata Mesîhî temsîl dikir û yekemîn dibistana Mesîhî li bajêr avakiribû, di eynî demê de li hemberî êrîşên derveyî yên Sasaniyan jî bûbû parastvanê menewî yê Nisîbînê jî. Di dorpêçkirina xedar a sala 338an de, tirûşa menewî ya şêniyên bajêr qewî kir û bi vî awayî kir ku Şapûrê II., ku zêde dixwest Nisêbîn dagir bike, destevala şand welatê wî. Yaqûbê Nisêbînî, çi bi perwerdekirina xwendekarên xwe, çi jî bi berhemên xwe, di belavbûna Mesîhîtiyê ya li Mezpotomyayê de roleke sereke girt ser xwe.

Peyvén Sereke: Yaqûbê Nisêbînî, Nisîbîs, Mesîhîtî, Împeretora Romayê, Sasanî, Şapûr.

چکیده

عزیز یعقوب نصیبینی ودفاع معنوی از شهر نصیبین

شهر نصیبین – که در منابع تاریخی بیان شده است به دست نمرود ساخته شده است – مرکز درگیری امپراطوریهای روم وفارس در سرزمین بین النهرین به شمار می رفت. بعد از انتشار دین مسیحیت در سرزمین بین النهرین، شاهد شکل گیری هویت دینی قابل توجهی در کنار اهمیت سیاسی ونظامی برای این شهر بودیم. عالمان دینی زیادی همچون عزیز یعقوب وشاگردش عزیز افرایم اهل این شهر بوده اند. علاوه بر آنکه عزیز یعقوب بنیانگزار اولین مدرسه مسیحیت در شهر نصیبین بوده است؛ نقش قابل توجهی را هم در بالا بردن روحیه ی مردم شهر ودفاع از شهر در برابر دشمنان خارجی داشته است تا جاییکه –به عنوان مثال- شاپور دوم بعد از محاصره سخت وطولانی شهر، به ناچار در سال 338 عقب نشینی کرد. عزیز یعقوب از خلال ایجاد اولین مدرسه علوم مسیحیت در شهر نصیبین ونیز آثاری که از خود برجای گذاشته است؛ تاثیر مهمی در گسترش مسیحیت در سرزمین بین النهرین داشته است.

واژگان کلیدی: یعقوب نصیبینی، مسیحیت، روم، ساسانیان.

الملخص

الدفاع المعنوي عن مدينة نصيبين ، وعزيز يعقوب النصيبيني، م(350-338)

مدينة نصيبين التي يقال في المصادر التاريخية انها أسست من قبل نمرود، كانت نقطة صراع ونضال من أجل الهيمنة بين الإمبراطوريات الرومانية و الفارسية في بلاد ما بين النهرين،

www.barsivakurdi.org

خاصة بعد انتشار المسيحية في بلاد ما بين النهرين سرعان ما احاطت الأهمية السياسية والعسكرية في هذه المدينة مع هوية دينية. تخرج من هذه المدينة رجال الدين مشهورون، مثل عزيز يعقوب و تلميزه عزيز افرايم

عزيز يعقوب الذي كان يمثل الشرق المسيحي في قنصلية إزنيق، أنشئ أول مدرسة مسيحية في مدينة نصيبين،

وفي نفس الوقت كان المدافع المعنوي للمدينة ضد الهجمات الخارجية المتزايدة ، حيث لعب دورا كبيرا في رفع معنويات أهالي المدينة، فرجع شاهبور الثاني بعد حصار شديدعام 338 بخيبة الأمل

فلعزيزيعقوب دور هام في نشر المسيحية في بلاد ما بين النهرين في ذلك الوقت .،من خلال أولى مدرسة أنشأها في نصيبين و الأثار التي خلقها

الكلمات الرئيسية: يعقوب النصيبين، نسيبيس والمسيحية والإمبراطورية الرومانية، الساسانيون، شابور.

Giriş

Miladi 4. asır ortalarından itibaren Bizans ve Sasani imparatorluk bölgesinin kırmızıçizgisini oluşturan Nusaybin şehri, 7. asra kadar bu mücadelede her iki imparatorluk tarafından gerçekleştirilen birçok kuşatmaya maruz kaldı. Bunlar arasında en şiddetlisi kuşkusuz 338 ve 350 yılındaki Sasani kuşatmalarıdır. O sırada kent Roma İmparatorluğu'nun elinde bulunmaktaydı ve ihtiraslı İran kralı II. Şapur (309-379) tarafından Sasanilerin Mezopotamya hâkimiyeti önündeki en büyük engel olarak görülüyordu.

Güçlü Roma imparatoru Büyük Constantine (305-337)'nin 337 yılındaki ölümünü fırsat bilen II. Şapur vakit kaybetmeden Nusaybin üzerine ilk kuşatmasını 338 yılında gerçekleştirdi, fakat kenti almaya muvaffak olamadı. Şapur, 348 yılında gerçekleşen Sincar Savaşı'nda Romalılara karşı kısmi başarı kazanmasına rağmen kati bir zafer elde edemedi. 350 yılındaki Nusaybin kuşatması ise kuşkusuz Nusaybin'in tarihte yaşadığı en zorlu kuşatma olmuştur. Buna rağmen şehir Şapur tarafından alınamamış, ancak 363 yılında Roma imparatoru Jovian (363-364) ile imza edilen antlaşma sonucunda barış yoluyla Sasanilere terk edilmişti.

Dönemin kaynakları 338 ve 350 yılı kuşatmalarındaki savunma başarısında bir ismi özellikle ön plana çıkarırlar kentin yerlisi ve manevi savunucusu Nusaybinli Aziz Yakub. Bu makalede Aziz

www.asiyakurdi.org

Yakub'un hayatı çerçevesinde 4. yüzyıl ortalarında gerçekleşen bu kuşatmaların ayrıntılarını sunmaya çalışacağız.

Aziz Yakub'un Gençlik Yılları ve İznik Konsili (m. 325)

Nusaybinli Yakub, Nusaybin şehri ve burada kurulan akademi için en önemli isimlerden biridir. Onun 325 yılından sonraki hayatı hakkında kaynaklarda bolca bilgi bulunmasına rağmen çocukluk ve gençlik dönemi hakkında yok denecek kadar az bilgiye sahibiz. Dolayısıyla onun doğum tarihi belli değildir. Ölüm tarihi hakkında da gerek ana kaynaklar gerekse modern kaynaklarda ihtilaflı ve karmaşık bilgiler mevcuttur[1].

MS. 3. yüzyılda bu bölgede dünyaya gelerek Nusaybin yakınlarında bulunan bir manastırda rahiplik hayatına girdiği tahmin edilen Aziz Yakub, piskoposluğa yükselinceye kadar münzevi bir hayat yaşadı. O, bu yüzden ikametgâh olarak bir dağın en yüksek yerini seçti ve kışın bir mağarada barınarak geçirdi. Sadece çiğ olarak yediği yabani otlar ve köklerle beslendi. Bir gömlek ve paltodan başka elbisesi yoktu. II. Maximianus (308-313) tarafından sürdürülen işkenceler sırasında birçok eziyetlere katlandı. Onun kişisel erdemi ve büyük itibarı Nusaybin piskoposluğuna terfi etmesine sebep oldu. Piskoposluğa yükselince ise, Nusaybin'de kendi adını taşıyan kiliseyi inşa etti. Bu şehre gelen Aziz Miles bu binanın heybetine şaşırmıştı ve birkaç gün orada Aziz Yakub ile kaldı (Butler, 1845, v.7, s.110-111;

[1] 350 yılındaki Nusaybin kuşatmasının anlatılmasında ve özellikle Aziz Yakub'un burada hazır bulunmasıyla ilgili tarihçilerin verdiği bilgilerden kaynaklanan kronolojik bir karmaşa vardır. Erbil Vekayinamesi, Agapius ve Ebu'l Ferec ve diğer birkaç ana kaynak dışında kilise tarihçilerinin çoğu, Yakub'un 350 yılındaki kuşatmada kenti savunduğunu yazarlar. Halbuki, yukarıda adıgeçen kaynaklar Aziz Yakub'un 338 yılında öldüğünü kaydetmektedir. Agapius, açıkça Constantin'in ölümünden sonra (m. 337) Nisibis'e saldıran Şapur'un bir sonuç elde edemeden döndüğünü ve aynı yıl Nusaybin piskoposu Yakub'un dünyadan ayrıldığını yazıyor. (Bkz. Agapius, 1912, s.565) Anonim Edessa Kroniği de kısa cümlelerle konuyu teyit ediyor. (Anonim, 1864, s.32) Bununla birlikte, genellikle Aziz Yakub ile birlikte anlatılagelen Şapur'un Mygdonius (Hirmas) Nehri'ni kentin duvarlarına yönlendirerek duvarlarda gedikler oluşturması hadisesi, 350 yılında yapılan son seferde gerçekleşmişti. Buradaki karmaşa, muhtemelen Nusaybin üzerine Şapur tarafından Constantine (337-361) zamanında gerçekleştirilen üç ayrı seferin o dönem tarihçileri tarafından karıştırılmasından kaynaklanıyor. Tahminimiz odur ki, 338 yılındaki seferde Yakub kenti savunduktan kısa bir müddet sonra ölmüştü, son seferde kenti dualarıyla savunan ise Aziz Yakub değil öğrencisi Efraim olmalıdır ki Ebu'l Ferec'in kroniğinde bu şekilde aktarılır. (Bkz. Abu'l Ferec (Bar Habreus), 1999, s.134-135) Bu durum günümüz kaynaklarının da bir ikileme düşmesine sebep olmuş. Bazı kaynaklar onun 338'de öldüğünü kaydederken diğer bazıları Aziz Yakub'un 350 yılındaki kuşatma esnasında şehrin savunmasında hazır bulunduğunu kaydetmektedir. Bu konu şu kaynakta güzel bir şekilde kritize edilmiştir: (Ephraim, 1898, s.139)

www.arsivdergisi.org

Akyüz, 1998, s.14). Erbil Vekayinamesi'nde, Nusaybinli Yakub hakkında şu bilgileri ediniyoruz:

O tarihlerde sınır kenti Nusaybin'de yaşayan ve Tanrı'dan korkan Yakub adında bir adam vardı. Bu adam havariler gibi mucizeler yapıyordu, peygamberler gibi işaretler gösteriyordu. Yakub sık sık efendisi gibi bütün bir geceyi dua etmekle geçiriyordu ve sık sık oruç tutmasıyla her yerde biliniyor ve herkes tarafından takdir ediliyordu (Mşiha Zha, 2002, s.114-115).

Edessalı James'in kroniğinde Urfa'da Aithallaho'nun 19. piskopos olarak Urfa'da, Nusaybinli Yakub'un ise Nusaybin'de kutsandığını kaydediyor ve her ikisinin de İznik Konsili'nde hazır bulunduklarını ekliyor (James of Edessa, 1899, s.309; Urfalı Mateos, 1987, s.25, not 73). Anonim Edessa Kroniği de 635 Greek yılında (m. 324) Aithallaho'nun Urfa piskoposu olduğunu ve İmparator Büyük Constantine (305-307)'in hükümdarlığının 21. yılına tekabül eden MS. 325 yılında düzenlenen ve 318 piskoposun katıldığı İznik Konsili'ne doğuyu temsilen iştirak ettiğini kaydeder (Anonim, 1864, v.5, s.32, 41)[2].

Aziz Yakub bu konsilin sona ermesinden sonra kendisinin piskoposluk bölgesi olan Nusaybin'de 326 yılında bir akademi kurdu (Şer, 2006, s.34; Honigmann-Bosworth, 1993, v.7, s.983). Yakub ayrıca inşa etmiş olduğu kilisenin dışında Sarguga (Tamnath) köyünün yakınında *Gemi Manastırı* adını verdiği bir manastır da inşa etti. Arius'un heresizmi yayılmaya başlayıp birçok kiliseyi bozduğu zaman Aziz Yakub, kilisesine bulaşmasından korumak için yoğun çaba harcadı (Akyüz, 1998, s.19; Butler, 1845, v.7, s.111).

Nusaybinli Aziz Yakub, aynı zamanda Roma ile Persliler arasında baş gösteren savaşların bir tanığıydı ve dönemin kaynakları onun şehri dualarıyla Perslilerden koruduğunu yazar. O, İranlıların 338 yılındaki üç ay süren Nusaybin kuşatması sırasında şehrin

[2] Diğer kilise tarihçileri de Aziz Yakub'un bu konsilde hazır bulunduğunu teyit ediyor. (Bkz. Theodoret, 1854, s.31-33; Gennadius, 1906, s.386; Agapius, 1911-1912, s.547-548. Siirt Vekayinamesi'nin yazdığına göre bu konsil üç yıl sürmüştür. Vekayiname konsile katılanların tamamının ismini veriyor. Bkz. s.106-108; Theodoret, 1854, s.31-33; Gennadius, 1906, s.386; Agapius, 1911, s.547-548. Wright, 1894, s.31. Bu konsile Efraim'in de katıldığına dair bazı bilgiler var. Agapius açıkça onun konsilde Yakub ile birlikte olduğunu yazıyor. (Agapius, v. 7, s.547-548.) Siirt Vekayinamesi de onun Mar Yakub ile birlikte olduğunu üçüncü ağızdan kaydediyor. (s.107; Ayrıca bkz. Ephraim, 1898, v. 13, s.123). İznik Konsili'nde aşırı doğu Nusaybinli Yakub tarafından temsil edilirken, aşırı batı düşüncesinin temsilcisi ise Cordovalı Hosius olmuştur. (Rae, 1892, s.79) Bir rivayete göre Yakub, 326 yılı civarında Aziz Eustathius'un önderliğinde düzenlenen Antakya Konsili'ne de katıldı. Bkz. Butler, 1845, v.7, s.111)

www.arsivakuti.org

askerlerini istilacılara karşı cesaretlendirmişti. Aziz Yakub, bazı kaynaklarda 350 yılındaki kuşatmaya karşı şehri savunduğu iddia edilmesine rağmen yukarıda bahsettiğimiz gibi (Bkz. Dipnot 1) aslında 338 yılında İran seferi neticesinde ölmüştür (Wright, 1894, s.31; Honigmann, 1997, s.101; Segal, 2002, s. 228; Jonha, 2003, s.627; Akyüz, 1998, s.20).

II. Şapur'un Birinci Nusaybin Kuşatması (m. 338)

Sasani hanedanı içerisinde II. Şapur dönemi, Romalılar ile Sasaniler arasındaki hâkimiyet savaşlarının en şiddetli olduğu ve sınırların en çok değiştiği bir dönem olmuştur. Şapur'un Mezopotamya'yı işgali ve Nusaybin kuşatmaları, Büyük Constantine'nin ölümünden hemen sonra başlar[3]. Şapur, dedesi Narses (293-302)'in 4. yüzyıl başlarında Romalılarla imza edilen barış sonrasında Dicle ötesindeki beş vilayetle birlikte Nusaybin'i Romalılara terk etmiş olmasını kabullenemiyordu ve bu toprakların İranlılara ait olduğunu düşünüyordu. Bu doğrultuda uzun saltanat döneminde Mezopotamya topraklarını geri kazanmak için mücadele etti. Bu bölge hâkimiyeti için anahtar şehir olarak gördüğü Nusaybin'i defalarca kuşattı, fakat elde edemedi.

Şapur, açıkça Mezopotamya'yı geri kazanmayı ve Dicle'den Fırat'a kadar Romalılara saldırmayı amaçlıyordu. Bütün bunlar içerisinde en önemlisi Nusaybin'di. Bu kentin büyük bir dayanıklılıkla süren savunmaları daima etkin bir şekilde imparatorlar tarafından sağlanıyordu. Şapur, onu nehirler arasındaki bölgede Roma mevkiinin anahtarı olarak görüyordu ve 338'de buranın sahibi olmak için ilk teşebbüsünü gerçekleştirdi (Rawlinson, 1875, v.3, s.321-322).

Nusaybin'in 338 yılındaki ilk kuşatması 60 gün sürdü. Bu kuşatmayla ilgili çok az ayrıntı bize ulaşır. Bunlar arasında en değerlisi şüphesiz kuşatmaya karşı Aziz Yakub ile birlikte şehrin manevi günü olan Aziz Efraim'in yazdıklarıdır. Efraim'in, Nusaybin'e

[3] II. Şapur'un 309 yılında İran tahtına oturmasına rağmen, ilk Nusaybin kuşatması için bu tarihi seçmesi Büyük Constantine'in bu tarihe denk gelen ölümüyle alakalıdır. Roma İmparatorluğu'nu 39 yıl 9 ay 22 gün yöneten bu imparator cesaretiyle barbarlara korku salmıştı. Onun, 22 Mayıs 337'deki ölümünden sadece bir yıl sonra II. Şapur haşmetli ordusuyla Nusaybin önünde göründü. Gerçekten Erbil Vekayinamesi'nde geçen *Şapur, zaferden zafere koşan, yeryüzünü yaydığı korkuyla kaplayan kral Constanine'nin öldüğünü ve oğlu Contantinus'a imparatorluğun doğu kesimini bıraktığını öğrendiği zaman Hıristiyan bölgelerini bir engele takılmadan istila edebileceği zamanın gelmiş olduğunu düşündü* (Bkz. Mşiha Zha, 2002, s.117) şeklindeki ifade bu durumu teyit ediyor. (Ayrıca Bkz. Anonim, 2010, s.123; Butler, 1845, v.7, s.114).

www.sirsiyaknet.org

hitaben yazdığı *Carmina Nisibena* adlı eserinde kentin bu kuşatmada duvarlarının yıkıldığını fakat tekrar yükseltildiğine dair değerli bilgiler buluyoruz:

Ey Nusaybin bunları duy! Bütün bu şeyler senin için yazıldı ve söylendi. Sen dünyada savaş ve kavgaların sebebi oldun. Sen galip geldiğinde ve büyüdüğünde ağıt ve şükür için ağızlar açıldı. Senin kurtuluş günün bütün günlerin şahıdır. Kutsal günde (Pazar günü) senin duvarlarını yıkıldı. Oğul'un yeniden diriliş günü yıkıntıların tekrar yükseldi. Yeniden diriliş günü, ismiyle seni yükseltti (St. Ephraemi Syri, 1866, (Ağıt III, 4), s.79-80; Ephraim, 1898, v.13, s.171).

Bir diğer kaynak olan Erbil Vekayinamesi bu kuşatmada kentin piskoposu olan Yakub'un dualarıyla düşmanı kentten uzaklaştırdığını hikâye eder:

Şapur, Constantine'in öldüğünü ve imparatorluğun doğu kesimini oğlu Constantinus'a bıraktığını öğrendiği zaman Hıristiyan bölgelerini bir engele takılmadan istila edebileceği zamanın gelmiş olduğunu düşündü ve sınır kenti Nusaybin'e doğru hareket etti. Ancak bu kentin dikenler arasında bir gül olduğu gibi korunmakla kalmayıp krallar kralının güçlü efendisinin koluyla da korunduğunu bilmiyordu. Tanrı, ünlü ve dindar piskopos onurlu Yakub'un aracılığıyla Kral Şapur'un Nusaybin önünden çekilmesini sağladı.(Mşiha Zha, 2002, s.117-118).

Şapur, yeni Roma imparatoru Constantius'un yokluğunda kente saldırmıştı. Nusaybin, sadece garnizon ve halk tarafından değil, aynı zamanda kentin piskoposu Aziz Yakub'un dualarıyla da savunuldu. Yakub, ülke halkının kurtuluşu için mucizelerle çalışmasaydı dirençleri hareketlenmeyecekti. Sonuç olarak Şapur'un birlikleri geri püskürtüldü ve o duvarların önünde iki ay bekledikten sonra kuşatmayı kaldırmaya mecbur kaldı (Rawlinson, 1875, v.3, s.322; Butler, 1845, v.7, s.114).

Dönemin diğer kilise tarihçileri de bu olayı eserlerinde anlatarak kent ile özdeşleşmiş olan piskopos Yakub'un Nusaybin'e yönelen Pers saldırılarına karşı kendisine aktif bir rol verirler (Vailhe, 1911, v.11, s.84; Neusner, 1969, v.4, s.6). Bede, eserinde kısa bir ifadeyle Nusaybinli Yakub'un Pers saldırılarına karşı kenti koruduğundan bahseder, fakat olayın ayrıntılarına dair bilgi sunmaz (Bede, 1843, s.272). Bir diğer kilise tarihçisi olan Philostorgius da aynı olayı bahisle kentin Yakub'un dualarıyla korunduğunu ve onun sarsılmaz bir umut ve güvenle şehrin güvenliği için Tanrı'nın

www.arsivkurdi.org

yardımıyla savaştığını yazar (Philostorgius, 1855, s.459). Agapius da aşağı yukarı aynı şeyleri hikâye ederek Şapur'un, Büyük Constantin'in ölümünü duyduktan sonra Nusaybin üzerine yürüdüğünü ve 30 gün şehri kuşatma altında tuttuğunu, fakat bir sonuç elde edemeden ülkesine döndüğünü yazar (Agapius, 1911, v.7, s.565).

Edessalı James, ayrıntıya girmeyerek Şapur'un savaşmak üzere Nusaybin'e yürüdüğünü, fakat piskopos Yakub'un duaları sayesinde mahcubiyetle geri çekildiğini ifade eder (James of Edessa, 1899, s.310). Siirt Vekayinamesi'nde de konuyla ilgili aynı bilgiler mevcuttur. Buna göre Constantine'in ölümü üzerine çılgın Şapur, kötü eğilimlerini daha fazla gizlemedi. Hükümdarlığının 31. yılında[4] Hıristiyanlara saldırarak kiliseleri yıktı ve Nusaybin'e doğru harekete geçti. Ama yenildi ve düş kırıklığına uğradı. Tanrı, Nusaybin sakinlerini Aziz Yakub'un duaları ve onu izleyen iyi yürekli ruhbanların duaları ve Aziz Efraim'in dualarıyla kurtardı (Anonim, 2010, s.115-116). Erbil Vekayinamesi şöyle der:

Aşiretlerin babası Yakub, kent duvarlarının üzerine tırmandı ve Tanrı'dan ya kendini öldürmesini ya da halkını bu putperestlerin elinden kurtarmasını istedi. Efendimiz onu dinledi. Bir bakın birdenbire havada bir sinek ordusu belirdi ve Şapur'un ordusunun tepesine çöktü. Sinekler atların burun deliklerinden içeri girdiler ve onları delirttiler ve insanların gözleri köreldi ve kaçmaktan başka çıkar yolları kalmadı. Çünkü bu doğal olmayan körleşmeden çok korkmuşlardı ve Roma ordusu onları böyle bir karmaşa içindeyken yok edebilirdi (Mşiha Zha, 2002, s.118).

Siirt Vekayinamesi konuyla ilgili bir başka bahiste kral II. Constantin (337-361)'in onunla etkin bir şekilde savaşarak onu yendiğine dair bir ayrıntı sunar ve Yakub'un duaları sayesinde Tanrı'nın Şapur'un üzerine kara bir bulut ve gökten taşlar gönderdiğini yazar (Anonim, 2010, s.123)[5].

Erbil Vekayinamesi, Aziz Yakub'un mucizelerinin birkaç kişi tarafından Roma imparatoruna ulaştırıldığını ve imparatorun da Yakub aracılığıyla iyilikler yaptığı için Tanrı'ya şükrettiğini kaydeder. Pers kralı ise tehditler savurarak geri çekilmiş, Romalıların inancını bu

[4] Şapur 309 yılında İran tahtına oturduğuna göre, onun hâkimiyetinin 31. yılı 340 yılına tekabül ediyor. Müellif, bununla muhtemelen bu ilk kuşatmayı kastediyor.

[5] İstifade ettiğimiz diğer ana kaynaklarda imparatorun birinci kuşatma sırasında şehirde olduğuna dair bir ayrıntıya rastlamadık. Belki de müellif, bu kuşatmayı Şapur'un 346'da gerçekleştirdiği ikinci kuşatmasıyla karıştırıyor. Zira, imparator II. Constantin ikinci kuşatma öncesinde 345 yılında Nusaybin'de idi. (Bu konuda şu makalelere bkz. Bury, 1896, s.305; Baynes, 1911, v.1,s.57).

www.siirtvakfi.org

topraklardan silmeye yemin etmişti (Mşiha Zha, 2002, s.118). Son olarak Ebu'l Ferec'in verdiği bilgiye göre, Şapur bu ilk kuşatmadan Aziz Yakub ve Aziz Efraim'in duaları sayesinde zilletle geri çekilmek zorunda kaldı. Bununla birlikte müellif bu ilk kuşatmanın Büyük Constantine'in ölümünden önce gerçekleştiği kanaatindedir (Krş. Ebu'l Ferec, 1999, v.1, s.134).

II. Şapur'un İkinci Nusaybin Kuşatması (m. 346)

İlk teşebbüsünde beklemediği bir dirençle karşılaşarak başarısız olan Şapur, 341 yılına kadar dikkate değer bir ilerleme kaydetti. Ermenistan tahtına bağımsız bir hükümdar yerleştirerek onu yeminlerle bağlamış ve sadece Ermenistan üzerine değil aynı zamanda Ermenistan ile Kafkasya arasındaki tüm bölgede üzerine etkisini kurmuştu. Fakat o, hala bu başarılardan hoşnut değildi. Onun büyük ideali Romalıları Mezopotamya'dan sürmekti ve bu amaçla Nusaybin'i elde etmeyi isteği devam etti. Böylece Ermenistan meselesini kendi isteğine göre hallettikten sonra 346 yılında Kuzey Mezopotamya şehri Nusaybin'e ikinci bir saldırı gerçekleştirdi (Rawlinson, 1875, v.3, s.323-324).

Tarihi kaynaklarda, kentin bu ikinci kuşatmasıyla ilgili ilk kuşatmaya nazaran çok sınırlı bilgi mevcuttur. İmparator II. Constantinus'un, 4 Mayıs 345'te Nusaybin'de bulunduğu biliniyor. Bununla birlikte, 344 ila 348 yılları arasında Romalılar ile Persliler arasında herhangi bir savaş olduğuna dair bir nota sahip değiliz. Şapur, 346'da Nusaybin'i kuşatmıştı, fakat üç ay süren bu kuşatma süresince herhangi bir çarpışma olduğuna dair bir işaret yoktur (Bury, 1896, v.5, s.305; Neusner, 1969, v.4, s.6). Kuvvetle muhtemel yine duvarların büyüklüğü ve garnizonun dayanıklılığı ona engel oldu ve Şapur, bir kez daha birçok zaferiyle elde ettiği itibarını kaybederek çekilmek zorunda kaldı (Rawlinson, 1875, v.3, s.323-324; Butler, 1845, v.7, s.114). Roma imparatoru, ayrıca ordusunun bir bölümünü Sasani sınırını korumak üzere bölgeye göndermiş, 348 yılında Singara (Sincar) yakınlarında galibi belli olmayan Sincar Savaşı yapılmıştır (Gibbon, 1804, v.2, s.317; Neusner, 1969, v.4, s.6; Bury, 1896, v.5, s.302; Sykes, 1915, v.1, s.447. Sincar Savaşı ile ilgili ayrıntı için bkz. Kütük, 2012, s.56-58).

www.arsivakit.org

II. Şapur'un Üçüncü Nusaybin Kuşatması (m. 350)

Sasani kralı II. Şapur'un Nusaybin'i ele geçirmek adına gerçekleştirdiği en şiddetli kuşatma kuşkusuz 350 yılındaki kuşatma olmuştur. Gerek dönemin kilise tarihleri ve gerekse vekayiname tarzında yazılmış eserlerinde kentin bu kuşatması ve sonuçları hakkında bolca bilgi bulunur. Bu kaynaklardan edindiğimiz izlenim odur ki, Nusaybin'i almak artık II. Şapur için bir onur meselesi olmuştu ve Mezopotamya'nın diğer şehirlerini ele geçirerek Romalıları Fırat ötesine sürmek için iyi bir başlangıcı teşkil ediyordu. Bu doğrultuda kent üçüncü kez ve tüm şiddetiyle Şapur tarafından kuşatıldı.

Batıda sivil savaşların çıkması ve II. Constantinus'un ordularıyla birlikte Avrupa'ya hareket etmesi, şüphesiz Pers kralını daha önce iki kez mahcubiyetle döndüğü bu kenti bir kez daha kuşatma teşebbüsüne girişmesi konusunda cesaretlendirmişti. O, birçok yerli ordu topladı ve bu orduyu Hint birlikleriyle güçlendirdi. Bu güçle yaz başlarında Dicle'yi geçti ve birkaç istihkâmı ele geçirdikten sonra Nusaybin'i kuşattı (Rawlinson, 1875, v.3, s.325; Oussani, 1913, v.11, s.715). Şapur, topladığı atlı ve yaya birliklerine ek olarak birçok fil topladı. Onların sırtlarına yerleştirilen bir çeşit tahta kuleler vardı ve vücutlarının altlarına güçlü iplerle bağlanırdı. Bu kule ok, yay ve mızraklara sahip silahlı adamlarla doluydu (Neale, 1846, s.52-53).

Nusaybin halkı, Şapur'un geldiğini duyunca büyük bir korku ve endişeye kapıldı. Duvarları güçlü değildi ve askerleri fazla değildi. Roma İmparatorluğu'ndan kendilerine yardım gelmesi uzun zaman alacaktı. Şapur'a nasıl karşı duracaklarını bilmiyorlardı. Fakat onların şehirdeki duvarlardan ve askerlerden daha güçlü bir silahları vardı. O da Yakub adındaki piskoposlarıydı. O, halkın içinde bulunduğu tehlikeyi gördü. Pers ordusunun nasıl güçlü, kendi şehrinin nasıl zayıf olduğunu biliyordu. Fakat onun inancı dünyanın üstesinden gelebilirdi. Samimi bir şekilde Tanrı'ya halkını koruması için dua etti. Kutsal makamın putperestlerce kirletilmesine izin vermemesi için ona yalvardı. Yakub, kent halkını cesaretlendirdi. Onlara eski zamanlarda kendilerinden önce Tanrı'nın büyük kurtuluşlar getirdiğini hatırlattı (Neale, 1846, s.54-55; Rawlinson, 1875, v.3, s.326).

Her gün Şapur ordusunun ilerleyişi hakkında yeni haberler geldi ve sonunda bir yaz akşamı Persli kalabalık şehrin etrafındaki tepede göründü. Önce davul ve trampetlerle atı ilerledi. Sonra hükümdarlık filleri uzun kuleleriyle ve daha sonra uzun karanlık bir yolda ordunun

www.arsivakurdi.org

geri kalanı geldi. Bunların arkasında malzeme taşıyan kalabalık ve kampı takip eden kadınlar vardı. Başında altından kaskıyla kral Şapur göründü (Neale, 1846, s.56).

Şapur'un 70 gün (bazı kaynaklara göre 100 gün) sürmesine rağmen başarı elde edemediği bu üçüncü kuşatması hakkında kaynaklar ayrıntılı bilgi sunarlar. Daha önce belirttiğimiz gibi, kaynakların çoğu Aziz Yakub'un 338 yılındaki kuşatmada öldüğünü belirtmesine rağmen, onun 350 yılındaki kuşatmada da kenti savunduğunu belirten ana kaynaklar vardır. Bunlar arasında en önemlisi Piskopos Theodoret'un yazdığı Kilise Tarihi'dir. Yakub'un kenti savunması ve Mygdonius Nehri'nin duvarları yıkması hadisesini birlikte anan bu müellif, Pers kralının Romalılara savaş açarak harekete geçmesi üzerine imparator Constantinius'un da birliklerini toplayarak Antakya'ya ilerlediğini ve düşmanı Roma ordusu sayesinde değil, Roma İmparatorluğu'nda yaşayan dindar bireyler sayesinde yendiğini anlatır ve olayın detaylarını şu şekilde verir:

Bazıları tarafından Mygdonia Antioch olarak bahsedilen Nusaybin, Pers ve Roma sınırları arasında uzanır. James (Yakub) bu şehrin koruyucusu ve lideriydi. Bütün yetenekler onda birleşmişti. Bu şehir Roma hükümeti yönetimi altındayken Pers ordusu kenti abluka altına aldı. 70 gün boyunca onu kuşattılar, duvarlarına karşı su barajları kurdular, birçok savaş makineleri inşa ettiler. Yine de onu teslim etmeye zorlayamadılar. (Theodoret, 1854, s.123-124).

6. asrın putperest tarihçisi Zosimus, II. Şapur'un emri altında olan Perslilerin bu dönemde Mezopotamya'yı işgal ettiğini ve tüm güçleriyle Nusaybin'i kuşattığını, fakat Roma ordu komutanı olan Lucillianus'un[*] aldığı tedbirler sayesinde kentin tehlikelerden kurtulduğunu yazmakla yetinir ve Aziz Yakub'a hiç değinmez (Zosimus, 1814, s.72). Konuyla ilgili bilgi veren bir diğer kaynak olan Paschale Kroniği'nde ise şu bilgiler kayıtlıdır:

Pers kralı Şapur, Mezopotamya'ya karşı geldi ve 100 gün boyunca Nusaybin'i kuşattı. Şehre karşı savaşı değişik yollarla sürdürdü. Birçok makinalar kullandı, kendi hizmetinde birçok fil ve paralı asker getirdi. Eğer onlar şehri terk etmeye yanaşmazlarsa şehri yok etmekle tehdit edecekti. Nusaybinlilerin, kenti terk etmeye yanaşmamaları üzerine Şapur, şehri nehirle sel içerisinde bırakmaya

[*] Lucillianus kentin savunmasında aktif rol almış olan Romalı askeri yetkilidir. Kaynaklar, Aziz Yakub'un manevi anlamda gerçekleştirdiği başarıyı onun askeri anlamda üstlendiğini yazar ve cesaretinden dolayı Lucillianus'u överler.

www.arsivbakur.org

azmetti (Paschale Kroniği'nden aktaran Dodgeon-Lieu, 1994, s.203-204).

Şapur, kuşatmanın uzun zaman alacağını biliyordu. Bu yüzden kamp kurduğu yerin arasında iki duvar inşa etti. İç duvar onu kuşatmadan korumaya hizmet etti. Dış duvar ise bölgede ona saldıran herhangi bir düşmandan onu koruyacaktı. Bütün Persli mühendisler şehri almak için gerekli olan aletleri imal etmek amacıyla çalıştılar. Mancınıkların duvarda oluşturdukları sarsıntı şehrin her tarafında duyuluyordu. Büyük taşlar düştü, harç döküldü ve hala ağır mancınık şehrin zayıf yerlerine karşı yürüyordu. Her darbe duvarı savunanlar tarafından bir deprem gibi hissedildi. Fakat Nusaybin halkı, surların yıkılışını sessizce izlemedi, onlar mancınığı kullanan askerlere bağırdılar ve onlarla duvar arasına kum sepetleri bıraktılar (Neale, 1846, s.58-60).

Şapur'un amacı öyle gözüküyordu ki, kentin içerisinde kalıcı bir Pers kolonisi kurmaktı. Kuşatma emsalsiz bir enerjiyle sıkıştırıldı. Ana kaynaklarda da belirtildiği gibi, Persli işçiler tarafından Mygdonius (Hirmas) Nehri'nin kaynağı şehre doğru kesildi ve sular birbirine bağlı tümseklerle hapsedildi. Dört aylık bir iş sonrasında set Şapur tarafından biçimlendirildi. Böylece tüm Nusaybin'in etrafını kuşatacak şekilde yapıldı. Şehrin etrafında bir ada gibi yapay bir göl oluşturuldu. Bu yapay göl üzerinde ordu filosu (gemileri) askerler 500 pound ağırlığındaki taşları fırlatan savaş makinaları ile dolduruldu. Suların karşı konulamayan gücü duvarları zorladı (Gibbon, 1804, v.2, s.320; Neale, 1846, s.63-66; Rawlinson, 1875, v.3, s.326; Ephraim, 1898, v.13, s.139; Butler, 1845, v.7, s.114; Baynes, 1911, v.1, s.57; Neusner, 1969, v.4, s.7; Oussani, 1913, v.11 s.715). Theodoret Hirmas Nehri'nin yönünün şehrin duvarlarına çevrilmesinin ayrıntılarını şu şekilde aktarıyor:

(Persliler) sonunda şehrin içine akan Mygdonius (Hirmas) Nehri'nin yönünü durdurmaya karar verdiler. Onun taşkınından korunmak için nehrin her bir kıyısı üzerinde surlar yaptılar ve o kadar çok su birikti ki, su yatak seti üzerinden akmaya başladı. O sırada suyu duvarlara karşı ucu demirli bir kalın bir kütük gibi fırlattılar. Duvarlar sarsıntıya dayanamadı ve yıkıldı. Nehrin, şehrin karşı kıyısına hızla akması aynı zamanda bir felakete de sebep olmuştu. Bu kısımda duvarlar, aynı şekilde nehrin şiddetine dayanamayarak yıkıldı. Duvarları bu şekilde hırpalayan Şapur, hiçbir zorluk çıkmadan şehri alacağını umuyordu (Theodoret, 1854, s.124).

www.asiyakurdi.org

Nusaybin'in durduğu düzlüğü sel kapladı. Şapur, doğanın gücünü gördü ve ovanın aşağı kısmını o kadar toprak su çekti ki su çıkamadı, fakat şehrin çevresinde derin bir göl oluştu ve mazgallı siperlere ulaşıncaya kadar tedrici olarak duvarlardan yukarıya sızdı. Böylece yapay bir göl oluşturarak enerjik kral hızla bir donanma gemisi oluşturdu ve ordu gemilerini yerleştirerek gemileri suya indirdi. Büyük bir ilerlemeyle şehrin duvarlarına saldırdı. Fakat savunmacılar azimle dayandıklarından dolayı hiçbir baskı yapılamadı (Rawlinson, 1875, v.3, s.326; Bleterie, 1784, v.2, s.303).

Sonunda suların ağırlığı altında şehir duvarları çöktü. Biriken sular 150 adımlık mesafede kendine yol bulmuştu. Şövalye ve filler yarıktan geçerek hücum ettiler. Fakat büyük hayvanlar geri firar ederek saldırganların hattını kırdılar. Nusaybin'in akıbeti günün sonucuna dayandı, ağır ordu süvarisi çamurda bozuldu ve birçoğu sularla dolu görülmeyen çukurlarda boğuldu. Yaralarıyla azgınlaşan filler söyleneni yapmıyor ve binlerce Persliyi okçuyu çiğniyordu. Pers kralı kızgınlıkla ordusundaki aksilikleri izliyordu (Gibbon, 1804, v.2, s.320; Rawlinson, 1875, v.3, s.326; Baynes, 1911, v.1, s.59).

Nusaybin'in duvarlarının suların gücüyle değil, Persli askerlerin duası sayesinde çöktüğünü yazan kaynaklar da vardır. Persli yazarlara göre, kuşatmadan bıkan Şapur, şehrin düşmesi için askerlerine Tanrı'ya dua etmelerini emretti ve askerler başarı için Allah'a yalvarırken duvarlar çöktü (Buckingham, 1827, s.245; Malcolmn, 1829, v.1, s.76; Elliot, 1849, v.1, s.164). Öncelikle atlı okçular ağır süvarilere öncülük etti. Sonra sırtlarında demir kuleler taşıyan filler geldi, her bir kulede birçok okçu vardı. Bir gedikten saldırmak tuhaf bir durumdu ve doğal olarak başarısızlıkla sonuçlandı. Atlar çamurda şaşkın hale geldi. Filler bile bu zorlukların üstesinden zor geldi ve bir yara alır almaz devriliyor ve bataklıkta bir daha asla kalkamıyorlardı (Rawlinson, 1875, v.3, s.327).

Şehre verilen zarar hakkında fazla bilgimiz yok, fakat açılan gedik o kadar büyüktü ki; ya tamir edilmeli ya da etkin bir şekilde savunulmalıydı. Birlikleri saldırmak için acele ederken Şapur yapay tepe üzerinde pozisyonunu aldı (Rawlinson, 1875, v.3, s.326). Şapur nehrin açtığı gedikten girmişti, fakat o gün su yeterince alçalmamıştı. Bu yüzden o tekrar çadırına döndü. Ertesi gün kenti kesinlikle alacağını düşünüyordu ve ordusu zafer şarkıları söylüyordu. Persliler geceyi ziyafet ve eğlenceyle geçirdiler (Fletcher, 1850, s.92; Neale, 1846, s.67; Butler, 1845, v.7, s.114).

www.arsivakurdi.org

Kuşatmanın üzerinden dört ay geçmesine rağmen Nusaybin piskoposu Yakub enerjisini yitirmedi. Sabahleyin Pers ordusu tam gedikten saldırmak üzereyken güçlü ve yeni bir görüntü dikkatlerini çekti. Halk tarafından geceleyin aceleyle yeni bir duvar örülmüştü. Bu duvar üzerinde uzun boylu birisi, erguvani elbiseler içerisinde başının üzerinde bir taç ile duruyordu. O direktifler veriyor gözüküyordu. Fakat Persli kalabalığa o kadar gazapla ve korkutucu bir şekilde bakıyordu ki; en cesur Persli asker bile o bakarken ürktü, o sırada Şapur *"Aslında şehrin imdadına yetişen imparatordu"* diye haykırdı (Baynes, 1911, v.1, s.59; Fletcher, 1850, s.92).Theodoret, duvarların yıkılışından sonraki olayları şu şekilde aktarır:

Şapur, o gün nehir çekilinceye kadar beklemede kaldı. Sonunda duvarlar arasında açılmış olan gediklerden şehre güven içerisinde gireceğini umarak bütün birliklerini çağırdı. O, daha sonra duvarların yeniden inşa edildiğini ve bütün çabasının boşa gittiğini fark etti. Aziz piskopos Yakub, dua ederek askerlerin ve şehir sakinlerinin cesaretini arttırdı. Duvarlar yeniden inşa edilmiş ve savaş makineleri şehrin içerisine yerleştirilerek düşmana saldırmak için konumlandırılmıştı. Bunun etkisiyle Şapur duvarlara bile yanaşmadı. (Theodoret, 1854, s.124)[6].

Erbil Vekayinamesi, bu tarihteki kuşatmayla ilgili kısa bilgiler verir. Buna göre Şapur, 351-352 yılında sefere çıkarak Roma kentleri önünde kamp kurmuş, birçok kenti yağma ettikten sonra yeniden Nusaybin'e yürümüş burayı alamayınca da Mezopotamya'da çok sayıda asker bırakarak son deniz tarafından gelen barbar halklara karşı ülkesini korumak için geri dönmüştür[*] (Mşiha Zha, 2002, s.127; Akşit, 1985, s.585, 587). Theodoret, İran kralının yeniden inşa edilen duvar üzerinde birini gördüğünü ve korktuğunu yazar ve şöyle devam eder:

Şapur, sadece duvarların yeniden inşa edilmesinden ürkmemiş, aynı zamanda bir hayalden de ürkmüştü. O, duvarlar üzerinde şahane süslerle donatılmış bir adam gördü ve onun mükemmel parlaklıktaki erguvani cübbesi ve tacına şaşırmıştı. Önce onu Roma imparatoru sandı ve onunla yakın bir mesafede olmakla ölümle cezalandırılmaktan korktu. Fakat onların iddia ettiği doğruysa

[6] Hikâye Theodoret'teki aynı şekliyle Theophanes ve Süryani Mihail tarafından da aktarılır. (Dodgeon-Lieu, 1994, s.170-171, 205)

[*] Mşiha Zha'nın bir kilise tarihçisi olmasına rağmen, 350 yılındaki kuşatmada Aziz Yakub'a hiç değinmemiş olması, yukarıda bahsettiğimiz gibi onun bu kuşatma esnasında hayatta olmadığı kanaatini güçlü kılmaktadır.

www.nusaybinli.org

Constantius Antakya'daydı. Bir öngörüyle "Tanrı Romalılar için savaşıyor" dedi (Theodoret, 1854, s.124-125).

Müellif, hikâyenin devamında bu olanlara sinirlenen Şapur'un kızgınlıkla göğe doğru bir ok fırlattığını ve o sırada Süryani yazarların en mükemmeli olan Efraim'in de Aziz Yakub'dan yardım istediğini, Yakub'un aniden surlardan biri üzerinde ortaya çıktığını, sivrisinek ve kehlelerin Pers ordusuna karşı yürüyerek onları geri çekilmeye zorladığını yazıyor (Theodoret, 1854, s.125; Parry, 1895, s.224).

Ebu'l Ferec'in kronografyasında verdiği bilgiler de aşağı yukarı aynıdır. Bir farkla ki Ebu'l Ferec, surlar üzerinde Tanrı'ya dua eden kişinin Yakub değil Efraim olduğunu yazar. Suların gücüne dayanamayıp yıkılan duvarlar arasından içeriye giren Şapur, içeride yeniden inşa edilmiş surlar üzerinde barbarlara lanet okuyan Efraim'i görür:

Efraim, Allah'a yalvardı, O da düşmanların üzerine bulut bulut sinekler ve çeşit çeşit kehleler musallat etti; sırtları kuru ve yarık olan filler bu yüzden son derece muzdarip oldular. Kehleler atların burunları ve kulaklarına girdikleri için bunlar dizginlerini kırdılar, binicilerini attılar ve kaçtılar. Şapur da İran'a mahcubiyet içinde döndü (Ebu'l Ferec, 1999, v.1, s.134-135).

Paschale'in verdiği bilgiye göre yeni Firavun Şapur, şehri yok etmek üzereyken ve duvarlarda büyük bir yarık oluşmuşken Constantius görüntüsündeki bir adamın Nusaybin'in duvarları üzerinde gözükmesiyle daha da çileden çıktı ve Nusaybin halkına şöyle dedi: *Sizin kralınız güçlü değil, gelsin ve savaşsın ya da şehri teslim edin.* Onlar cevaben *Bizim için kralımız Constantius olmadan şehri teslim etmek yoktur* dedikleri zaman Şapur daha da öfkelendi. O, gördüğü hayale göre onların yalan söylediklerini düşünüyordu ve: *Niçin yalan söylüyorsunuz imparator Constantius'u şehrinizin surları üzerinde yürürken gözlerimle gördüm* demişti (Paschale Kroniği'nden aktaran Dodgeon-Lieu, 1994, s.205).

Fakat Kral Şapur'un yardımcıları birlikte fısıldaştılar ve sonunda *Ey kral, imparator Constantius gerçekte Antakya'da. Senin gördüğün insandan daha başka bir şey.* O sırada Şapur mızrağını şehrin duvarlarına karşı fırlattı ve karamsar bir şekilde çadırına çekildi. Persli kalabalık kendi inine çekilirken Aziz Yakub surlardan onlara bakıyordu ve Tanrı'nın lanetinin onların üzerine olduğunu söyledi (Ephraim, 1898, v.13, s.143, not 3; Fletcher, 1850, s.92; Bleterie, 1784, v.2, s.304; Neale, 1846, s.67-70; Butler, 1845, v.7,

www.arsivbulteni.org

s.114). Urfalı Mateos'un vekayinamesine bir zeyl yazmış olan Papaz Grigor, bu olayı Hz. Nuh'un tufan hikâyesiyle birleştirerek aktarır:

O, (Yakub) erguvani esvaplar giymiş bir kral kıyafetinde ve etrafında askerler olduğu halde, surun üstünde dolaşıyordu. Bu manzara karşısında dehşete düşmüş olan İran askerleri, yıkmış oldukları sura karşı yaklaşmaya cesaret edememişlerdi. Onlar aynı zamanda bir gazaba uğramışlardı. Atları bir sürü zehirli böceklerin hücumuna uğramış, gemilerini kırmış ve zapt edememişlerdi. İran imparatoru Hz. İsa'nın bu icraatından dolayı ve aziz patrik Hogop (Yakub)'un duaları sayesinde yenilip mecburen geri çekilmişti. Çünkü Allah kendisinden korkanların isteklerini daima yerine getirir (Urfalı Mateos, 1987, s.310-311)[7].

Bundan sonraki süreçte, yukarıda ana kaynakların belirttiği sinek bulutu gökyüzünde gözüktü ve gökyüzünü karanlıklaştırdı. Birkaç dakika sonra milyonlarca siyah sinekle doldu. Sinek sürüsü şehri geçerek Perslilerin kampı üzerine geldi. O sırada hiddetle sıçrayan ve binicilerini üzerinden atarak ova üzerinde koşan atlar, hortumları ile gökyüzüne yükselen filler acıyla bağırarak kaçtılar (Neale, 1846, s.70-71; Parry, 1895, s.224; Butler, 1845, v.7, s.114).

Paschale'in ifadesiyle, Nusaybinlilerin duası düşmanlarına galip gelmişti. Tanrı onlara karşı iyi niyetliydi, sular duvarları dövdüğü zaman duvarlar onun rızasıyla zarar görmüş, fakat sonradan yeniden yükselmişti. Pers askerleri geri dönmeye çalıştıkları esnada gökyüzünde karanlık bir bulut belirdi ve korku içerisinde ve panikle kaçtılar (Paschale Kroniği'nden aktaran Dodgeon-Lieu, 1994, s.204). Şapur, girişiminin umutsuzluğuna inanmıştı. Bununla birlikte o kuşatmaya bir müddet daha devam etti, artık büyük saldırı yapmadı ve ayrıldı (Rawlinson, 1875, v.3, s.327; Neale, 1846, s.71; Baynes, 1911, v.1, s.59). Bazı kaynaklar Şapur'un kuşatmayı kaldırma sebebi olarak Massagetae halkının kendi ülkesini işgal etmesini gösterir. Böylece bir süreliğine doğu sınırı barış içerisinde kaldı (Gibbon, 1804, v.2, s.320-321; Bleterie, 1784, v.2, s.303; Fletcher, 1850, s.91-92; Elliot, 1849, v.1, s.164; Baynes, 1911, v.1, s.59-60).

Böylece Şapur, birliklerini üç kez Nusaybin şehrinin duvarına yönlendirmiş ve üç kez askerlerinin cesaretlerini ve mühendislerinin maharetlerini boş yere sergilemişti. Cesur şehir yine de boyun eğmemişti (Keightley, 1841, s.319; Parry, 1895, s.224). Şapur, 20 bin

[7] Zeyli kaleme alan müellif Grigor, hata ile bu kuşatma hadisesinin Yazdigerd'in torunu Cabades (Kawad, 486-497) yılında vuku bulduğunu belirtir. Bkz. Aynı Eser, s. 310.

www.dergiyakundi.org

adam kaybettikten ve makinaları yaktıktan sonra dört aydan fazla süren kuşatmayı kaldırdı. Belki bu kadar erken ayrılmayacaktı fakat kuşatma ablukaya dönecekti. Kuzeydoğu sınırından ona tehlike haberleri ulaşmasaydı garnizonu aç bırakarak itaate zorlayacaktı. Şehirde komuta eden Kont Lucilliaus ve şehrin piskoposu Yakub kenti kurtarmanın onurunu paylaştılar. Birincisi cesareti ve askeri yeteneği sayesinde ikincisi de insanların özgürlükleri ve dinleri için savaşmalarını öğütleyen duaları sayesinde (Bleterie, 1784, v.2, s.304; Rawlinson, 1875, v.3, s.326-327).

Aziz Yakub'un Ölümü ve Eserleri

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Aziz Yakub'un ölüm tarihiyle ilgili gerek ana kaynaklarda gerekse modern kaynaklarda bir belirsizlik vardır. Kaynakların bazıları Yakub'un 338'de öldüğünü, diğer bazıları ise onun 350 yılındaki Şapur'un üçüncü kuşatmasında hazır bulunduğunu kaydeder. Olayların seyri açısından makul görünen onun 338 tarihinde öldüğüdür ki Menbicli Agapius ile Anonim Edessa kroniği açıkça 338 tarihini verir (Agapius, 1911, v.7, s.565; Anonim, 1864, v.5, s.32; Honigmann, 1997, v.9, s.101). Chronicon Ps. Dionysianum'da ise bu tarihe yakın olan 650 Grek yılı (m. 339) yılı kaydedilir (Adıgeçen kaynaktan alıntılayan Dudgeon-Lieu, 1994, s.171). Historia Sancti Ephraemi 7 isimli kaynakta onun ilk Nusaybin kuşatmasında öldüğü ve öğrencisi Aziz Efraim'in üzüntüyle sarsılmasına rağmen onun cenazesini büyük bir asaletle idare ettiğine dair bir not vardır (Historia Sancti Ephraemi 7'den nakleden Dudgeon-Lieu, 1994, s.171). Bunun yanında, Mşiha Zha'nın 350 yılı kuşatmasını anlatırken onun ismini hiç telaffuz etmemesi, Ebu'l Ferec'in ise doğrudan surlar üzerindeki kişinin Efraim olduğunu belirtmesi, Aziz Yakub'un bu kuşatma esnasında hayatta olmadığına dair kanaatleri güçlü kılıyor. (Mşiha Zha, 2002, s.127; Ebu'l Ferec, 1999, v.1, s.134-135).

Azizlerin hayatlarıyla ilgili bir eser yazmış olan Gennadius, Yakub'un Nusaybin şehrinin piskoposu olduğunu, lakabının bilge olduğunu yazar ve Constantinus zamanında öldüğüne dair genel bir bilgi verir. Müellifin verdiği bilgiye bakılacak olursa Yakub, bu imparatorun babası Büyük Constantine'in talimatı doğrultusunda açıkça şehri koruması için Nusaybin duvarları içerisinde gömüldü. Yıllar sonra putperest Julian Nusaybin'e girdi ve ne orada gömülen kişinin şöhretini ne de Constantine'nin inancını kabul etmekte isteksizdi ve Aziz'in bakiyelerinin şehrin dışına çıkarılmasını emretti

www.suryakurdi.org

fakat birkaç ay sonra öldü ve imparator Jovian onun yerine geçti (Gennadius, 1906, v.3, s.386). Hocası Aziz Yakub'dan *Hakikatin Güzel Kokusu* olarak bahseden Efraim de Nusaybin piskoposu Yakub'un hayatı boyunca şehri dualarıyla koruduğunu ve şimdi öldüğünü, şehirde gömülü olduğunu ve onun kalıntılarının Perslileri uzak tuttuğunu yazıyor (Burkitt, 1904, s.99; Harvey, 1998, s.114; Segal, 2002, s.228).

Modern bir kaynağa göre, 363 yılındaki antlaşma uyarınca şehir terk edilmeden Jovian tarafından taşınmaya zorlanan Nusaybin halkı, bu azizin kutsal kalıntılarını da kendileriyle taşıdılar (Butler, 1845, v.7, s.115). 974'teki seferinde Bizans imparatorunun bizzat Nusaybin'e kadar gelerek burada 600 yıl evvel Amid'e nakledilmiş olan Nusaybinli Yakub'un kemiklerini çıkarmayı ummaktaydı (Mateos, s.25; Honigmann, 1970, s.97). Bununla birlikte, azizin mezarını temsil eden mozolesi, bugün Nusaybin'de kendi adını taşıyan kilisenin içinde bulunmaktadır (Bkz. Resim 3). Onun yortusu, Latinler tarafından 15 Temmuz, Yunanlılar tarafından 13 Ocak ve 31 Ekim, Süryaniler tarafından 18 Ocak ve Ermeniler tarafından da Aralık ayındaki bir Cumartesi günü kutlanır (Butler, 1845, v.7, s.115).

Aziz Yakub'un geride bıraktığı eserlerine gelince: Onun kaleme aldığı eserlerin sayısı ve isimlerini de yine Gennadius'a borçluyuz. Buna göre Aziz Yakub'un yazıları 26 kitapta toplanır. Başlıcaları şunlardır: *İnanç Üzerine, Heretiklere Karşı, Merhamet (Hayır) Üzerine, Oruç Üzerine, Dua (İbadet) Üzerine, Diriliş Üzerine, Ölümden Sonraki Hayat Üzerine, Tevazu Üzerine, Pişmanlık Hakkında, Memnuniyet Üzerine, Bekâret (Namus) Üzerine, Ruhun Bedeli Üzerine, Sünnet Üzerine, Kutsal Üzümler Hakkında, İsiah'ta Söylenenler Hakkında.* O aynı zamanda bir kronik kaleme aldı (Gennadius, 1906,v.3, s.386).

Aziz Yakub'un öğretileri ve yazıları ona sonra da ardılı Aziz Efraim'e Süryani doktorları arasında bir rütbe sağladı ve Ermeniler onu ulusal kiliselerinin başlıca doktorlarından biri olarak onurlandırırlar. Söylendiğine göre, Aziz Yakub bir Süryani olmasına rağmen Ermenilerin Gregory adındaki kutsal piskoposunun isteği üzerine onların eğitimi için Ermeni dilinde mükemmel bilimsel eserler yazdı. Gregory, mektubunda Aziz Yakub'un ziyaretinden ve birkaç gün kendisiyle kalmasından mutlu olacağını dile getirdi. Aziz Yakub onun isteğini 18 kusursuz söylevle kabul etti (Butler, 1845, v.7, s.115-116).

www.asiyaki.org

Sonuç

Nusaybinli Aziz Yakub, Hıristiyanlığın Mezopotamya'daki ilk inkişaf ettiği dönemde sınır şehri Nusaybin ve genel olarak Mezopotamya'nın en önde gelen ilim ve din adamlarından biri olmuştur. 325 yılında Hıristiyanlığın temel meselelerinin görüşülmesi için İznik'te toplanan konsilde doğu Hıristiyanlığın temsilen katılmış ve bu konsilden sonra yerlisi olduğu Nusaybin'de bir akademi kurarak Mezopotamya ve çevresinde çileci hayatın yayılmasına önemli bir katkıda bulunmuştur.

Aziz Yakub, 338 yılında ve ayrıca göz ardı edilmeyecek kadar önemli olan bazı kaynaklara göre de 350 yılındaki Sasani kuşatmaları sırasında önemli bir görev üstlenmiş ve güçlü Şapur ordusuna karşı kent halkının maneviyatını canlı tutarak İran kralının kent önünden mahcup dönmesinde başrolü oynamıştır.

Aziz Yakub'un, 325 İznik konsilinden sonra Nusaybin'de kurduğu akademi, aynı zamanda Mezopotamya'da din merkezli akademik eğitim faaliyetlerinin ilk örneklerinden biri olmuş, bu akademide yetişen Aziz Efraim gibi öğrenciler vesilesiyle bu bölgeden dünyanın birçok merkezine ilim faaliyetleri yayılmıştır. Bu bağlamda Aziz Yakub ismi sadece Nusaybin değil aynı zamanda Mezopotamya'nın da siyasi, dini ve ilmi tarihi açısından önemli bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resimler

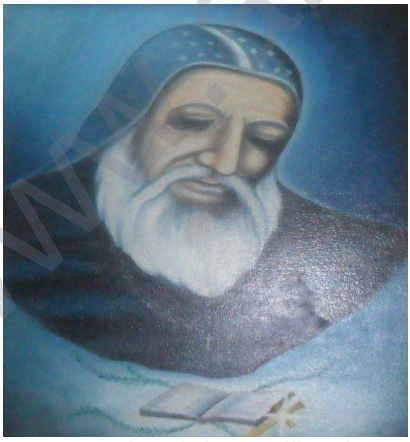

Resim 1: Aziz Yakub (Temsili Resim)

Resim 2: Aziz Yakub Kilisesi (Nusaybin)

www.arsivakurdi.org

Resim 3: Aziz Yakub'un Mezarı (Kilise içi)

Resim 4: Mygdonius (Hirmas-Çağçağ) Nehri (Nusaybin)

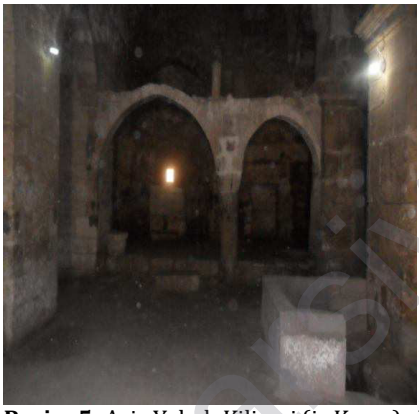

Resim 5: Aziz Yakub Kilisesi (iç Kısım)

Resim 6: Aziz Yakub Mezarı (Kilise içi)

Kaynakça

Agapius (Mahboub) De Menbidj, (1911). Kitab al-unvan, (A. A. Vasilev, Arapça metin ve Fr. çev.), *Patrologia Orientalis,* v.7, Paris 1911.

Akşit, O. (1985). *Roma imparatorluk tarihi, (MÖ.27-MS. 395),* İstanbul: İÜEF.

Akyüz, G. (1998). *Nusaybin'deki mor yakub kilisesi ve nusaybin okulu,* Mardin: Resim Matbaacılık.

Anonim, (1864). The chronicle of edessa (Urfa Kroniği), (B. Haris Cowper, İng. çev.), *The Journal of Sacred Literature and Biblical Record,* (B. H. Cowper, ed.), v.5, London: Williams&Norgate.

Anonim, (2010). *Siirt vekayinamesi,* (C. Kabadayı, çev.), İstanbul: Yaba.

Baynes, N. H. (1911). Constantine's successors to jovian: and the struggle with persia, *cambridge medieval history,* v.1, New York, 55-86.

www.asiyad.org

Bede, (1843). *The ecclesiastical history of english nation,* (J. A. Giles, İng. çev.), London:

Bleterie, A. (1784). The history of emperor jovian, (j. duncombe, ing. çev.), *select works of the emperor julian and some pieces of the sophist libanius,* v.2, London, s.258-364.

Buckingham, J. S. (1827). *Travels in mesopotamia,* London: Henry Colburn, New Burlington Street.

Burkitt, F. C. (1904). *Early eastern christianity st. margaret's lectures 1904 on the syriac speaking church,* New York: E.P. Dutton&Company

Bury, J. B. (1896). Date of the battle of singara, *Byzantinsche Zeitschrift,* v.5, Leipzig: 302-305.

Butler, A. (1845). *The lives of the fathers martyrs and other principal saints,* v.7, Dublin: J. Duffy, 23 Anglesea Street.

Dodgeon, M. H.-Lieu, S. N. C. (1994). *The roman eastern frointer and the persian wars, (A.D. 226-363), A Documantary History,* London&New York: Routledge.

Ebu'l Ferec, Ibnu'l Ibri, Gregory Abu'l Ferec (Bar Habreus), (1999). *Abu'l-Farac Tarihi,* (Ö. R. Doğrul, çev.), Ankara: TTK.

Elliot, H. M. (1849). *Bibliographical ındex to the historians of Muhammedan India,* v.1, Calcutta: J. Thomas, Baptist Mission Press.

Ephraim, (1898) Hymns and homilies, (J. Gwyn, İng. çev.), *a select library of nicene and post-nicene fathers of the christian church,* v.13, New York:

Fletcher, J. P. (1850). *Notes from nineveh and travels in mesopotamia, assyria and syria,* philedelphia: Lea&Blanchard.

Gennadius, (1906). Lives of ıllutrous men, (c. richardson, ing. çev.) *a select library of nicene and post nicene fathers of the chrisitian church,* v.3, New York:

Gibbon, E. (1804). *The history of the decline and fall of the roman empire,*v.2, Philedelphia: W. Y. Birch&Abraham Small, South Second Street.

Harvey, S. A. (1998). St. ephrem on the secent of salvation, *Journal of The Theoligical Studies,* April 1998, Sayı, 49.

Honigmann, E. (1997). Nasibin, *İslam Ansiklopedisi,* v.9, 99-103.

Honigmann, E. (1970). *Bizans devleti'nin doğu sınırı,* (F. Işıltan, çev.), İstanbul: İÜEF.

Honigmann, E.-Bosworth, C. E. (1993). Nisibis, *Encyclopedia of Islam,* (Yeni Basım), v.7, 983-984.

James of Edessa, (1899). The chrological canon james of edessa, (E. W. Brooks, İng. çev.), *Zeitschrift für Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft,* Bd. LIII, 261-327.

Jonha, S. (2003). The mesopotamian schools of edessa an jundi shapur: the roots of modern medical schools, *The American Surgeon,* Temmuz, 69, Sayı 7, 627-630.

www.arsivkurdi.org

Keightley, T. (1841). *History of the roman empire, from the accessian of augustus to the end of the empire of the wast,* (J. T. Simith, ed.), Boston: Hilliard, Gray and Company.

Kütük, A. (2012). *Bizans imparatorluğu döneminde nusaybin'in siyasi, sosyal, iktisadi, mimari ve kültürel durumu, (IV.-X. Yüzyıl),* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Malcolmn, S. J. (1829). *History of persia, from the most early period to the present time,* v.1, London: John Murray, Albemarle Street.

Mşiha Zha. (2002). *Erbil vekayinamesi,* (E. Sever, çev.), İstanbul: Yaba.

Neale, J. M. (1846). *The triumps of the cross, tales of christian heroizm,* London: J. Masters, Aldersgate Street.

Neusner, J. (1969). *A History of the jews in babylonia,* v.4, Leiden: Brill.

Oussani G. (1913). Persia, *The Catholic Encyclopedia,* v.11, 712-725.

Parry, O. H. (1895). *Six months in a syrian monastery.* London: Horace Cox, Windsor House, Bream's Buildings, E. C.

Philostorgius.(1855). *The ecclesiastical history of philostorgius,* (E. Walford, İng. çev.), London:

Rae, G. M. (1892). *The syrian church in India,* London: William Blackwood&Sons.

Rawlinson, G. (1875). *Seven great monarchies of the ancient eastern world,* v.3, New York: John W. Lovell Company.

Saint Ephraemi Syri, (1866). *Carmina nisibena,* (Dr. G. Bickell, Fr. çev.), Lipsiae: F. A. Brockhaus.

Segal J. B. (2002). *Edessa (Urfa),* (A. Arslan, çev.), İstanbul: İletişim.

Sykes, P. M. (1915). *A History of Persia,* v.1, London: Macmilan and Co., Limited St. Martin Street.

Şer, A. (2006). *Nusaybin akademisi,* (N. Doru, çev.), İstanbul: Yaba.

Theodoret, (1854). *History of the church from 322 to the death of theodoret of mopsuestia, A.D. 427,* (With Memoirs of the Authors, İng. çev.) London: Henry G. Bohn, York Street, Convent Garden.

Urfalı Mateos, (1987). *Urfalı mateos vekayinâmesi (952-1156) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* (H. D. Andreasyan, Türkçe çev.), Ankara: TTK.

Vailhe, S. (1911). Nisibis, *The catholic encyclopedia,* v.11, 84-85.

Wigram, W. A. (1910). *An ıntroduction to the history of the assyrian church, or the church of the sasanid persian empire, (100-640 A.D.)*, London: Society For Promoting Christian Knowledge.

Wright, W. (1894). *A short history of syriac literature,* London: Adam&Charles Black.

Zosimus, (1814). *The history of count zosimus, sometime advocate and chancellor of the roman empire,* (Oxford Edition, İng. çev.) London: Printed for J. Davis, Essex Street.

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

دور التحليل الأسلوبي
في ترجيح آخر رسائل عبد الحميد الكاتب

Karim Farouk EL-KHOLY

Yrd.Doç. Dr., Mardin Artuklu Ünv., İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü

Özet

Abdulhamid el-Katib'in Risalelerinde Üslûbi Analizin Etkisi

Bu araştırmadan hedefimiz yazara nispeti kesin olan bir yazı ile zaman, mekân ve müellife nispeti kesin olmayan diğer yazı arasındaki ortak noktaları tespit edip ikinci yazının kendisine ait olduğunu ortaya koyup iki yazıdan da hareketle ders üsluplarının gücünü ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Abdulhamid el-Katib, Risaleler, Üslûbi Analiz.

Abstract

The Effect of the Style Analysis on the Last Risala of Abdulhamid el-Katib

Our goal of this research to reveal the extent to which tools lesson stylistic by monitoring the similarities stylistic between two messages - different in the authenticity of one of Abdulhamid el-Katib, and differed in its time, if true, represented him and the other attributed to him and a

www.arsivakurdi.org

specific time - on the evidence or likelihood of authenticity of the proportion of this disputed message to Abdul Hamid elkatb of the hand, and the proximity of where the time of writing last message, including classified from the last of his messages on the other.

Keywords: Style Analysis, Risala, Abdulhamid el-Katib.

Kurte

Di Rîsaleyên Abdulhamîd el_Katîb de Bandora Analîza Şêweyî

Di vê lêkolînê de armanca me rûberhevkirina du nivîsan e ku yek ji wan bi misogerî weke nivîsa Abdulhamîd el-Katîb tê zanîn. Em ê di xebatê de xalên hevpar ên herdu nivîsan nîşan bidin û îzbat bikin ku herdu jî ayîdê nivîskar in; em ê bi vê rêbazê hêza şêweya dersan li holê raxêlin.

Peyvên Sereke: Abdulhamîd el-Katîb, Rîsale, Analîza şêweyî.

چکیده

جایگاه خوانش اسلوبی در تایید صحت انتساب آخرین نامه های عبد الحمید الکاتب

هدفمان از نگارش این مقاله آن است که تاثیر شاخصه های اسلوبی را در تایید صحت انتساب دو نامه به عبد الحمید کاتب ونیز تدوین آنها ضمن نامه های آخر عبد الحمید، مورد بررسی قرار دهیم. اولین نامه، در تعیین زمان ونیزصحت انتساب آن به عبد الحمید شک وجود دارد، این در حالی است که دومین نامه، تنها در تعیین زمان آن مشکل وجود دارد.

واژگان کلیدی: آنالیز، اسلوب، نامه ها، عبد الحمید کاتب.

الملخص

هدفنا من هذا البحث أن نكشف عن مدى قدرة أدوات الدرس الأسلوبي عن طريق رصد أوجه التشابه الأسلوبي بين رسالتين- اختلف في صحة نسبة إحداهما لعبد الحميد الكاتب, واختلف في زمنها إذا صحت نسبتها له والأخرى منسوبة له ومحددة الزمن- على إثبات أو ترجيح صحة نسبة تلك الرسالة

www.arsivakurdi.org

المختلف عليها لعبد الحميد الكاتب من ناحية, وقربها من حيث زمن كتابتها من رسالته الأخيرة بما يصنفها من آخر رسائله من ناحية أخرى.

الكلمات المفتاحية: تحليل، أسلوب، رسائل، عبدالحميد الكاتب.

بقلم الدكتور كريم فاروق الخولي

أستاذ البلاغة المساعد . إلهيات/أرتوكلو

من المعلوم أن لعبد الحميد بن يحيي الكاتب شهرة في الترسل حتى قيل: "**فتحت الرسائل بعبد الحميد وختمت بابن العميد**" (يتيمة الدهر:ج3:137), ومع هذا فإن ما وصل إلينا من رسائل عبد الحميد الديوانية والإخوانية حتى وقت قريب من نهاية القرن الماضي من القلة بالمقارنة بغيره من الكتاب.

وقبل أن ينتهي القرن العشرون بعدة سنوات طالعنا جهد مشكور من الدكتور إحسان عباس بالكشف عن العديد من الرسائل التي خطها عبد الحميد الكاتب, وذلك من خلال البحث في كتاب العطاء الجزيل للبلوي من ناحية, وإرجاع بعض الرسائل التي وردت في بطون الكتب بدون الكشف عن صاحبها, أو نسبت خطأ لآخرين من ناحية أخرى.

فكان كتابه– عبد الحميد بن يحيي الكاتب وما تبقى من رسائله ورسائل سالم أبي العلاء– هو الحاوي لجميع ما وصل إلينا مما كتبه عبد الحميد الكاتب ويبلغ اثنتين وستين رسالة تختلف في الطول والقصر.

وما يهمنا من تلك الرسائل رسالتان: الأولى هي الرسالة الأخيرة التي كتبها عبد الحميد لأهله عند هروبه من العباسيين قبل مقتله, وهي رسالة لا خلاف في نسبتها إليه, ولا خلاف في أنها آخر ما كتب, وهي مما ذكره الجهشياري: "**كتب عبد الحميد إلى أهله وأقاربه عند هزيمة مروان في فلسطين, وهي آخر حرب ومواقعة كانت له وكانوا ينزلون بالقرب من الرقة بموضع يعرف بالحمراء يعزيهم عن نفسه: أما بعد, فإن الله جعل الدنيا محفوفة بالكره والسرور...**" (الوزراء والكتاب:46).

www.arsivakurdi.org

والرسالة الثانية هي إحدى الرسائل المكتشفة حديثا وأوردها الدكتور إحسان عباس في كتابه ورجح أنها لعبد الحميد الكاتب من ناحية, وعزا زمن كتابتها بالمقولة النظرية إلى المرحلة الأخيرة التي كان فيها عبد الحميد كاتبا أو وزيرا للخليفة الأموي مروان بن محمد من ناحية أخرى.

وعلق على هذه الرسالة بقوله: "**ورسالة أخرى إلى أخ له يغبطه على أنه رفض الوظيفة (رقم:10) ,وأكبر الظن أنها من رسائل المرحلة الثالثة إذ فيها يمكن أن يكون عبد الحميد قد أحس بالحمل الباهظ الذي قام به حين اختار السير في ركاب الدولة**" (عبد الحميد الكاتب وما تبقى...:69).

ومن يتأمل هذه الرسالة– المختلف عليها– يخرج بعدة ملاحظات أولية منها: أن هذه الرسالة تتحدث عن غربة عبد الحميد عن وطنه, ويصف فيها حاله من الحزن, والشقاء البدني والنفسي, والخطر الممزوج بالحنين إلى الوطن, وحال أخيه من السعادة, والراحة البدنية والنفسية, والأمان في ظل الوطن.

ولما أنعمنا النظر في هذه الرسالة تحرك لدينا اعتقاد بصحة نسبة هذه الرسالة لعبد الحميد, ليس هذا فحسب بل إن هذه الرسالة كتبت خلال هروب الكاتب من العباسيين وفي فترة قريبة من رسالته الأخيرة التي أوردها الدكتور إحسان عباس ولا خلاف عليها كما تقدم.

ولما شرعنا في دراستها ورصد ما بينها وبين رسالته الأخيرة من تشابه أسلوبي يميزهما معا عن بقية رسائل عبد الحميد– التي درسناها دراسة مفصلة تحت مظلة الدرس الأسلوبي منذ ما يقرب من عقد من الزمان– تأكد لدينا هذا الاعتقاد.

وقبل أن نشرع في رصد أوجه التشابه بين الرسالتين وجب علينا أن نذكر أنهما لا تندرجان تحت الرسائل الديوانية, فإحداهما وجهت لأخ له, والأخرى وجهت لأهله وهو أول تشابه بينهما.

www.arsivakurdi.org

وهدفنا من هذا البحث أن نكشف عن مدى قدرة أدوات الدرس الأسلوبي- الذي يجمع بين الدرس اللغوي والبلاغي والنقدي- عن طريق رصد أوجه التشابه الأسلوبي بين الرسالتين على إثبات أو ترجيح صحة نسبة تلك الرسالة المختلف عليها لعبد الحميد الكاتب من ناحية, وقربها من حيث زمن كتابتها من رسالته الأخيرة بما يصنفها من آخر رسائله من ناحية أخرى.

1- البنية التقابلية:

إن التقابل من الخواص الأسلوبية التي تكشف عن قدرة المؤلف في تطويع الأدوات اللغوية لتحمل تصوره للواقع, و"**تأتي التقابلات على مستويات متعددة, حيث تتداخل الحدود بين المتقابلات أحيانا والمتخالفات أحيانا أخرى, وقد يأخذ التقابل شكلا تحوليا, وقد يصير إلى أشكال ثلاثية ورباعية, كما يأتي على شكل مواقف تحيل التقابل إلى صورة درامية, وهنا يصبح بناء كليا يعكس إدراك الشاعر لحقائق عالمه**"(بناء الأسلوب:148).

ويعد التقابل من الظواهر التي يقف عندها المتلقي ليستخلص دلالاتها ليكون على قدر من الاتصال بالمؤلف فـ"**خاصية الأسلوب تتجسد فيها نتائج المقارنة وما تؤدي إليه من توافقات وتخالفات ذات دلالة معينة عند القارئ فإذا اطردت هذه الدلالات لدى مجموعة من القراء في إعادة تكوينهم للنص فإن الاحتمال الغالب حينئذ أن تكون تلك العناصر مقصودة بوعي من المؤلف**" (علم الأسلوب:233).

وأول من نرصده من تشابه بين الرسالتين ما لاحظناه من قيام الرسالتين على بنية تقابلية, يقابل عبد الحميد في الرسالة الأولى بين حال أخيه في الوطن, وبين حاله هو في الغربة.

ويقابل في الرسالة الثانية بين حاله قبل الهروب من العباسيين, وبين حاله بعد الهروب منهم, وينسب الحالين لفعل الدنيا به بوجهيها الحسن وغير الحسن.

www.arsivakurdi.org

فيبدأ رسالته الأولى بوصف حال أخيه في ظل الوطن, ويسترسل في وصف الأمان والراحة والسعادة ورؤية الأقارب والأحباب فيقول: "**أما بعد, فإن من صغرت رغبته, وقصرت حاجته؛ أراح بدنه ولازم أحبابه, وصان وجهه, وسلم له دينه, وأكرم عن الدنايا نفسه.**

وقد أصبحت– عندي– ذا غبطة باقتصارك على القليل, ورضاك به, وإقامتك عليه بقطعك حبال الأمل وردك نفسك عن جماحها إذا نازعتك متطلعة إلى شيء من الدنيا حتى اعتلقت خفض الدعة والوداعة, وتمددت في فسح ساحات منازل الراحة, واستقرعت أبواب السلامة, وتمهدت وثارة الأمن, وتوسطت رباع العز, واستخفضت بذلك معاشك؛ فصار قليل ما أنت فيه كثيرا؛ لمساعدة السلامة إياك, لا تدخلك مشقة البعد ولا ذلة السفر, ولا كآبة الغربة, ولا اغتراب الدار, ولا سوء تجهم الأذن, ولا ضجر الطلب, ولا تعب شره النفس.

إن صح بدنك طاب لك رغد عيشك بمعاينةالزوج السارّ لك قربها, والولد المضموم إليك شخصه, والمقام منك في منشئك ومنبتك, وإن عرض لك عارض من سقم تكنفك الكفاة, وأحدق بك الحفدة, وساعدك اللطف من أهل التعطف عليك بالرقة المتحركة, يعودونك وينتابونك في الليل والنهار" (عبد الحميد الكاتب وما تبقى...:203).

ثم يفاجئنا عبد الحميد بالانتقال من حال أخيه إلى حاله هو بقوله "**إذ الضيعة لمن اغترب, والغربة لمن اشتملت عليه الهموم, وتشعبته الرغبة؛ ففارق الأحبة, واستخلف منهم الغربة, وكادح الأسفار, وأتعب البدن, وأقلق الشخص, ونابذ الدعة, واعتاض النصب**" (عبد الحميد الكاتب:203).

وقد أقام عبد الحميد في الشاهدين السابقين من الرسالة الأولى بنيته التقابلية بأكثر من مظهر:

www.arsivakurdi.org

الأول: الاسترسال في وصف حال أخيه والامتداد بصورته وهو يتنعم في ظل الوطن مع تفصيل هذا النعيم, وقد ساعد الاسترسال الكاتب في تكرار النفي: (لا تدخلك مشقة البعد, ولا ذلة السفر,ولا كآبة الغربة, ولا اغتراب الدار, ولا سوء تجهم الأذن, ولا ضجر الطلب, ولا تعب شره النفس), الذي يؤكد انتفاء وجود ما يعكر صفو هذا النعيم, كما ساعده في تكرار أسلوب الشرط الذي صاغ به الكاتب بنية تقابلية أخرى: (إن صح بدنك طاب لك رغد عيشك بمعاينة الزوج السار ّ لك قربها, والولد المضموم إليك شخصه, والمقام منك في منشئك ومنبتك, وإن عرض لك عارض من سقم تكنفك الكفاة, وأحدق بك الحفدة), وتلك البنية التقابلية تؤكد تنعم أخيه في الوطن في كل الأحوال سواء في الصحة أو في المرض.

وقد ألح الكاتب على التقابل ليس في تقابل أبنية ّ الشرط فحسب, بل بالتقابل الصوتي بين جزئي الشرط في الأسلوبين المتقابلين, ومن ذلك: التقابل بين العين المجهورة المتكررة في فعل الشرط وفاعله (عرض عارض), وبين الحاء المهموسة المتكررة في المعطوف على جواب الشرط وفاعله (أحدق الحفدة), مع تقابل الضاد المطبقة والدال المرققة فيهما, والتقابل الصوتي بين الصاد الرخوة والطاء الشديدة في فعل الشرط (صح) والجواب (طاب), مع التقابل الصوتي بين العين المجهورة والحاء المهموسة في فعل الشرط الأول (صح), وفعل الشرط الثاني (عرض), علاوة على التقابل الصوتي بين الضاد الشديدة المجهورة والصاد الرخوة المهموسة. وبالجملة فقد جاء الاسترسال في وصف حال أخيه مقابلا لاقتضاب وصف حاله هو بعض الشيء.

الثاني: من حركة الضمائر في الشاهدين, ففي الشاهد الأول من الرسالة يظهر أخوه بصيغة الخطاب المعتادة له باعتباره متلقي الرسالة: (أصبحت, اقتصارك, رضاك, إقامتك, بقطعك, ردك, نازعتك, اعتلقت, تمددت, استقرعت, توسطت, استخفضت, معاشك, أنت, إياك, تدخلك, بدنك, عيشك, لك, إليك, منك, منشئك, منبتك, تكنفك, بك, ساعدك, عليك, يعودونك, ينتابونك).

www.arsivakurdi.org

وفي المقابل يختفي عبد الحميد وراء صيغة الغائب: (لمن اغترب, لمن اشتملت, عليه, تشعبته, فارق, استخلف, كادح, أتعب, أقلق, نابذ, اعتاض).

وهذه الضمائر تظهر لنا جدلية الظهور والخفاء التي تقوي البنية التقابلية للرسالة من ناحية, وتظهر مدى الانكسار النفسي والندم على السير في ركاب الدولة- بتوليه منصب وزير أو كاتب الخليفة الأموي الذي انتهى بهروبه- و يوحي بتمني عبد الحميد أنه لم يكن في هذه الحال, كما يوحي للمتلقي بنعمة أخرى يستظل بها في الوطن ألا وهي الظهور على الملأ في مقابل عبد الحميد الذي يختفي عنهم لأنه مطلوب من العباسيين ليقتلوه من ناحية أخرى.

الثالث: يتجلى في طريقة استخدام الكاتب للمعجم اللغوي في الشاهدين, ففي الجزء الأول الخاص بوصف حال أخيه نجد ألفاظا تجسد النعيم والأمن مثل: (الأمل, الدعة, الوداعة, فسح ساحات منازل الراحة, أبواب السلامة, وثارة الأمن, رباع العز), مع نفي السلبيات التي قد تؤثر في هذا النعيم من تكرار النفي في هذا الجزء من الرسالة, ومن الملاحظ أن انتشار المد بالألف قد أسهم في صبغ تلك الألفاظ بالسعة والامتداد, مما يوحي بسعة النعيم وامتداده في ظل الوطن, وهو ما افتقد إليه عبد الحميد.

في مقابل الألفاظ التي تجسد الشقاء في الجزء الثاني من الرسالة الخاص بحال الكاتب, مثل: (الضيعة, الهموم, الرغبة, الغربة, الأسفار, البدن, النصب), ومن الملاحظ قلة المد بالألف في هذه الألفاظ؛ ليقوي الكاتب البنية التقابلية بين حاله وحال متلقي الرسالة من ناحية, وتوحي بسرعة التنقل في حوادث الشقاء المتتابعة, وتلك السرعة ربما تكشف عن شعور الكاتب بسرعة الأجل المحتوم من لحاق العباسيين به وقتله من ناحية أخرى.

أما الأفعال في الجزء الأول من الرسالة الخاص بوصف حال أخيه, فمنها: (اعتلقت, تمددت, استقرعت, تمهدت, توسطت, استخفضت, ساعدك, يعودونك, ينتابونك), وهي توحي بمطاوعة الطبيعة لأخيه والاستجابة لما يريد.

www.arsivakurdi.org

في مقابل الأفعال: (اغترب, اشتملت, تشعبته, فارق, استخلف, كادح, أتعب, أقلق, نابذ, اعتاض), وتوحي بالشقاء والتعب البدني والنفسي.

وفي الرسالة الثانية يقيم الكاتب بنيته التقابلية بين حالي عبد الحميد- والنقطة الفاصلة بينهما لحظة الهروب من العباسيين- الأول: قبل الهروب من العباسيين عندما كان كاتب الدولة الأول ووزيرها مع وصف أوجه النعيم التي عاشها في ظل الوطن من أمان وراحة وسلطة.

والثاني: حاله بعد الهروب من العباسيين بعد هزيمة مروان مع وصف ما عاناه من شقاء بدني ونفسي وخوف ومذلة وأخطار في الغربة.

يبدأ الكاتب رسالته بصيغة الغائب كما بدأ رسالته الأولى بقوله: **"أما بعد, فإن الله جعل الدنيا محفوفة بالكره والسرور, وجعل فيها أقساما مختلفة بين أهلها.**

فمن درت له بحلاوتها وساعده الحظ فيها؛ سكن إليها, ورضي بها, وأقام عليها.

ومن قرصته بأظفارها, وعضته بأنيابها, وتوطأته بثقلها؛ قلاها نافرا عنها, وذمها ساخطا عليها, وشكاها مستزيدا منها" (عبد الحميد الكاتب: 278).

يقابل الكاتب في بدء رسالته في الشاهد السابق بين وجهي الدنيا التي صورها بناقة تدر اللبن وتعطي كل شيء يحتاجه, ويرصد رد الفعل تجاه هذا الوجه من الرضا بما منحته؛ ليعبر بذلك عن راحته في الوطن قبل الهروب.

وصور في الوجه الآخر الدنيا بناقة أيضا, ولكن تقرص وتعض وتدوس على الإنسان, ويرصد فيها رد الفعل من الذم والنفور والشكاية منها.

وقد أكد الكاتب هذا التقابل لوجهي الدنيا عن طريق التشابه التركيبي, وله عدة مظاهر:

www.arsivakurdi.org

الأول: صياغة الحالين في قالب الشرط الذي عمق جدلية التشابه والتخالف بين وجهي الدنيا, فالتشابه التركيبي لأسلوبي الشرط ينطوي في حقيقته على التقابل بين الأسلوبين, وهي الطريقة ذاتها التي استعملها الكاتب في الرسالة الأولى من استخدام أسلوبي شرط متقابلين؛ ليعمق البنية التقابلية للرسالة.

هذا وقد عمق الكاتب بنيته التقابلية ببنى صغرى تضمنها أسلوبا الشرط, وتمثلت هذه البنى في التقابل الصوتي بين الألفاظ فيهما, فنجد التقابل الصوتي بين الضاد المجهورة والطاء المهموسة في: (عضته, توطأته), والتقابل الصوتي بين الصاد الرخوة والطاء الشديدة في: (قرصته, توطأته), والتقابل الصوتي بين القاف الشديدة والخاء الرخوة في: (قلاها, ساخطا), والتقابل الصوتي بين الظاء الرخوة والضاد الشديدة في: (قرصته بأظفارها, عضته بأنيابها), مع تقابل بين الفاء الرخوة والباء الشديدة من: (أظفارها, أنيابها), وكل ذلك مع انتشار الأصوات المطبقة.

وهو تكثيف للمتقابلات صوتيا يعمق بنية الرسالة التقابلية.

الثاني: قيام الحالين على الفعل الماضي ذي الدلالة على الثبات وتحقق الحدوث الذي يضفي على رؤية الكاتب للدنيا صدقا يقنع المتلقي بقيامها على المتناقضات.

الثالث: قيام الصورة على الاستعارة من المستعار منه ذاته في الحالين, وهي الناقة التي استثمر الكاتب غموض أحوالها واحتوائها على صفات متناقضة؛ ليخلعها على الدنيا.

الرابع: كيفية تقسيم الكاتب للفواصل في أسلوبي الشرط الذي أدى فيه العطف دورا رئيسا لتتساوى عدد الجمل المعطوفة على جواب الشرط الأول مع عدد الجمل المعطوفة على جواب الشرط الثاني:

-"سكن إليها, ورضي بها, وأقام عليها".

-"قلاها نافرا عنها, وذمها ساخطا عليها, وشكاها مستزيدا منها".

www.arsivakurdi.org

وعقب افتتاح عبد الحميد رسالتيه ببنية تقابلية- كما مر بنا- استعمل فيهما صيغة الغائب لنفسه في الرسالة الأولى, ولحاله من الدنيا في الرسالة الثانية؛ ينتقل عبد الحميد إلى بنية تقابلية أخرى يلتفت في الرسالة الأولى من صيغة الغائب إلى صيغة المتكلمين في وصف حاله هو مع بقاء صيغة المخاطب لأخيه.

وفي الرسالة الثانية يلتفت من صيغة الغائب أيضا إلى صيغة المتكلمين.

يقول في الرسالة الأولى في وصف أخيه: **"وإنك بحيث انعطف عليك أنسة القريب, وراحة السكون إلى الطمأنينة في دار الخفض ومنزل القرار"**(عبد الحميد الكاتب:203).

ثم يعاود الانتقال لوصف حاله بقوله: **"ونحن في تعب الدنيا توجف بنا مطايا الشقاء, نباكر دلجها بغم النصب, ومبهظ التعب, واحتمال الجفوة, وذل التجهم, فالأبدان خاشعة لطول الدأب, تتوقل في وعور المسالك, وتتدرع هول تلك المخاوف حتى تخيم بنا الأسفار على حلول كل دار بكربة الغربة, وخشونة الجفوة, وجوار المتنكرين, ووحشة من نصير إليه, مع تجبر من نعامل باستطالته علينا, فإن نلنا منهم حظا وأصبنا من دنياهم حطاما؛ نكَّره طول السفر الممل لنا من عقد الرحال وحلها إلى أوان الأوبة إلى الأهل, ثم لعل ذلك القليل أن تستنفذه نوائب الدهور, ويبتلعه قضاء الحقوق بالتقديم قبل التدبير, ثم تستأنفه مفاوز الطلب بتحريك المضطرب, فإذا الأسفار قد تجددت بتكاليف المئونات, موجفين إلى نائي المحل في دار الذلة, قد استعجمت علينا أخبار الأحباب, وفقدنا الأقارب والأصحاب, فالغموم مشتبكة, والنفوس بأمور شتى معنية"** (عبد الحميد الكاتب:203).

وقد عضد الكاتب في الشاهدين السابقين من الرسالة الأولى بنيته التقابلية بعدة مظاهر:

الأول: الاسترسال, ولكن هنا لحال عبد الحميد مع اختصار وصف حال أخيه, وقد ساعد هذا الاسترسال في الامتداد بالوصف الذي تضمن الكثير من الصور الجزئية التي تجتمع في صورة كلية تعكس شقاء الكاتب ومعاناته من الغربة, وقد أقيمت على

www.arsivakurdi.org

المستعار منه ذاته, وهي الناقة كما قامت عليها الصورة الكلية في الرسالة الثانية: (مطايا الشقاء, تتوقل, تتدرع, تخيم, عقد الرحال وحلها).

وقد ساعد هذا الاسترسال ليس فقط في الامتداد بالصورة, ولكن باحتواء بعض الظواهر التركيبية التي تقوي البنية التقابلية, ومنها: استعمال الفعل المضارع الدال على التجدد والاستمرار, وجاء تكراره؛ ليلح به الكاتب على تجدد الأحوال من السيء إلى الأسوأ مع دوام التعب لدوام التنقل والسفر من مكان إلى آخر: (توجف, نباكر, تتوقل, تتدرع, تخيم, نصير, تستنفده, يبتلعه, تستأنفه), في مقابل استعمال الفعل الماضي الدال على التحقق والمطاوعة في الشاهد الأول الذي وهب الدلالة ثباتا يؤكد الراحة والأمان لأخيه, ومطاوعة الدنيا له في ظل الوطن: (انعطف).

وهذا الاستعمال لصيغ المضارع في مقابل صيغة الماضي أقام جدلية الحركة والسكون, وقد عمق من هذه الجدلية بين حالي الكاتب وأخيه المتقابلين ما صرح به الكاتب من ألفاظ دالة على الحركة مصاحبة لصيغة المضارع: (لطول الدأب, لطول السفر, عقد الرحال وحلها), لحاله هو, وألفاظ دالة على الثبات والسكون مصاحبة لصيغة الماضي: (راحة السكون, منزل القرار, دار الخفض), لحال أخيه.

الثاني: كما أقام الكاتب بنيته التقابلية في رسالته الثانية على بنى تقابلية صغرى وجدنا التقابل الصوتي بين القاف الشديدة والخاء الرخوة في: (تتوقل, تخيم), وهما متقابلان في الدلالة على الحركة والسكون أيضا, والتقابل الصوتي بين الكاف الشديدة والشين الرخوة في: (كربة, خشونة), والتقابل الصوتي بين الباء الشديدة والفاء الرخوة في: (الغربة, الجفوة), والتقابل الصوتي بين الدال والقاف الشديدتين وبين الزاي والخاء الرخوتين على الترتيب في: (دار الخفض, متزل القرار).

الثالث: تكرار الكاتب للكلمات التي تحتوي على صوت الجيم ذي الدلالة على الشدة الذي يعكس شدة ما اعتمل داخل عبد الحميد من شعور تجاه الغربة والهروب: (توجف, دلجها, الجفوة, التجهم, جوار, تجبر, تجددت, استعجمت, موجفين), في مقابل انعدامه تماما في الشاهد الأول الذي يصف حال أخيه.

www.arsivakurdi.org

الرابع: حركة الضمائر, ولحركة الضمائر في هذين الشاهدين ما يعضد بنية الرسالة التقابلية ففي حين- كما أشرنا سابقا- بقي الخطاب للمتلقي بصيغته ذاتها: (إنك, عليك), نجد أنه قد تغير من صيغة المفرد الغائب لعبد الحميد بالالتفات إلى صيغة المتكلمين: (بنا, نباكر, نصير, نعامل, علينا, نلنا, لنا, موجفين, فقدنا).

ونرى في ثبات ضمائر المتلقي وتغير ضمائر الكاتب بنية تقابلية أخرى تقوي تقابل الحالين في الحركة والثبات.

الخامس: عضد عبد الحميد البنية التقابلية في رسالته بالمتقابلات دلاليا في الشاهدين السابقين, فنجد في الشاهد الأول: (انعطف, أنسة, راحة, السكون, الطمأنينة, دار الخفض), وتقابل في الشاهد الثاني على الترتيب: (تجبر وجفوة, وحشة, النصب والتعب, الدأب, المخاوف, دار الذلة).

وبالكيفية ذاتها يعاود عبد الحميد بنيته التقابلية في الرسالة الثانية مع الالتفات إلى صيغة المتكلمين أيضا- كما أوضحنا سابقا- يقول عبد الحميد: **"وقد كانت الدنيا أذاقتنا من حلاوتها, وأرضعتنا من درها أفاويق استحلیناها, ثم شمست منا نافرة, وأعرضت عنا متنكرة, ورمحتنا جامحة,؛ فملح عذبها, وأمر حلوها, وخشن لينها, فمرقتنا عن الأوطان, وقطعتنا عن الأخوان, فدارنا نازحة, وطيرنا بارحة, قد أخذت كل ما أعطت, وتباعدت مثلما تقربت, وأعقبت بالراحة نصبا, وبالجذل هما, وبالأمن خوفا, وبالعز ذلا, وبالجدة حاجة, وبالسراء ضراء, وبالحياة موتا, لا ترحم من استرحمها, سالكة بنا سبيل من لا أوبة له, منفيين عن الأولياء, مقطوعين عن الأحباء"** (عبد الحميد الكاتب:279).

وقد أكد الكاتب بنيته التقابلية بعدة مظاهر منها: الاسترسال في وصف الوجه غير الحسن للدنيا الذي عبر به عن حاله في الغربة كما فعل في رسالته الأولى, وقد تضمن هذا الاسترسال بنى تقابلية صغرى حشد فيها عبد الحميد العديد من المتقابلات المتجاورة: (أخذت وأعطت, تباعدت وتقربت, الراحة ونصبا, الجذل وهما, الأمن وخوفا, العز وذلا, الجدة وحاجة, السراء وضراء, الحياة وموتا, ملح وعذبها, أمر وحلوها, خشن

www.arsivakurdi.org

ولينها), مع التقابل في التعريف والتنكير في غالب المتقابلات الذي يعمق البنية التقابلية بين الحالين قبل الهروب وبعده, ويوحي استخدام التعريف في حاله قبل الهروب, والتنكير في حاله بعد الهروب في بنية متقابلة إلى جدلية المعروف والمجهول, فتنعمه في ظل الوطن معروف للجميع ومشهود له وهو يعلمه جيدا, أما مصيره بعد الهروب فمجهول لا يعلمه إلا الله, يجهل فيه الكاتب موعده المنتظر بالرغم من تنقله من مكان لمكان مبتعدا عن العباسيين.

ومن تلك البنى التقابل الصوتي بين الحاء المهموسة- فضلا عن تكرارها- والعين المجهورة في: (ملح, عذب).

ومنها أيضا: استعمال الكاتب للحركات الطويلة خاصة الألف التي شاعت بعد الفعل الناقص: (كانت) المستغرق في المضي في حال تنعم الكاتب في ظل الوطن والوزارة, وتوحي دلالة هذا الفعل المستغرق في المضي كأن النعيم كان منذ وقت طويل بطول مدة الشقاء- على اقتضابها في الحقيقة- وذلك نتيجة لحال الهروب والترقب, وقد عضدت الحركات الطويلة خاصة الألف من الإيحاء بطول تلك الفترة التي تنعم فيها الكاتب قبل الهروب.

وفي المقابل نجد قلة الحركات الطويلة بعد (شمست) التي كانت بداية تقلب الدنيا بعبد الحميد, وجسدت حاله من الشقاء بعد الهروب.

وقد أكدت هذه البنى التقابلية الصغرى الجو النفسي من الحزن والكآبة والخوف والترقب والشقاء البدني مع اليأس من النجاة.

وفي المجمل جاء هذا الاسترسال مقابلا لاقتضاب وصف الوجه الحسن للدنيا الذي يعبر عن راحة الكاتب وسعادته قبل الهروب أو الاغتراب الدائم.

وقبل أن يختتم عبد الحميد رسالتيه يعاود بنيته التقابلية, فيبدأ في ختام الرسالة الأولى بجملة اسمية دالة على الحال؛ ليؤكد راحة أخيه في ظل الوطن: "**وأنت مقيم بدار أمنك, قد أظلك السرور, وحالفك الأمل وطاب لك المقام, وأمنت ترقيع**

www.arsivakurdi.org

الرحل, متصبحا بأحبابك, يتعطف عليك روح الرخاء, تحاول ما أنت فيه وكثيره بقصير خطوة, إن مشيت رقة وجهك ناضر لونها, وأوصالك مستريحة أطرافها, أفرخ روعك, وأمن سربك, وامتلأت ممن تحب عينك, وساعدك قرب أترابك الذين متاوق نفسك إليهم, فهنأك الله النعمة, ووهبها لك, وزادك إليها من تولاها منك, سائقا لها إليك, فاقتصر على ما قربت منك جدته, فلعل طول ترحالنا وتنقلنا في البلاد أن يجر إلى ما فيه بعض الحظ لك, فتجتمع لك مناوئ نفسك, ولا تنس الدعاء لنا ولك في تارات الليل والنهار, فإن العواري من المنعم مبلغة دولها بين الطالبين لها والقالين عنها, فقد استطلعت عقال الراحة, وجلس بك التوكل عن نصب بدنك, وإنك عندنا مغبوط" (عبد الحميد الكاتب:204) .

ثم ينتقل إلى حاله هو ويختم رسالته بقوله: "**إذ نحن على أنفسنا أهل إزراء في طول التطواف في مهاوي الفيافي وذرى قلل الجبال, بارك الله لك فيما أصارك إليه, ولنا فيما اختار لنا مما سبق فيه حتمه, ومضى فيه علمه, وحسبنا الله ونعم الوكيل, والسلام**" (عبد الحميد الكاتب:204).

ومن الملاحظ أن الكاتب قد عاود بنيته التقابلية ومعها الاسترسال في وصف حال أخيه في الشاهد الأول كما فعل بدء رسالته في مقابل اقتضاب حاله هو, وكما فعل أيضا في الرسالة الثانية.

وقد امتد الكاتب بصورة أخيه عن طريق الصور الجزئية التي تميزت بالسرعة لإطلاق الاستعارات فيها: (مقيم بدار أمنك, أظلك السرور, حالفك الأمل, طاب المقام, أمنت ترقيع الرحل, يتعطف روح الرخاء, أفرخ روعك, أمن سربك, امتلأت عينك, ساعدك قرب أترابك, سائقا لها إليك).

وحقق الكاتب امتدادا مماثلا في وصف حاله, ولكن الامتداد هنا ليس بالاسترسال في الوصف أو الصور فحسب, بل بأصوات المد التي توحي بامتداد السفر والهروب: (إذ نحن علي أنفسناأهل إزراء في طول التطواف في مهاوي الفيافيوذرى قلل الجبال), وهو الأسلوب ذاته الذي اتبعه في الشاهد السابق من الرسالة الثانية.

www.arsivakurdi.org

إن قيام هذه الرسالة على التقابل بين حالي الكاتب والمتلقي يقوي لدينا الاعتقاد بأن وصف الحالين يعكس حال عبد الحميد قبل الهروب وبعده, وليس حال أخيه, بمعنى أن وصف الكاتب لحاله يؤكد الشقاء النفسي والبدني من الاغتراب الدائم الذي لا يعلم نهايته, ووصفه لحال أخيه يكمل هذا الشقاء؛ إذ يكشف لنا عما حرم منه الكاتب من الراحة والأمان وما ينشده ليرجع حاله إلى سابق عهده قبل الاغتراب الذي نعتبره هروبا من العباسيين.

أو بمعنى آخر إن امتداد الكاتب في وصف حال الراحة والأمان لأخيه يأتي باعتباره وصفا لما يتمناه لنفسه, أو وصفا لما كان فيه, وهو ما قامت عليه الرسالة الثانية تماما.

وفي الرسالة الثانية يعاود الكاتب أيضا بنيته التقابلية قبل أن يختتم رسالته إلى أهله, وتضمن بدء الخاتمة جملة اسمية أيضا دالة على الحال تؤكد زيادة المسافة بينه وبينهم في قوله: "**وكتبت إليكم والأيام تزيدنا منكم بعدا, وإليكم صبابة ووجدا, فإن تتم البلية إلى أقصى مدتها يكن آخر العهد بكم وبنا, وإن يلحقنا ظفر جارح من أظفار من يليكم نرجع إليكم بذل الإسار والصغار, والذل شر دار وألأم جار, يائسين من روح الطمع وفسحة الرجاء.**

نسأل الذي يعز من يشاء ويذل من يشاء أن يهب لنا ولكم ألفة جامعة في دار آمنة تجمع سلامة الأديان والأبدان, فإنه رب العالمين, وأرحم الراحمين" (عبد الحميد الكاتب:279).

وقد عاود الكاتب استعمال أسلوب الشرط ليعبر به عن تقابل المصير, فإما الموت: (إن تتم البلية), وإما الحياة تحت ذل الأسر: (وإن يلحقنا ظفر), وقد رفض الكاتب المصير الثاني بموقفه من ذل الإسار, ونفي أي مصير ثالث: (يائسين).

إن قيام أسلوبي الشرط على جدلية الموت والحياة تعمق من البنية التقابلية التي أنشأ بها رسالته, ولكن الكاتب قد حسم تلك الجدلية مسبقا بترجيح الموت عندما عبر عن تبدل الدنيا وتقلبها بعدة متقابلات ذكرت في الشاهد الأول, وكان آخرها: (بالحياة

www.arsivakurdi.org

موتا). ومن ثم يكشف لنا هذا الحسم المسبق عن سيطرة فكرة الموت على ذهن عبد الحميد, وما يسستتبعه من كآبة وضيق.

2- غموض المكان

من أوجه التشابه بين الرسالتين عدم ذكر مكان إقامة الكاتب, بل تميزت الأماكن فيهما بالإبهام, وكأن الكاتب يحافظ على سرية مكانه حتى لا يعلم ملاحقوه بمكانه فيقتلوه, فلنتأمل الألفاظ الدالة على الأماكن التي ذكرت في رسالته الأولى: (ساحات منازل, أبواب, رباع, البعد, السفر, الغربة, الدار, الأسفار, دار الخفض, منزل القرار, وعور المسالك, كل دار بكربة الغربة, دار الذلة, بدار أمنك, تنقلنا في البلاد, مهاوي الفيافي, ذرى قلل الجبال, نائي المحل, دار الذلة).

وكل هذه الألفاظ لا تدل على مكان محدد أقام فيه عبد الحميد, فضلا عن دلالة مكان المتلقي, وهو الوطن لأنه لم يغادره.

ولنتأمل الألفاظ الدالة على الأماكن التي ذكرت في الرسالة الثانية: (الأوطان, دارنا نازحة, سالكة بنا سبيل من لا أوبة له, الأيام تزيدنا منكم بعدا, شر دار, دار آمنة), ولا تحدد مكان عبد الحميد أيضا.

ومن اللافت للنظر أن المكان في رسالتيه يتميز بصفات محددة- علاوة على غموضه-, ففي رسالته الأولى يتميز المكان بصعوبة الاجتياز أو الملاحقة: (وعور المسالك, مهاوي الفيافي, ذرى قلل الجبال), وقد تكون هذه الصفات جزءا من خطة الهروب؛ إذ لا يكون الكاتب قد اجتاز هذه الأماكن بالفعل, بل ربما ذكر ذلك ليوهم العباسيين أنه في أماكن حصينة وبعيدة عنهم يصعب عليهم الوصول إليها حتى ييئسوا من ملاحقته ويعيش في أمان؛ إذ من السهل على العباسيين اعتراض هذه الرسالة قبل وصولها لأخيه, أو حتى بعد وصولها, ولا يعقل أن عبد الحميد- وهو كاتب الدولة ووزيرها وله رسائل ديوانية تشهد له بالخبرة العسكرية- لم يحتسب ذلك في ذهنه عند كتابة الرسالة.

www.arsivakurdi.org

والصفة الأخرى للمكان في هذه الرسالة أيضا البعد عن المكان الذي يسبقه؛ فشروط المكان الذي ينتقل إليه الكاتب هو البعد فقط, ويظهر ذلك من: (موجفين إلى نائي المحل).

أما في رسالته الثانية فالمكان يتصف بالبعد الدائم- فضلا عن غموضه كما تقدم- وذلك من: (والأيام تزيدنا منكم بعدا, سالكة بنا سبيل من أوبة له).

ويظهر منهما أن عبد الحميد يزداد في البعد عن الوطن على مدار الأيام, وأنه لا يمكث في مكان واحد, بل على تنقل دائم حتى لا يلحق به العباسيون, ويؤكد ذلك صيغة اسم الفاعل: (سالكة), الدالة على الاستمرار, وصيغة المضارع: (تزيدنا), الموحي بدوام بعد المكان مع دوام الزمان.

وبالرغم من غموض المكان في الرسالتين واتصافه بالبعد نجد أن الكاتب في رسالة إخوانية أخرى قد صرح بالمكان, وقد أرسلها إلى صديق له طلب منه إبداء رأيه في الإخاء, وترجع هذه الرسالة تاريخيا إلى مروان بن محمد عندما كان واليا على أرمينيا, وعبد الحميد كاتبه الأول, وهذه الفترة تميزت بحروب مروان الكثيرة, قال فيها الكاتب بعد وصف الإخاء معتذرا عن الإطالة في وصفه: "**وافاني كتابك بما سألت من ذلك, وعقلي محصور, ورأيي منقسم, وذهني فيما يتأهب به الأمير لقتال عدو الله من خرز الترك, واختلاف رسله إلى جبال اللان والطبران وما والاهما بنوافذ أمره ومخارج رأيه, فأنا مصيخ السمع للفظه**" (عبد الحميد الكاتب:278).

فالأماكن في هذه الرسالة صريحة: (خزر الترك, جبال اللان والطبران وما والاهما), فضلا عن معرفة المتلقي بمكان إقامة عبد الحميد لأنه أرسل إليه رسالة, وكانت هذه الرسالة هي الرد عليها.

وما نذهب إليه أن غموض مكان إقامة الكاتب واتصافه بالبعد في رسالتيه موضع الدراسة شيء طبيعي عندما تصدران من شخص هارب؛ إذ يجب على الهارب من الملاحقة الحفاظ على سرية مكانه من ناحية, ومن ناحية أخرى يؤكد لدينا أن رسالته

www.arsivakurdi.org

الأولى كتبت خلال هروبه من العباسيين, وتقترب تاريخيا من رسالته الثانية التي أجمع على أنها آخر ما كتب عبد الحميد.

3- شقاء بدني ونفسي

من أوجه التشابه بين الرسالتين التشابه في الجو النفسي من الكآبة والضيق وما يعكس شقاء عبد الحميد من الناحية النفسية, ويعكس هذا الشقاء النفسي الحنين إلى الوطن ومن فيه من أقارب وأصحاب.

ففي رسالته الأولى يصور لنا همومه وكآبته في قوله: "**إذ الضيعة لمن اغترب, والغربة لمن اشتملت عليه الهموم, وتشعبته الرغبة, ففارق الأحبة, واستخلف الغربة**" (عبد الحميد الكاتب:203).

ويصور شقاءه البدني من السفر والتنقل في قوله: "**وكادح الأسفار وأتعب البدن, وأقلق الشخص, ونابذ الدعة, واعتاض النصب**" (عبد الحميد الكاتب:203).

وقوله: "**توجف بنا مطايا الشقاء, نباكر دلجها بغم النصب, ومبهظ التعب, واحتمال الجفوة, وذل التجهم, فالأبدان خاشعة لطول الدأب, تتوقل في وعور المسالك**" (عبد الحميد الكاتب:203).

ويرجع هذا الشقاء البدني في هذه الرسالة إلى كثرة السفر والتنقل المستمر: (عقد الرحال وحلها), دون راحة مع وعورة الطرق: (وعور المسالك), وصعود الجبال: (ذرى قلل الجبال), واجتياز الصحراء: (مهاوي الفيافي).

أما الشقاء النفسي فيرجع إلى تنكر المضيفين لهم: (جوار المتنكرين, وحشة من نصير إليه, تجبر من نتعامل), والإحساس بالخطر وانسحاب الأمن: (هول تلك المخاوف, نوائب الدهور, بتحريك المضطرب), والحنين إلى الأهل: (استعجمت علينا أخبار الأحباب), ومن الفقر والحاجة: (أصبنا من دنياهم حطاما, لعل ذلك القليل أن تستنفده نوائب الدهور).

www.arsivakurdi.org

وقد ظهر هذا الشقاء البدني والنفسي على عبد الحميد من: (الأبدان خاشعة, النفوس بأمور شتى معنية), ويجسدهما معا في لون الوجه لأخيه: (رقة وجهك ناضر لونها), الذي يستدعي بالطبع المقابل له في الحال, وهو عبد الحميد, ويعكس عليه الشحوب.

وفي رسالته الثانية يظهر الشقاء البدني من فعل الدنيا به بتقلبها عليه: (أعقبت بالراحة نصبا, سبيل من لا أوبة له).

والشقاء النفسي الذي تتجلى أسبابه في الشعور بالخوف والخطر: (وبالأمن خوفا, بالحياة موتا, آخر العهد بكم وبنا), وإعراض الدنيا وتنكرها له: (شمست منا نافرة, أعرضت عنا متنكرة), والحنين إلى الوطن والشعور بفقده من فيه: (فمرقتنا عن الأوطان, قطعتنا عن الأخوان, منفيين عن الأولياء, مقطوعين عن الأحباء, صبابة ووجدا), والفقر والحاجة: (بالجدة حاجة, بالسراء ضراء), ويضاف إليهما اليأس: (يائسين), والشؤم: (دارنا نازحة, طيرنا بارحة).

وهذا التشاؤم واليأس من الحياة لا يؤكد لنا إنشاء الرسالتين خلال الهروب من العباسيين فحسب, بل ويبرز لنا أسبقية الرسالة الأولى تاريخيا على الرسالة الثانية, بمعنى أن الأولى التي أرسلها لأخيه كانت في بدء الهروب, والثانية كانت عند اقتراب نهايته, فبدء الهروب قد يسيطر على الكاتب الحزن والضيق والكآبة, ولكن ليس الشؤم واليأس؛ لأن كثرة التنقل والحركة الدائبة لا يجتمعان مع هذا اليأس من الحياة والتشاؤم, ولهذا وجدنا تكرار لفظ الأمل في الرسالة الأولى: (حبال الأمل, حالفك الأمل), ومع تكرار لفظ الأمل وجدنا عبد الحميد متمسكا بالأمل أيضا في العودة إلى الأهل, فقد صرح بذلك في قوله: "**فإن نلنا منهم حظا, وأصبنا من دنياهم حطاما؛ نكره طول السفر الممل لنا من عقد الرحال وحلها إلى أوان الأوبة إلى الأهل**" (عبد الحميد الكاتب:204).

أما في رسالته الثانية فيرفض العودة مذلولا ويسيطر عليه الشؤم واليأس في الحياة من قوله: "**وإن يلحقنا ظفر جارح من أظفار من يليكم؛ نرجع إليكم بذل الإسار والصغار, والذل شر دار والأم جار, يائسين من روح الطمع, وفسحة الرجاء**" (عبد الحميد الكاتب:279).

www.arsivakurdi.org

ونتيجة لهذا اليأس يحضر الكاتب نفسه للموت بقوله: "**فإن تتم البلية إلى أقصى مدتها يكن آخر العهد بكم وبنا**" (عبد الحميد الكاتب:279).

وهذا يؤكد ما ذهبنا إليه من أن الرسالتين كتبتا خلال هروب الكاتب من ناحية, وأسبقية الرسالة الأولى المجهولة التاريخ والمشكك في صحة نسبتها إلى الكاتب على الرسالة الثانية التي تعد آخر رسائله, وذلك بفترة زمنية وجيزة من ناحية أخرى.

4- فرد في جماعة (تقوية النفس)

من أوجه التشابه بين الرسالتين ما لاحظناه من حركة الضمائر فيهما, ففي حين بقي المتلقي بصيغة الخطاب في الرسالة الأولى, وبقيت الدنيا بصيغة الغائب في الرسالة الثانية, وهي الصيغ المعتادة لأخيه والدنيا في الرسالتين؛ و جدنا حركة في الضمائر العائدة على عبد الحميد في الرسالتين, فيبدأ بصيغة الغائب في الرسالة الأولى بقوله: "**إذ الضيعة لمن اغترب, والغربة لمن اشتملت عليه الهموم, وكادح الأسفار, وأتعب البدن, وأقلق الشخص, ونابذ الدعة, واعتاض النصب**" (عبد الحميد الكاتب:203).

ثم يلتفت إلى جمع المتكلمين بقوله: "**ونحن في تعب الدنيا توجف بنا مطايا الشقاء, نباكر دلجها بغم النصب**" (عبد الحميد الكاتب:203).

ويكمل بتلك الصيغة بقية رسالته.

وفي رسالته الثانية يبدأ أيضا بصيغة الغائب بقوله: "**ومن قرصته بأظفارها, وعضته بأنيابها, وتوطأته بثقلها؛ قلاها نافرا عنها, وذمها ساخطا عليها, وشكاها مستزيدا منها**" (عبد الحميد الكاتب:279).

ثم يلتفت إلى جمع المتكلمين أيضا بقوله: "**ثم شمست منا نافرة, وأعرضت عنا متنكرة, ورمحتنا جامحة**" (عبد الحميد الكاتب:279).

ويكمل بتلك الصيغة أيضا بقية رسالته.

www.arsivakurdi.org

وليس هذا موضع حديثنا- إذ سبقت الإشارة إليه- ولكن ما يهمنا هنا أن ثمة التفات آخر في الرسالتين, ففي بدء الرسالة الأولى يظهر عبد الحميد بصيغة المتكلم المفرد المعتادة له في قوله: "**وقد أصبحت عندي ذا غبطة باقتصارك على القليل**" (عبد الحميد الكاتب:203).

وهو الالتفات الوحيد بهذه الكيفية في هذه الرسالة, وفي انتهائها يقصد الكاتب المعنى ذاته, ولكن بصيغة المتكلمين مثل بقية الرسالة بقوله: "**وأنك عندنا مغبوط إذ نحن على أنفسنا أهل إزراء**" (عبد الحميد الكاتب:204).

وفي الرسالة الثانية يظهر عبد الحميد في موضع واحد منها بصيغة المتكلم المفرد أيضا كما فعل في رسالته الأولى بقوله: "**وكتبت إليكم والأيام تزيدنا منكم بعدا**" (عبد الحميد الكاتب:279).

وبهذا الالتفات بكيفيته هذه وروده مرة واحدة في كل رسالة من الرسالتين, نخرج بارتفاع أوجه المشابهة بين الرسالتين من ناحية, ومن ناحية أخرى نشعر بأن هذا الالتفات لا يقصد من ورائه إلا رفض الكاتب لفكرة أن يكون وحيدا في غربته فيستحضر عددا معه يشاركونه الغربة بآلامها وكآبتها وشقائها البدني والنفسي, ويشعرون معه بالخطر والمذلة؛ لتكون هذه المشاركة تسلية لنفس عبد الحميد بأن هذه الظروف ليست له وحده, بل يشاركه فيها آخرون, كما شاركه الراحة والسعادة في ظل الوطن آخرون.

وقد يكون هذا الاستحضار للآخرين بجانب تسلية النفس طردا لجزء من الخطر وطمأنة النفس بوجود من يحميه ويساعده باعتباره فردا في جماعة.

5- غربة بلا عودة (أدلة الهروب)

بعدما رصدنا أوجه التشابه بين الرسالتين لإثبات أن الرسالة الأولى كتبت خلال هروب عبد الحميد من العباسيين, ولا يوجد خلاف على كتابة الرسالة الثانية خلال الهروب؛ وجب علينا أن نسلط الضوء على بعض الأدلة التي تنحى بالرسالة الأولى عن الغربة التي تعقبها عودة للوطن إلى غربة بلا عودة, أو بمعنى آخر أدلة الهروب.

www.arsivakurdi.org

– ندم مضمر:

"فإن من صغرت رغبته, وقصرت حاجته؛ أراح بدنه" (عبد الحميد الكاتب:203).

تعكس هذا البدء ندما مضمرا من قبل عبد الحميد؛ لأنه سعى أو ترك نفسه لتولي المناصب في الدولة فانتهى به الأمر إلى ملاحقة العباسيين له, ولو كان غير مشتغل بالسياسة في الدولة لاختلف مصيره, فالكاتب لم تصغر رغبته وطمعه في الدنيا, ولم تقصر حاجاته ومطالبه منها؛ ولذلك فإنه في شقاء دون الراحة, وذكر الكاتب لهذا يعكس بالطبع تأنيبه لنفسه لأنها لم ترض بالقليل, مما يوحي هذا الذكر بالندم المسيطر على عبد الحميد. وهذا الندم المضمر نستوحيه من دلالة: (من) على الغموض, واستعمال ضمير الغائب الذي اختفى الكاتب وراءه مثل الاختفاء من العباسيين.

– سوء الاستقبال:

"حتى تخيم بنا الأسفار على حلول كل دار بكربة الغربة, وخشونة الجفوة, وجوار المتنكرين, ووحشة من نصير إليه, مع تجبر من نعامل باستطالته علينا" (عبد الحميد الكاتب:204).

من المعلوم أن عبد الحميد لم يغترب وحده, بل كان مرافقا لمروان في حروبه عندما كان واليا على أرمينيا, ولا تستقيم هذه الرسالة مع هذه الظروف؛ إذ مصاحبته لمروان– وهو والي– تستدعي احتفاء المضيفين بمروان ومعه عبد الحميد, وهذا الاحتفاء لم يحدث باعتراف عبد الحميد الصريح بخشونة المضيفين وجفوتهم وتنكرهم لهم, أو في أبسط الأحوال تجبر المضيفين وتعبيرهم عن استطالة الضيافة.

ولكن هذه المعاملة من المضيفين تستقيم مع هارب فقد عزته وسلطانه من ناحية, أو لخوف المضيفين من العباسيين إذا علموا بإيوائهم لهاربين منهم من ناحية أخرى, فلا يسع المضيفين في هذه الظروف إلا التجبر والتعبير عن عدم الرغبة في استضافتهم, أو اختصار أيام الاستضافة.

www.arsivakurdi.org

– رحلة بلا مدد:

"فإن نلنا منهم حظا, وأصبنا من دنياهم حطاما..., ثم لعل ذلك القليل أن تستنفده نوائب الدهور" (عبد الحميد الكاتب:204).

عمل عبد الحميد حسب المصادر **"ما يقارب سبعة وعشرين عاما يكتب بصفته موظفا في الدولة"** (عبد الحميد الكاتب:63).

ولم تثبت له رسالة قبل هشام بن عبد الملك, ولهذا يمكننا القول أن هذه الغربة لو كانت من أجل الدولة لكان المدد والإنفاق من الدولة بمعنى تجهيزه وإمداده بكل ما يلزم للقيام بمهمته, وهو ما ينفيه الشاهدان السابقان بدلالتهما على الفقر والحاجة وعدم وجود المدد, وهذا يجعلنا نتيقن من صدور هذه الرسالة خلال هروبه, إذ لا يعرف أحد من أنصار مروان مكانه– لغموض المكان للحفاظ على السرية من العباسيين– ليمده بالعون أو الاحتياجات الضرورية من ناحية, ومن ناحية أخرى انقطاع الأخبار عنهم تماما من قوله: **"استعجمت علينا أخبار الأحباب"** (عبد الحميد الكاتب:204).

– فقد الأحباب:

"فقدنا الأقارب والأصحاب" (عبد الحميد الكاتب:204).

إن الدلالة المعجمية للفعل الماضي المحقق الحدوث على ضياع الأقارب والأصحاب تؤكد لنا أن هذه الغربة غير محددة الزمن, بل هي غربة دائمة؛ إذ المغترب لا يفقد أقاربه, بل يبتعد عنهم لفترة, ولكن الظاهر من دلالة الفقد تثبت لدينا فكرة الغربة بلا عودة, أي الهروب؛ لأنه لن يرى أقاربه وأحبابه ثانية لعدم الرجوع إلى الوطن في المستقبل, هذا وقد يعكس الشاهد السابق الحقيقة الفعلية من فقد الكاتب لأقاربه وأصحابه؛ إذ من الممكن أن يكون العباسيون قد قتلوهم ضمن المعركة الأخيرة في فلسطين, أو حتى بعدها لتصفية الأمويين ومن له علاقة بهم.

– التسليم بالقضاء:

"يبتلعه قضاء الحقوق بالتقديم قبل التدبير" (عبد الحميد الكاتب:204).

www.arsivakurdi.org

لقد كنى الكاتب في غير موضع من رسائله عن الموت بقضاء الحق-كما هو الحال عند العديد من الكتاب- وهو ما نظنه هنا أنه كناية عن الموت أيضا, وأن الكاتب كان يدرك مصيره بملاحقة العباسيين له مهما طال عليه الزمان, أو بعد به المكان, فالتفكير في المصير أنسب للهارب وليس للمغترب. ويؤكد ما نذهب إليه ما جاء بعد الكناية: (بالتقديم قبل التدبير), إذ لا يدري الكاتب بما قد يفاجئه قبل أن يدبر أمره أو توفير سبل الأمان من الموت إذا لحق به العباسيون.

- دوافع السفر:

"ثم تستأنفه مفاوز الطلب بتحريك المضطرب, فإذا الأسفار قد تجددت بتكاليف المئونات, موجفين إلى نائي المحل في دار الذلة" (عبد الحميد الكاتب:204).

إن غموض الدافع الحقيقي لكثرة الأسفار أو حتى الاغتراب من سطح النص يجعلنا نبحث عنه في البنية التحتية للنص, أو بمعنى آخر كشف ما وراء السطور.

إن دلالة: (تحريك المضطرب), على الدوام والاستمرار تقدم دافعا لكثرة الأسفار والحل والترحال الدائمين في الرسالة, فالاضطراب الدائم ودوام تحركه يعكس الخوف وانسحاب الأمان من ناحية, وتأتي كثرة الأسفار التي نستوحيها من صيغة الجمع, والدلالة المعجمية لفعل التجدد المؤكد بـ: (قد), لتؤكد هذا الخوف, وعدم الشعور بالأمان من ناحية أخرى. ووجود الدافع للسفر المستمر ليس في رأينا إلا الخوف من الموت ووسيلته الهروب. ويعزز ذلك دلالة: (فإذا), التي تعمق من المفاجأة التي تناسب الخائف بترك المكان لمكان آخر إذا اقترب العباسيون منه.

ودلالة الحال أيضا: (موجفين)- المصاحبة للسفر- على الدوام والاستمرار مع تحديد المسافة: (إلى نائي المحل), تكشف لنا عن مواصفات كل مكان يقصده عبد الحميد, وأهم تلك الصفات أن يكون بعيدا عن سابقه ولا نرى في هذا البعد أي مصلحة لمغترب إلا إن كان هاربا من الموت.

www.arsivakurdi.org

– الشعور بالخطر:

"واستقرعت أبواب السلامة, وتمهدت وثارة الأمن, وتوسطت رباع العز, واستخفضت بذلك معاشك, فصار قليل ما أنت فيه كثيرا لمساعدة السلامة إياك" (عبد الحميد الكاتب:204).

إن تكرار خلع صفات الأمن والسلامة على المتلقي بتكرار مادتهما اللغوية في غير موضع من رسالته, يكشف لنا عن مظهرين دلالين, أولهما: الإلحاح بالتكرار على أمن المتلقي وسلامته في ظل الوطن, وآخرهما: يستحضر بالطبع المقابل لهما من الخطر والخوف, ولقيام الرسالة على التقابل بين حالي الكاتب والمتلقي؛ فإننا نستطيع أن ننسب بسهولة الخوف والخطر لحال عبد الحميد, وهذا الشعور يقوي لدينا فكرة الهروب وليس الاغتراب, إذ يمكن للمغترب أن يعود لوطنه خاصة إذا شعر بالخطر.

المصادر والمراجع:

الأصوات اللغوية, د.إبراهيم أنيس, مكتبة الانجلو المصرية, القاهرة, الطبعة الثالثة, 1999م.

بناء الأسلوب في شعر الحداثة– التكوين البديعي, د.محمد عبد المطلب, دار المعارف, القاهرة, الطبعة الثانية, 1995.

دلالة الألفاظ, د.إبراهيم أنيس, مكتبة الانجلو المصرية, القاهرة, 2004م.

عبد الحميد الكاتب وما تبقى من رسائله ورسائل سالم أبي العلاء, د.إحسان عباس, دار الشروق, عمان, 1988.

علم الأسلوب– مبادئه وإجراءاته, د. صلاح فضل, دار الشروق, القاهرة, 1998.

الوزراء و الكتاب, الجهشياري, تحقيق.عبد الله إسماعيل الصاوي, مطبعة عبد الحميد أحمد حنفي, مصر, الطبعة الأولى, 1938 .

يتيمة الدهر, الثعالبي, مطبعة الصاوي, مصر, 1937.

www.arsivakurdi.org

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE SUÇ: SUÇ ORANLARININ ARTIŞI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

Zahir KIZMAZ

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Özet

Günümüzde, gelişmiş ülkelere nispeten gelişmekte olan ülkelerde suç oranları giderek artmaktadır. Bu çalışma, gelişmekte olan ülkelerdeki suç oranlarının artışlarının nedenlerini saptamayı amaçlamaktadır. Makalede, suç artışlarının nedenleri toplumların modernleşme süreçleri ve dinamikleri ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde artan suçluluğun nedenleri arasında özellikle; aile kurumunda meydana gelen değişmeler, giderek artan bireyselcilik, yerleşimsel hareketliliğin yol açtığı sosyal organizasyonsuzluk, sosyal sermayenin ve enformel denetimin zayıflaması, ekonomik gelişmeler ve bu alandaki gelişmelerin yarattığı sorunlar (işsizlik, yoksulluk, göreli yoksulluk) gibi faktörlerin öne çıktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelişmekte olan ülkelerde suç, suç oranlarındaki artışların nedenleri, modernleşme.

Abstract

Crime in Developing Countries: A Sociological Analysis of Increase in Crime Rates

Today, crime rates are increasing in developing countries in comparison to developed countries. This study aims to determine the reason for the increase in crime rates, in

www.ersivakurdi.org

developing countries. In the article, the increasing in crime is trying to be explained with the processes and dynamic of the modernization, in developing country. More specifically, these following factors stands out in developing countries, among the causes of the increasing criminality: The changes in the family institution, increasing individualism, the social disorganization caused by the residential mobility, the weakening of the social capital and informal control, economic developments and the problems created by the developments (unemployment, poverty, relative poverty).

Keywords: Crime in developing countries, the causes of the increases in crime rates, modernization.

Kurte

Sûc Li Welatên Li Ser Rêya Pêşdeçûyînê: Dahûraneke Sosyolojîk Li Ser Bilindbûna Rêjeya Sûcan

Di roja îro de rêjeya sûcan a li welatên ser rêya pêşdeçûyînê, li goreya welatên pêşdeçûyî her diçe bilidtir dibe. Ev xebat, dixwaze ku sedemên bilindbûna rêjeya sûcan li welatên li ser rêya pêşdeçûyînê ne biçespîne. Di nivîsê de hewl tête dayîn ku bilindbûna rêjeya sûcan bi prosesa nûjenbûna wan civakan re bête ravekirin. Di vê çarçoweyê de ev xebat, li bersivên pirsên weke; rêjeya sûcan li welatên li ser rêya pêşdeçûnê çima bilind dibe û di vê bilindbûnê de kîjan dînamîkên sosyolojîk bandora xwe hene digere. Tê dîtin ku di nav sedemên bilindbûna rêjeya sûcan li welatên li ser rêya pêşdeçûnê de bi taybetî guherînên di saziya malbatê de pêk tên, takekesîtiya ku her diçe zêde dibe, bê organîzebûna sosyal a ji ber çûn û hatina cîwarbûyînê diqewime, qelsbûna kontrola enformel û sermiyana sosyal, pêşdeketinên aborî û kêşeyên ji ber vê yekê têne pê (bêkarî, hejarî, hejarî îzafî) derdikevine pêşî.

Peyvên Sereke: Sûc li welatên li ser rêya pêşdeçûnê de, sedemên bilindbûna rêjeya sûcan, nûjenîbûn.

www.arsivakurdi.org

چکیده

جرم وجنایت در کشورهای در حال توسعه:

راهکارهای اجتماعی برای جلوگیری از ازدیاد جرم وجنایت

جرم وجنایت در کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای پیشرفته در حال ازدیاد است. این مقاله سعی بر آن دارد تا به بررسی اسباب افزایش این جرایم در کشورهای در حال توسعه بپردازد. با علم به اینکه افزایش بزهکاری، جرم وجنایت در ارتباط مستقیم با تغییر ساختار نظام خانواده، تغییرات اقتصادی ونیز بیکاری وفقر در این جوامع است؛ نویسنده برای یافتن جواب سوالهای زیر گام برداشته است: چرا بزهکاری، جرم وجنایت در کشورهای در حال توسعه رو به افزایش است؟ واین افزایش بزهکاری وجرم چه ارتباطی با اصول مدنی واجتماعی کشورهای در حال توسعه دارد؟

واژگان کلیدی: کشورهای در حال توسعه، عوامل افزایش جرم، تغییر.

الملخص

الجريمة في الدول النامية: حل اجتماعي لمشكلة تزايد نسبة الجرائم

تزداد الجريمة في الدول النامية بالنسبة للدول المتقدمة، هذا البحث يدور حول تحديد أسباب إزدياد الجرائم في الدول النامية وعلاقتها بتلك المجتمعات من حيث تقدمها، فيحاول الباحث الوصول إلى أجوبة؛ لماذا تزداد الحرائم في هذه الدول ؟ وما هي علاقة الجرائم بالثوابت الاجتماعية في الدول النامية؟

يلاحظ أن إزديات الجرائم في الدول النامية لها علاقة بتغير مؤسسة العائلة ، وظاهرة الأنانية و التطور الاقتصادي الفوضوي ، وما ينجم عنها من البطالة و الفقر.

الكلمات الأساسية : الدول النامية، أسباب إزدياد الجرائم، التقدم.

Giriş

ABD, Birleşik Krallık, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Yeni Zelanda, Kanada, Belçika, İsveç, İsviçre ve diğer gelişmiş ülkelerde özellikle 1960'lı yılların başından 1990'lı yılların ortalarına kadar suç oranlarında dramatik artışlar kaydedilmiştir (Fukayama, 1999). Günümüzde ise gelişmiş olan ülkelerin çoğunda, suç oranlarının bir durağanlaşma içerisine girdiği gözlemlenmektedir. Bazı ülkelerde belirli suç türlerinde azalmaların bile gerçekleştiği söylenebilir.

www.arsivakurdi.org

Oysaki günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde suç oranlarında ciddi bir artış eğilimi dikkat çekmektedir.

Günümüzde suç oranlarının niçin arttığı sorusu yanıtı en çok merak edilen konulardan birini teşkil etmektedir. Geçmiş dönemlerde, gelişmiş ülkelerdeki suç artışlarına ilişkin yapılan kimi çalışmaların, artış eğilimi sergileyen suç sorunun ülkelerin değişim veya modernleşme süreci ve dinamikleri bağlamında ele aldıkları görülmektedir.

Modernleşme süreci ile birlikte toplumların ekonomik, teknolojik, siyasal, kültürel ve demografik alanında önemli değişmeler meydana gelmektedir. Geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş sürecinde toplumların özellikle ekonomik, sosyo-kültürel değerler/kurumlar ve demografik alanında meydana gelen değişmeler, toplumda önemli sosyal değişmeleri de tetiklemektedir. Kentleşme düzeyinin artması, aile kurumunun zayıflaması, alkol ve uyuşturucu alışkanlığının gelişmesi, kültürel farklılığın ve çatışmanın artması, geleneksel değer ve bağlılıklarının zayıflaması ve enformel sosyal denetimin çözülmesi gibi modernleşme süreci ile ilintili olarak ortaya çıkan hususlar doğrudan suç oranları ve suç kalıpları üzerinde etkili olan gelişmelerdir. Bu alandaki ilgili literatüre bakıldığında (örneğin; Liu, 2005, 2006; Liu ve Messner, 2001, Shelley, 1981) suç artışları ve suç kalıplarındaki değişimin genelde;

- Yerleşimsel hareketlik,
- Hızlı kentleşme,
- Nüfus artışı/nüfus yoğunluğu,
- Nüfusun heterojenleşmesi,
- Ekonomik gelişme/sanayileşme,
- Gelir eşitsizliği, gelir dağılımı,
- Nüfus başına düşen milli hasıla,
- Siyasal gelişme/demokrasi,
- Kadının sosyal konumunda meydana gelen değişmeler,
- Enformel değerler ve denetim unsurlarındaki dönüşümler,
- İşsizlik gibi değişkenler çerçevesinde çözümlemeye çalıştığı dikkat çekmektedir.

www.arsivakuru.org

Bu makalede, gelişmekte olan ülkelerde artma eğilimi sergileyen suç oranlarının hangi sosyolojik dinamikler tarafından etkilendiği hususu kuramsal düzeyde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Suçluluk

Hem geçmişte sömürge olan ülkelerden bağımsızlıklarını kazanan ve modernleşen ülkeler (Hindistan, Jamaika, Nijerya, Venezula gibi) hem de sosyalist olarak tanımlanan ülkelerin, sosyalist devlet yapısından liberal ekonomiye geçiş süreçlerinde (örneğin Çin ve Macaristan gibi) suç oranlarında artışlar gözlenmiştir (Heiland ve Shelley 1991, s. 8-9). Özellikle Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonraki süreçte de, gerek Sovyetler Birliği gerekse de değişim geçiren Doğu Avrupa ülkelerinde de suç oranlarında ciddi artışlar kaydedilmiştir (Karstedt, 2003; Hraba et al. 1998; Barak, 2000; Backman 1998). Cebulak (1996) Polonya, Bulgaristan, Romanya ve Slovakya gibi ülkelerde de suç oranlarında "eşi görülmemiş dramatik artışların" olduğunu belirtmektedir. Stamatel, Arato ve Dunn (1998, s. 243), Doğu Avrupa ülkelerinde (Polonya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Macaristan) ekonomik liberalizasyon ve demokratikleşmenin, hızlı suç oranlarının artışında etkili olan bir "Amerikanlaşmaya" yol açtığını ileri sürmektedirler (bkz. Lafree ve Tseloni, 2006, s.30). Sovyetler Birliğindeki demokratik gelişme ile birlikte ortaya çıkan değişmelere bakıldığında da ilk göze çarpan gelişmeler; istihdamdaki istikrarın bozulması, yüksek enflasyon, yoksulluk ve evsizlik sorunlarıdır. Bu unsurlar da, suç kalıplarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Friday, 1998, s.301).

Birçok araştırmacı (Fajnzylber, Lederman ve Loayza 1998; Diamond 1999; Mendez, O'Donnell ve Pinheiro 1999) de, Latin Amerika Ülkelerinde artan suç oranları ile bu bölgede gerçekleşen demokratikleşmenin eş zamanlılığına dikkat çekmektedirler. Böylece, Fajnzylber, Lederman ve Loayza (1998) Birleşmiş Milletlerin anket verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, 1980'li yıllarda göreli bir istikrarın arkasından Latin Amerika Ülkelerinde cinayet oranlarının 1990'lı yıllarda hızla arttığını saptamışlardır (bkz. Lafree ve Tseloni, 2006, s.31).

Bazı araştırmacılar da, Çin'de geçmiş yıllara kıyasla suç oranlarında ciddi artışların olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre bu artışların, Çin'in 1990'lı yıllarda aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçişi ile yakın bir ilişkisi vardır. Diğer bir ifade ile Çin'de artan suç oranları ile ülkede gerçekleşen ekonomik gelişme, sosyal dönüşüm ve

www.asyakarar.org

modernleşme süreci ile arasında yakın bir bağlantı öngörülmektedir (geniş bir literatür ve çalışmalar için bkz. Liu ve Messner, 2001). Benzer şekilde Xiao (1988) da, modernleşme sürecinin kaçınılmaz olarak Çin'deki suç oranlarında artışa yol açtığını ileri sürmektedir. Liu, Çin'in devlet sosyalizminden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde suç kalıplarında meydana gelen değişmeleri incelediği çalışmasında, hırsızlık, soygun ve sahtekarlık gibi ekonomik motivasyon amaçlı suçların, cinayet, tecavüz ve saldırı gibi ekonomik motivasyon amaçlı olmayan suç türlerine göre çok daha hızlı bir şekilde arttığını ortaya koymuştur (Liu, 2005). Liu (2006), son 20 - 25 yıllık Çin'in modernleşme süreci ile bu ülkedeki suçların artış eğilimi arasında bir bağ kurarak bu süreçte mala yönelik suçlardaki artışın, şiddet suçlarının artışından daha fazla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. O, söz konusu çalışmasında bu dönemler arasında Çin toplumunda meydana gelen hızlı modernleşme süreci ile birlikte sosyal yapıda derin dönüşümlerin gerçekleştiğini ileri sürmektedir.

Aynı şekilde gerek ülkemizde[1] gerekse de Ortadoğu coğrafyasında yer alan İslam ülkelerinde de modernleşme süreci ile birlikte suç oranlarında (hâlihazırda suç oranları düşük olmasına rağmen) giderek bir yükselme trendi gözlemlenmektedir. Örneğin İran'da hem şiddet hem de mala yönelik suçlarda giderek bir artış gözlemlenmektedir. 1996 yılında 100.000 kişide 120 kişi şiddet suçu işlerken, bu rakam 2003 yılında 100.000 kişi de 150 kişiye çıkmıştır. 1997-2005 yılları arasında yaklaşık olarak 9 yıl içerisinde ise mala yönelik suçlarda ise, % 100 bir artış kaydedilmiştir (Haddad ve Moghadam, 2011).

Gerek gelişmiş ülkelerin 1960'lı yıllarının başlarında giderek artan suçluluk oranları gerekse günümüzde gelişmekte olan çoğu ülkelerde yükselme eğilimi içerisine giren suç oranlarının nedenlerine bakıldığında modernleşmeye özgü çok sayıda faktörün öne çıktığı görülmektedir. Çok sayıda araştırmada (bkz. Heiland ve Shelley, 1991, s.8-9), çoğu ülkelerde değişim süreci ile birlikte özellikle mala yönelik suçlarda ciddi artışların gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu suçlar içerisinde özellikle hırsızlık (larceny) suçuna ilişkin gerçekleşen oran

[1] Ülkemizde, Emniyet Genel Müdürlüğünden farklı dönemlerde resmi başvurular üzerine alınmış istatistikî bilgilere göre; 1995 yılında, 229.513 suç olayı meydana gelirken, bu rakam 2006'da 785.509'a yükselmiştir. Bu rakamlar, 1995-2006 yılları arasında işlenen suç sayısının üçe katlandığını göstermektedir. Bu rakamlar genel olarak suç olaylarının ciddi bir şekilde artış kaydettiği konusunda bir fikir vermesi açısından önem taşımaktadır. Ancak, 2006 yılından sonra suç verileri yayınlanmadığı için ülkemiz için hâlihazırda suç oranlarında nasıl bir seyir izlendiği konusunda bir tahminde bulunmak mümkün değildir.

www.arsivakurdi.org

son derece yüksektir. Bu suç artışlarının temel nedenleri olarak; kimileri günümüzde artan suç fırsatlarını görürken, kimileri de günümüzdeki ekonomik eşitsizliklere vurgu yapmaktadır (Heiland ve Shelley, 1991, s.8-9).

Suç ve modernleşme konusuna odaklanan kimi araştırmacılar (örneğin bkz. Shelley, 1981; Liu, 2006) modernleşmenin ilk dönemlerinde hem şiddet suçlarında, hem de mala yönelik suçlarda bir artışın gerçekleşmekle birlikte genelde mala yönelik suçlardaki artışın şiddet suçlarından daha fazla gerçekleştiğini saptamışlardır.

2. Modernleşmekte Olan Ülkelerde Suç Oranları Niçin Artmaktadır?

Gelişmekte olan ülkelerde yükselme eğilimi içerisine giren suç oranlarının nedenleri üzerine yapılacak araştırmalar, söz konusu ülkelerin modernleşme süreçlerine ve bu süreçte ortaya çıkabilecek sorunlara odaklanmak zorundadır. Bilindiği gibi modernleşme süreci ile birlikte toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda radikal ve köklü değişimler gerçekleşmektedir. Bu nedenle artan suçluluk probleminin bu değişim süreci ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde suç oranlarının artışı ve yeni suç türlerinin ortaya çıkışı konusunda ileri sürülen yaklaşımlar dört başlık altında ele alınabilir. Bu yaklaşımlardan ilki modernleşme perspektifi olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, toplumların geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde meydana gelen hızlı ve köklü sosyal değişmelerin, sosyal normların zayıflamasına ve sosyal bütünleşme düzeyinin azalmasına yol açarak suçluluk koşullarını yarattığını ileri sürmektedir. Bir anlamda bu teze göre, modern değer ve normların yerleşik değerleri çözmesi sonucunda suç oranları artmaktadır. Değişim süreci ile birlikte zayıflayan toplumsal değer ve kurumların yerini henüz tam olarak yeni kurumların ve değerlerin alamaması, toplumsal yapıyı belirsizleştirmekte ve bireylerin destek mekanizmalarından yoksun kalmasına yol açmaktadır. Günümüzde yapılan bazı araştırmalarla (bkz. Clinard ve Abbott 1973; Shelley 1981; Neumann ve Berger 1988) daha da geliştirilen bu kuramın ilk öncüsü Durkheim (1947)'dir. İkinci yaklaşım ise çatışma veya Marksist teoridir. Çatışma teorisi de, günümüzde artan suçluluğun nedenlerini, toplumların veya ülkelerin gelişme süreçlerinin eşitsiz bir ekonomik bir yapıyı ortaya çıkardığı savı üzerine temellendirmektedir. Diğer bir ifade ile çatışmacı teorisyenler suç oranlarının artmasının nedenlerini, ekonomik eşitsizlik, işsizlik, yoksulluk ve emeğin

www.alisvarkurdi.org

sömürülmesi gibi piyasa koşullarının eşitlikçi olmayan niteliği ile açıklamaktadırlar (bkz. Friday, 1998, s.299-300, Bohm 1982). Üçüncü yaklaşım ise fırsat ve rutin aktiviteler yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın öncüleri de, günümüzde artan suç oranlarını, gündelik yaşamın rutin aktivitelerinde meydana gelen değişmelerle ve ortaya çıkan yeni fırsatlarla ilintili olarak görmektedirler (Felson ve Clarke, 1998). Son yaklaşım ise, küreselleşmenin etkisine odaklanan görüştür. Burada küreselleşme olgusunun, suç oranlarının artışında ve suçun niteliklerinde yarattığı etkiler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Suç üzerinde globalleşmenin etkisini tartışan Messner ve Rosenfeld (2000) gibi araştırmacılar, kurumsal anomi teorisine atfen, piyasanın sınırlandırılması ve diğer kurumsal alanlar üzerinde belirleyici olan ekonominin engellenmesi gereksinimini savunurlar. Findlay da (1999), özelikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan kriminojenik koşulları, globalleşme bağlamında kapsamlı bir şekilde gözden geçirmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde suç oranlarının artmasının nedenlerinden söz etmeden önce gelişmiş olan ülkelerin geçmişte suç oranlarının yükselmesinin nedenleri konusunda Fukayama'nın belirttiği hususlara burada kısaca değinmekte fayda vardır. Fukayama, gelişmiş ülkelerde geçmiş dönemlerde artan suç oranlarının nedenini, büyük ölçüde modernleşme ile birlikte değerler alanında yaşanan dramatik değişimler ile açıklamaktadır. O bu alandaki değişmeyi "büyük bozulma" olarak nitelendirmiştir. Fukayama, bu bozulmanın nedenleri olarak ileri sürülen argümanları dört kategoride toplamaktadır:

a. Artan yoksulluk ve gelir eşitsizliği (ekonomik dalgalanmalar, işsizlik, göreli yoksulluk gibi),

b. Modern refah devletinin sonucu (ailelerin dağılması, sapkın eğilimlerin ortaya çıkması, işsizlik sigortası, boşanmayı kolaylaştıran yasal düzenlemeler, evlilikle düzenlenmeyen birlikte yaşamalar, zayıflayan ilişkiler veya zayıflayan toplumsal bağlılıklar gibi gelişmeler modern refah devletinin gelişimi ile birlikte ele alınmaktadır)

c. Dinin gerilemesi/düşüşü,

d. Bireysel hakların artışını içeren kültürel hareketlerin gelişimi (Fukayama, 1999, s.64).

Fukayama'ya göre modernleşme sürecinde ortaya çıkan bu değişmeler içerisinde suçla ilintili olabilecek akla en yatkın faktör,

www.arsivakuldi.org

özellikle değerler ve kültürel alanında meydana gelen değişmelerdir. Yükselen bireycilik ve toplumla ilgili denetim mekanizmasının zayıflaması, aile ve cinsel yaşamda meydana gelen değişmeler belirli bir zaman süreci içerisinde suç oranlarının artışı üzerine etkili olmuştur. Özellikle bireylerin ahlak anlayışını dinamitleyen veya radikal bir dönüşüme tabi tutan kültür devrimi de, artan suç oranlarının temelindeki önemli nedenlerden birini teşkil etmektedir.

Genelde ülkelerin modernleşme süreçleri ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler (teknoloji, bilimsel ve ekonomik gelişmeler, artan rasyonelleşme, demokratikleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme gibi) geleneksel değerler ve denetim üzerinde zayıflatıcı bir işlevi yerine getirerek ağırlıklı olarak suç oranlarının artışını etkilemektedir. Bu nedenle gerek Ortadoğu ülkelerinde gerekse uzak doğu ve gerekse de Asyatik ülkelerde artan suç oranları üzerinde etkili olan unsurlar önemli ölçüde benzeşmektedir. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerdeki suç oranlarının artışı benzer dinamikler çerçevesinde ele alınabilir. Örneğin günümüzde suç oranlarının arttığı ülkeler içerisinde Çin ve Rusya dikkat çekmektedir. Çin toplumu üzerinde yaptığı suç araştırmalarıyla bilinen Liu'ya göre artan ekonomik motivasyon ile artan mala yönelik suçlardaki artış arasında bir ilişki vardır. Ekonomik motivasyonların artması, suç başta olmak üzere çok sayıda sosyal davranış için itici bir gücü oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle ona göre modernleşme ile birlikte ekonomik motivasyon da artmaktadır. Bu durum da, suçluluk üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca kar güdüsü, şiddet davranışı veya suçu ile bağlantılı olmaktan çok mala yönelik suçlarla ile ilintili olduğu da belirtilmektedir. Serbest piyasa kurumlarının Çin'e girişi bireyler için ekonomik başarının peşinde koşma fırsatı yaratmıştır.

Liu (2006) ve Zhang ile Messner (1995), Çin'in sosyalist toplum yapısından piyasa ekonomisine geçişi ile birlikte suçluluk oranın artışında etkili olan unsurları şu şekilde belirtmektedirler:

- Kişisel çıkar arayışları ve bireylerin ben merkezli, egoist bir motivasyonla hareket etmeye başlamaları,
- Yeni iş, ticaret yerlerinin gelişmesi ve piyasa ekonomisinin sonuçları,
- Bireyselciliğin gelişmesi,
- Bireysel ekonomik kazanç fırsatının ortaya çıkması,

www.asiyakitap.org

- Gerek bireyselcilik gerekse de bireysel ekonomik fırsatların ortaya çıkmasıyla ilintili olarak ekonomik hırsın/tutkunun gelişmesi.
- Artan eşitsizlik,
- Değişen kültürel inançlar ve normlar (batı değerlerinin Çin sosyal yaşamına nüfuz etmesi)
- Geleneksel sosyal kontrolün bozulması/zayıflaması,
- Azalan sosyal bütünleşme,
- Kırsal alandan kentsel alana gerçekleşen kitlesel göçler,
- Demografik değişmeler (nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişmeler)

Sovyetler Birliği'nde artan suç oranlarının temelinde de, bu ülkenin liberal piyasa ekonomisine geçişi ile ilgili nedenler bulunmaktadır. Bu ülkede, demokratik gelişme ile birlikte ortaya çıkan değişmelere bakıldığında da ilk göze çarpan gelişmeler;

- İstihdamdaki istikrarın bozulması,
- Mafyanın gelişimi,
- Ahlaki dejenerasyon,
- Kapitalist değerlere olan ilgi
- Yüksek enflasyon,
- İşsizlik,
- Yoksulluk ve evsizlik sorunlarıdır.

Bu unsurlar, Rusya'da artan suç kalıplarının anlaşılmasına katkı sağlayan gelişmeler olarak görülebilir.

Suç oranlarının artmasında etkili olduğu düşünülen yukarıdaki faktörler, gelişmekte olan diğer ülkelerdeki suçluluk artışlarının nedenlerinin de açıklanmasında öne çıkan etkenler olarak görülebilir. Günümüzde gelişmekte veya modernleşmekte olan ülkelerde ortaya çıkan ve suç oranlarının artmasında etkili olduğu düşünülen faktörler genel olarak şu şekilde belirtilebilir.

www.arsivankurdi.org

2.1. Aile alanındaki değişmeler

Fukayama, büyük bozulmaya yol açan değişiklikler arasında ilk sırada aile ve cinsellik alanında meydana gelen değişmeleri göstermektedir. Boşanmalar, aile parçalanması, ebeveynsel bağlılığın zayıflaması bu çerçevede görülebilecek değişmelerdir. Günümüzde, gelişmiş ülkeler kategorisinde görülen ülkelerde, 1960'lı yıllardan itibaren değişmenin en çok gözlemlendiği alanların başında aile gelmektedir. Özellikle evlilik dışı doğan çocuk ve boşanma oranlarındaki artışlar bu alanda dikkat çekici olanı oluşturmaktadır. Örneğin, ABD'nde evlilik dışı doğan çocukların oranı 1940'ta % 5 iken, bu oran 1995'te % 32'ye yükselmiştir. ABD'de her üç çocuktan biri, İskandinav ülkelerinde ise çocukların yarısından fazlası evlilik dışı ilişkilerle dünyaya gelmektedir. Birçok İskandinav ülkelerinde bu oran % 60'ı bulmaktadır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda 1960'lı yıllardan sonra boşanmalarda ciddi artışlar gerçekleşmiştir. Örneğin 1980'lı yıllarda Amerika'daki evliliklerin yarısı boşanma ile sonuçlanır hale gelmiştir. Birçok gelişmiş ülkede evlilik dışı doğumlardan, boşanma veya ebeveynlerinin ayrı yaşamalarının sonucu, ebeveynlerin her ikisinin de olduğu aile ortamında 18 yaşına ulaşan çocukların sayısı önemli ölçüde azalmıştır (Fukayama, 1999, s.45). Günümüzde de gelişmekte olan ülkelerde boşanma ve evlilik dışı doğan çocuk oranları giderek artmaktadır. Bu da, çocukların sağlıklı ve güvenli aile ortamlarında sosyalleşme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Çünkü tek ebeveynli veya parçalanmış ailelerde yetişen çocuklar sosyalleşmeye ilişkin ciddi sorunlar yaşamaktadır. Suç eğilimliğinin önemli ölçüde çocukluk dönemindeki bu eksiz veya yetersiz sosyalleşmeye uzanan kaynakları olduğu bir gerçektir.

2.2. Bireyselleşme veya aşırı bireycilik

Kuralları yıkmanın tek kural haline getirilmesi anlamındaki bireycilik, dizginlenmeyen bir birey sorununu yaratır. Bireycilik, toplumun ortak değerler bütünü olarak tanımlanan sosyal sermayenin zayıflamasını da doğurmaktadır. Bireyciliğin diğer bir sonucu ise, topluluk ruhundan yoksunluktur. Bireysel seçme özgürlük alanının genişlemesi adına değerleri, kuralları durmadan yenileyen veya tepetaklak eden bir toplum giderek daha çok düzensizliğe, kargaşaya sürüklenecek ve düzenini yitirecektir. Teknolojik yenilikler açısından sınır tanımayan veya "sınır yok" ilkesini benimseyen aynı toplum, kişisel davranışlar açısından da sınır tanımayacak hale gelir; bunun sonucunda da, a) dağılan ailelerin, b) çocuklarına karşı görevlerini

www.arsivakurdi.org

yerine getiremeyen ebeveynlerin, c) karşılıklı sorumluluklardan kaçınan komşuların d) yurttaşlık görevlerini göz ardı edenlerin sayısında bir artış meydana gelebilmekte, bu durum da suç oranın yükselme trendi içerisine girmesine neden olabilmektedir (Fukayama, 1999, s.23).

2.3. Sosyal sermayenin/geleneksel değerlerin zayıflaması

Suç veya şiddet olaylarının artışının açıklanmasında başvurulabilecek önemli kavramlardan biri de, sosyal sermaye (social capital)'dir. Sosyal sermaye, toplumun sahip olduğu değersel ve normsal yapısına gönderme yapan bir kavramdır. Bu anlamda, toplumun denge veya konsensüs yapısını temsil etmekte ve illegal davranış biçimlerini yadsıyıcı bir işlevi yerine getirmektedir (Kızmaz, 2005). Diğer bir ifade ile sosyal sermaye bir toplumdaki, müşterek eylemleri olanaklı kılan sosyal ağların ve normların niteliğini ifade eder. Fukayama da toplumsal sermayeyi; "aralarında işbirliğine izin veren bir grubun üyelerince paylaşılan, yazılı olmayan bir dizi değerler ve normlar olarak" tanımlamaktadır. Genelde toplumbilimciler tarafından sosyal sermaye, "toplumun ortak değerler bütünü olarak" görülmektedir. Fukayama'ya göre tüm toplumlarda sosyal sermayenin en önemli kaynağı ise, ailedir (Fukayama, 2000, s.24-25). Sosyal sermayenin merkezi özelliği ise, güvendir. Güven, karşılıklı sosyal ilişki ağlarının kurulmasını sağlayan ve cemaat üyeliği tarafından deneyimlenebilen karşılıklı bir mübadeleyi tanımlamaktadır (Galca, Karpati ve Kennedy, 2002, s.1374). Bu nedenle toplumsal sermayeye ilişkin olumsuzlukların ortaya çıkıp çıkmadığını saptamak için; aile ve güven konusunda meydana gelen gelişmelere bakmak gerekmektedir. Çünkü toplumsal sermayenin karşıtı, toplumsal bozulmadır. Bu çerçevede suç, ailelerin çözülmesi, uyuşturucu kullanma, intihar olayları v.b göstergeler, toplumsal bozulmanın önde gelen işaretleri olarak görülmektedir. Bu göstergelere ilişkin gerçekleşen oranlar düzeyinden hareketle toplumsal sermayenin ne düzeyde zayıf ve güçlü olduğu hakkında bir fikir yürütmek mümkündür. Fukayama da, Amerika toplumunun 1950'lerden 2000 yılına doğru olan süreçte, toplumsal sermaye alanında yaşanan olumsuzlukları veya toplumsal sermaye zayıflamasını, şiddet/suç, aile ve güven gibi üç unsur üzerinden çözümlemeye çalışmıştır (Fukayama, 2000, s.30). Samspon v.d. (1997) ile Kawachi v.d. (1999), yüksek düzeydeki sosyal sermayenin varlığını, düşük suç oranlarının önemli bir göstergesi olarak ele almışlardır. Onlar, toplum üyeleri arasında ve toplum üyeleri

www.arsivakurdi.org

içerisinde deneyimlenen güven, itibar ve onur/özsaygı gibi değerlerin; suçun, kontrol altında tutulmasını sağlayan unsurlar olduğunu ileri sürmektedirler. Bu nedenle sosyal sermayenin güçlü olduğu toplumlarda, şiddet ve suç olaylarının daha az gerçekleşeceğini ileri sürmek mümkündür. Aynı şekilde, ülkemiz genelinde bazı suç ve şiddet olaylarında görülen artışlar, toplumsal sermayenin düşüşe geçişin önemli bir göstergesi olarak görülebilir. Özellikle boşanma oranlarındaki artışlar ve güven duyma düzeyinde yaşanan sorunlar bu çerçevede ele almak mümkündür (Kızmaz, 2005).

Japonya'daki suçluluk üzerine çalışan araştırmacılar, Japonya'daki düşük suçluluk oranının nedenlerini, büyük ölçüde sosyal sermaye göstergelerinin yüksekliği ile açıklamaktadırlar (Bkz: Thornton ve Endo; 1992; Komiya, 1999; Aki ve Gary, 2004; Finch, 2001; Tsushima, 1996). Bu araştırmalarda; Japonya toplumunda güven, dayanışma, aile ve grupsal bağlılık gibi toplumsal sermayeye ilişkin göstergelerin, gelişmiş/endüstrileşmiş batı ülkelerine kıyasla daha yüksek olmasının, Japonya'daki düşük suçluluğun önemli bir nedeni olarak zikredilmektedir. Bu çerçevede, sosyal sermayenin düşük düzeyde olduğu toplumlarda, enformel sosyal denetim düzeyinin de genelde düşük gerçekleşeceği öngörülebilir. Sosyal sermayenin düşük nitelikte olduğu veya azalmaya başladığı toplumlarda da, şiddet eylemlerinin artış eğilimi içerisine gireceğini öngörmek mümkündür (Galca, Karpati ve Kennedy; 2002, s.1374).

Sosyal çözülme ve sosyal sermayenin zayıflaması ile birlikte suç ile ilintili aşağıdaki gelişmelerin ortaya çıkması olasıdır.

- Bireylerin birbirlerine karşı daha az güven duydukları,
- Ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını tümüyle yerine getiremedikleri,
- Bireylerin toplumsal sorumluluklarından kendilerini yalıtmaları,
- Yardımlaşma ve dayanışma duygusunun zayıflaması,
- Dinsel değerlerin zayıflaması,
- Akrabalık bağlarının zayıflaması,
- Toplumsal kuruma olan inanç ve güvenin zayıflaması,
- İlişkilerin daha çok; çıkarcı, kısa süreli, etnosantrik bir eğilim sergilemesi,

www.arsivakademi.org

- Toplumsal denetimin zayıflaması.

2.4. Enformel denetimin zayıflaması

Sosyal sermayenin veya enformel değersel yapının zayıflaması kaçınılmaz olarak sosyal denetimin zayıflamasına yol açmaktadır. Modernleşme süreci ile birlikte artan şiddet ve suç olaylarının önemli bir nedeni de, enformel denetimin giderek zayıflamasıdır. Kriminolojide sosyal denetimin suç üzerindeki etkisine dikkat çeken kuramların başında sosyal kontrol kuramı gelmektedir.

Sosyal kontrol kuramı suçluluğu, bireylerin; aile, okul, din ve arkadaş gibi geleneksel kurumlara ve değerlere olan bağlılıklarının zayıflaması ile açıklamaktadır. Bu kuramın ilk temsilcilerinden olan Hirschi (1969)'ye göre bireylerin; aile, okul, din ve arkadaş gibi geleneksel kurum veya unsurlara olan bağlılıkları ne kadar güçlü olursa, onların suç işleme olasılıkları da o denli az gerçekleşecektir. Aynı şekilde; geleneksel kurumlara olan bağlılıklarının zayıflaması ile birlikte suça yönelme olasılığı artmaktadır (Hirschi, 1969). Hirschi, bireylerde yüksek düzeyde sosyal denetim hissinin varlığının, onların illegal davranış sergilemek durumunda; arkadaşları, aileleri, komşuları, öğretmenleri ve işverenleri ile olan ilişkilerine zarar vereceği endişesiyle suç işlemekten alıkoyduğunu ileri sürerek, söz konusu denetim veya bağlılıkların zayıflaması veya diğerlerine olan duyarlılıkların ve ilgilerin kaybolması durumunda ise, bireylerin daha kolay suça yönelebileceklerini belirtmektedir (Ayrıca bkz: Siegel, 2001, s.238). Çocukluk dönemlerinde yeterli bir içsel denetiminin gelişmeyişi veya içsel denetim mekanizmasının sonradan işlevselliğini yitirmesi, aile, arkadaş ve okul ortamlarında kazanılan sosyal rollerin birbiriyle çatışır nitelikte olması gibi durumlar, bireyin toplumsal değer ve kurumlara olan bağlılığını zayıflatmaktadır. Sosyal kontrol kuramına göre de bu zayıflık, bireyin suç veya sapkın tutum geliştirmesinde etkili olmaktadır (Williams III ve McShane, 1999, s.191). Çok sayıda araştırma, kontrol kuramının öngördüğü toplumsal değer ve kurumlara olan bağlılık veya zayıflığın, şiddet ve suçlulukta etkili ve güçlü göstergeler olduğunu ortaya koymuştur (Bkz: Beirne ve Messerschmidt, 1991, s.432; Seydlitz ve Jenkins, 1998).

Sosyal sermayenin zayıflaması, sosyal denetimin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu nedenle; seyahat, iş ve yerleşimsel hareketlilik (ekonomik ve teknolojik gelişme, piyasa ekonomisinin gelişmesi bu hareketliliği artırmaktadır), aile yapılarının değişmesi ve zayıflaması,

www.akademikarastirma.org

değerlerin zayıflaması ve bireyselliğin gelişimi de sosyal denetimi zayıflatan gelişmelerdir.

Kimi sosyal bilimciler, gelişmiş batı ülkelerinde insanların yaşadığı bunalımın kaynağında, kurumsal veya toplumsal baskı veya denetim unsurlarını görmüş ve bu çerçevede söz konusu kurumların ve değerlerin, birey üzerindeki sınırlayıcı ve denetleyici işlevlerini hedef alan çözümlemelerde bulunmuşlardır. Örneğin, Freud bu yaklaşımın öncü isimlerinden biridir. Oysaki, formel ve enformel denetim unsurları, bireylerin toplumsal uyum süreçlerini sağlayan önemli faktörlerdir.

Braithwaite, enformel denetim unsurlarının suçluluktaki caydırıcı etkisinin, formel kurum ve süreçlerden daha etkili olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, cemaat değerlerinin güçlü olduğu Japonya, Çin ve benzeri ülkelerdeki suç oranlarının, ABD gibi bireyselciliğin geliştiği ülkelere kıyasla daha az gerçekleşmesinin temelinde de enformel değer ve denetime ilişkin bu unsurlar bulunmaktadır (Bkz. Barak, 1998, s.203). Çünkü cemaatçilik veya toplumculuk, bireysel konforu gözeten bireyselciliğin aksine, yoğun düzeyde karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi, karşılıklı güven ve sorumluluk duygusu ile toplumsal bağlılığı gözeten bir işlevi yerine getirmektedir (Barlow, 1993, s.583). Braithwaite, karşılıklı dayanışma, ailecilik ve toplumculuk unsurlarını içeren bazı Asyatik toplumlardaki suç oranlarının düşüklüğünü bu toplumsal yapı ile açıklamaktadır (Zhang, 1995, s.248). Bu çerçevede Braithwaite'a göre, hem tarihsel ve hem de kültürlerarası bağlamda suç/şiddet, güçlü aile ve toplumculuk duygusunun olduğu toplumlarda en iyi şekilde kontrol edilebilir (Braithwaite, 1989, s.5- 9). Özellikle suç ve sapkın eylemler üzerinde enformel kontrol unsurlarının, formel unsurlara kıyasla daha fazla caydırıcı olduğuna dikkat çeken Braithwaite, caydırıcılıkla ilgili yapılan araştırmaların, cezanın kesinliği ile suç arasında mantıksal olarak bir ilişkiyi ortaya koymasına karşın, bulgusal olarak bu ilişkinin çok az desteklendiğini ileri sürmektedir. Bir anlamda ona göre; aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar veya birlikte olunan gruplar tarafından empoze edilen müeyyideler ve geleneksel denetim unsurları, uzaktan gerçekleştirilen yasal otoriteye oranla suçlulukta daha caydırıcı bir etkiye sahiptir. Bu, yakın aile üyelerinin gözetledikleri itibar olgusunun, kriminal adalet sisteminin yaptırımından daha etkili işlediğini ortaya koymaktadır (Braithwaite, 1989, s.69).

www.arsivakurdi.org

2.5. Ekonomik Gelişme ve Gelir Eşitsizliği

Kimi araştırmacılar suç ve modernleşme ilişkisini, ekonomik değişme ve gelişmenin toplumda doğurduğu sosyal değişmeler üzerinden açıklamaktadırlar. Friday (1998, s.299), ekonomik gelişmenin önemli sosyal değişmeleri tetiklediğini belirtmektedir. Ona göre ekonomik gelişme ile birlikte meydana gelen değişmelerin başında;

- Göç,
- Aile bireylerinin ayrılması,
- Şehir yoğunluğunun artması,
- Kültürel farklılığın ve çatışmanın artması,
- Geleneksel/enformel sosyal kontrol unsurlarının zayıflaması

gibi gelişmeler gelmektedir.

Ekonomik değişme de kaçınılmaz olarak, geleneksel otorite biçimlerinin zayıflamasında gözlemlendiği gibi bazı değerlerde değişim yaratmakta ve aynı zamanda belirli grupların, endüstrileşmenin gereksinim duyduğu eğitim ve teknik standartlarını edinmelerinde bazı başarısızlıkların ve hayal kırıklıkların yaşanmasını da getirebilmektedir. Friday'a göre bu gelişmeler;

- İzolasyon,
- Yabancılaşma,
- Sorumluluk veya taahhüt (commitment) yoksunluğu,
- Suç

gibi sonuçlar yaratmaktadır.

Modernleşme ile birlikte geleneksel toplumun dengesi tahrip olmakta ve geniş aile yapıları, lokal cemaat bağları, kutsal ve dinsel bağlar ve atfedilen statü ilişkileri yıkılmaktadır.

Ekonomik gelişme ile suç oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar her zaman birbirleriyle tutarlı sonuçlar ortaya koymamaktadır. Özellikle ekonomik gelişmenin, mala yönelik ve şiddet suçlarındaki etkisi farklılaşmaktadır. Bu çerçevede modernleşme ve gelişmenin daha çok mala yönelik suçlardaki artış

www.arsivakurdi.org

üzerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir (geniş bir literatür tartışması için bkz. Liu ve Messner, 2000, s.5).

Modernleşme dinamiklerinin, suç oranlarının artışları üzerinde etkili olduğunu ileri süren yukarıdaki yaklaşımlardan ayrı olarak suç artışlarının, ekonomik değişme veya gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmadığı yönünde ileri sürülen kimi yaklaşımlar da söz konusudur. Bu çerçevede Adler (1983) de suçu, ekonomik değişme ve gelişmenin zorunlu sonucu olmaktan çok; gelişmenin tipi, değişmenin hızı ve toplumdaki suç kalıplarının değişimini etkileyen sosyal önleyici mekanizmalarının ne düzeyde güçlü olduğu ile ilintili olduğunu ileri sürmektedir.

Çoğu ülkede, endüstrileşme ve kentleşmenin gerçekleşmesine rağmen bu ülkelerin nadiren modernleştiğini ileri süren kimi araştırmacılar bu çerçevede modernleşme tezinin zayıf oluşuna vurgu yapmaktadırlar (Heiland ve Sheley, 1991, s.1).

Ekonomik bütünleşmeyi engelleyen ve alt sınıfın daha fazla yoksullaşmasını sağlayan türden bir ekonomik gelişme de suçluluk da etkilidir. Heiland ve Shelley, tarihsel bir bakış açısıyla yaptıkları çalışmada, modernleşme sürecinin başlangıcında yoksulluk ile suç arasında yakın bir ilişkinin olduğunu saptadıklarını belirtmişlerdir. Onlar, aynı şekilde bireylerin, gelişen yeni dönemde daha çok tatmin olmaya ve kendilerini daha güvenli hissetmeye başlamalarına koşut olarak, suç kalıplarında belirgin bir değişimin ortaya çıktığını gözlemlediklerini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre modernleşme düzeyi ilerledikçe ve gelir, refah dağılımındaki eşitsizlik hala var olmaya devam ettikçe, yoksulluğun yol açtığı suç türlerinden, refah toplumlarındaki adi suçlara (common crimes) doğru suç kalıplarında bir değişme yaşanmaya devam edecektir. Onlar, mala yönelik çoğu suçların, işsizlik gibi bireysel veya toplumsal krizlerden değil, refah düzeyinin artması, eşya ve malların bolluğunun sonucu işlenmeye başlandığını ileri sürmüşlerdir. Bu da her halükarda, toplumun ekonomik ve sosyal koşullarının; hırsızlık, dolandırıcılık ve soygun gibi suçların bir şekilde işlenmesine neden olacağı anlamına gelmektedir. Onların gözlemledikleri diğer bir değişme de, suçlunun niteliğinde/profilinde meydana gelen değişmedir. Heiland ve Shelley, modern toplumda, suç işleyenlerin sadece alt sınıfa mensup bireyler ile sınırlı kalmayacağı, orta ve üst sınıfa mensup bireylerin de suç işleyeceklerine dikkat çekmektedirler. Ayrıca refah toplumlarında suçun mağduru sadece birey veya grupla sınırlı kalmaktan çok, özellikle sigorta şirketleri gibi kurumlar da suçun mağduru olabilmektedir. Aynı şekilde şirketler tarafından işlenen çevre suçları

www.sosyalkurdi.org

da, refah toplumlarında gözlemlenebilen suç türleri olmaktadır. Bu da, modern toplumda kriminal davranışın genelleşmesi gibi bir durumu yarattığı anlamına gelmektedir (1991, s.6-7).

2.6. Yerleşimsel hareketlilik ve göç

Gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan belirgin gelişmelerden biri de, kırsal nüfusun kentlere akması durumudur. Burada karşımıza göç ve kentleşme ile ilintili çok sayıda yeni problem alanları ortaya çıkmaktadır. Göçün niteliği, göç edenlerin sosyo-ekonomik-kültürel özellikleri, göç edilen yerleşim yerlerinin özellikleri gibi çok sayıda unsurun ve kentleşmenin hızı ve kentleşme ile birlikte ortaya çıkan sorunların, suç oranlarını arttırdığı ve suçun niteliğini değiştirdiği ileri sürülebilir. Kentleşme ve suç ilişkisine ilk odaklanan kuramcıların başında Shaw ve McKay gelmektedir. Sosyal organizasyonsuzluk veya düzensizlik kuramının da öncülerinden Shaw ve Mckay'a göre; yoksulluk, kültürel heterojenlik ve fiziksel hareketlilik gibi faktörler kentlerde sosyal çözülmeye yol açmakta, bu durum da bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılıklarını zayıflatarak onların kriminalleşme süreçlerinde etkili olmaktadır (Bkz. Ellis ve Walsh, 2000, s.354). Farklı bölgelerden göç etmiş toplulukların aynı mekânda güçlü ve yüksek oranda bir değerler sistemi yaratamamaları ve bununla ilintili olarak ortaya çıkan toplumsal denetim zayıflığının, suç oranlarının belirli bölgelerde yüksek düzeyde gerçekleşmesinin önde gelen nedenleri olarak belirtilmiştir. Dolu'nun da belirttiği gibi, yerleşimsel hareketliliğin gerçekleştiği bölgelerde oluşan çöküntü alanlarında toplumsal birlikteliği sağlayan tutarlı bir değerler sistemi veya inanç ve kültür birliğinin olmayışı, suç oranlarının yüksek oranda gerçekleşmesini sağlamaktadır (bkz. Dolu, 2010, s.208). Shaw ve McKay, toplumsal hareketliliğin etkisinin sadece geleneksel veya enformel kontrol mekanizmalarını zayıflatmakla sınırlı kalmadığını, toplumdaki güven ve birliktelik yapısını da zayıflatarak suçun oluşumunda etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yoğun göçün gerçekleştiği yerleşim yerlerinde ve disorganize bölgelerde, sosyal sermayenin ve denetimin azalacağını kestirmek mümkündür. Özellikle Sheley, Tobias ve Zehr, toplumsal davranış üzerinde, kentleşme ve sanayileşmenin etkisinin, suç alanındaki sonuçlarını ele alan kayda değer çalışmalar yapmışlardır. Sosyal bilimciler, uzun bir süre sosyal örgütlülük düzeyi ile suç arasındaki ilişkiye odaklandılar. Toplumsal örgütsüzlük eğilimlerinin, yüksek suç oranları ile ilişkili olduğunu belirten epey suç önleme literatürü söz konusudur. Burada, yüksek suç oranları ile düşük düzeydeki formel ve enformel sosyal denetim

www.sosyalkurgu.org

faktörleri arasında ilişki kurulmaktadır (bazı kaynaklar için bkz. Lu ve Miethe 2001, s.105). Toplumsal entegrasyonun yüksek düzeyde olduğu toplumlarda, etkili bir sosyal denetiminin olduğu ve bunun da suç oranlarının düşük oranda gerçekleşmesine neden olduğu ileri sürülmektedir. Ancak modernleşme ve küreselleşme süreciyle birlikte sosyal kontrolün etkisinin de zayıfladığı söylenebilir.

Özetle, sosyal örgütsüzlük kuramının öncü isimleri suç ile ilintili olarak öne çıkan göstergelerin başında; nüfus yoğunluğu, kent yoksulluğu veya düşük düzeydeki ekonomik statü, yüksek düzeyde yerleşimci hareketliliği (yüksek düzeyde göç alma ve verme), farklı etnik grupların biraradalığı, göçün yoğunlaştığı bölgelerin organizasyonsuzluğu, mekân ile ilintili olarak ahlaki ve değersel bozulma ve sosyal denetimin zayıflaması gibi unsurlara dikkat çekmektedirler (Bkz. Vito ve Holmes, 1994, s.143; Bohm, 1997, s.74).

2.7. Hayatın/yaşamın kutsallığının azalması yönündeki değersel gelişmeler

Şiddet olaylarının artmasında etkili olan gelişmelerden biri de, rasyonelleşme süreci ile birlikte yaşama ilişkin anlam ve duygu alanın profan bir nitelik kazanmasıdır. İnsan yaşamına karşı metafizik üzerinden duyulan saygınlığın, modernleşme süreci ile birlikte kutsallık yönelimin zayıflamasıyla birlikte azalması, insanlar arası ilişki tarzını/niteliğini olumsuz tarzda etkilediği ileri sürülebilir.

Haferkamp ve Ellis (1992) de, yaşamın kutsallığına karşı giderek artan bir duyarsızlıkla yüksek şiddet oranı arasında bir ilişkinin öngörülebileceğini ileri sürmektedirler. Diğer bir ifade ile onlara göre, yaşamın kutsallığına olan duyarsızlık, yüksek şiddet oranı ile ilişkilidir Bireyleri ve mağdurları nesnelleştiren önemsizleştiren bir kültürel değerin gelişimi, şiddet suçlarının gelişimi üzerinde etkili olmaktadır.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Yapılmış araştırmalar gelişmekte olan ülkelerde suç oranlarının arttığını göstermektedir. Bu artış eğilimi, hem geçmişte sömürge olan ülkelerden bağımsızlıklarını kazanan ve modernleşen, hem Ortadoğu ülkelerinde, hem de geçmişte sosyalist olarak tanımlanan ancak günümüzde liberal ekonomiye geçen ülkelerin çoğunda

www.arsivakurdi.org

gözlenmektedir. Modernleşme sadece suç oranlarında değil, suç türlerinde de bir değişme yaratmaktadır. Araştırmalar değişim sürecinde özellikle de mala yönelik suçların, ekonomik motivasyonlu olmayan suç türlerine karşı daha hızlı arttığını ortaya koymaktadır.

Ülkemiz de dâhil olmak üzere gelişmekte olan çoğu ülkelerin modernleşme süreçleri ile birlikte toplumların kurumsal ve değersel yapısı dönüşüme uğramaktadır. Özellikle modernleşme dinamikleri, toplumların enformel yapısını ve denetimini zayıflatıcı yönde etkilemektedir. Bu da, ağırlıklı olarak suç oranlarının artışına yol açmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve teknolojik gelişme, bireyselleşme, rasyonelleşme, bürokratikleşme, yerleşimsel hareketliliğin hızlanması ve kentleşme gibi modernleşme faktörleri, sosyal sermaye ve denetimi zayıflatarak suç oranlarının artışı üzerinde etkili olmaktadır.

Gelişmekte olan veya modernleşen ülkelerde artan suç oranlarının nedenlerinin araştırılması ve anlaşılması kriminolojinin önemli bir konusunu teşkil etmektedir. Geleneksel yapının baskın olduğu toplumların modernleşme süreçlerinde suç oranlarındaki artışların nedenleri olarak şu unsurlar belirtilebilir:

- Göç ve kentleşmenin yarattığı sosyal organizasyonsuzluk,
- Nüfusun heterojenleşmesi,
- Değerler alanındaki değişim, sosyal sermayenin azalması
- Geleneksel veya enformel denetim unsurlarının zayıflaması,
- Aile kurumunda meydan gelen değişim,
- Ekonomik sorunlar (gelir eşitsizliği, yoksulluk, düşük gelir, alt sosyal sınıf) veya iş istikrarlığının yıkılması,
- Bireyselciliğin gelişimi ve kişisel çıkar arayışları,
- Bireylerin ben merkezli, egoist bir motivasyonla hareket etmeye başlamaları,
- Kadının sosyal konumundaki dönüşümler,
- Suç işlemek için artan fırsatlar,
- Bireylerin rutin yaşam tarzlarında meydana gelen değişmeler,
- Birey yaşamının değersizleşmesi,

www.arsivakurdi.org

- Geçiş süreçlerinde keyfi ve yasallıkla örtüşmeyen davranış tarzlarının gelişmesi,

Günümüzde geleneksel toplumdan modern topluma doğru evrilme sürecinde ekonomik, kültürel, teknolojik, siyasal ve demografik alanda meydana gelen bazı değişmelerin yol açtığı yukarıda belirtilen gelişmelerin her biri, suç oranlarının artmasında ve suç kalıplarının değişmesinde birbiriyle ilişkili olarak etkili olmaktadır. Modernleşme dinamiklerinin ortak özelliği, sosyal sermayeyi ve enformel denetimi zayıflatıcı bir etkide bulunmasıdır. Ayrıca günümüzde ekonomik alanda meydana gelen değişmeler, ekonomik alandaki motivasyonu da arttırmıştır. Bireylerde ekonomik motivasyonun artması da, mala yönelik suçların yükselmesinde etkili olmaktadır. Bundan ayrı olarak işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik ve göreli yoksulluk gibi ekonomik sorunlar de suçlulukla ilintili olarak ele alınmaktadır. Bu ekonomik sorunlar; tüketimin, bireycilik kültürünün ve ekonomik güdülenmenin daha çok geliştiği veya bu eğilimlerin daha çok kışkırtıldığı liberal toplumlarda suçlulukta daha etkili olmaktadır.

Kaynakça

Aki R. ve Garry, L. (2004). Explaining Japan's postwar violent crime trends. *Criminology.* 42(1),179-210.

Backman, J. (1998). *The inflation of crime in Russia: the social danger of the emerging markets.* Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Barak, G. (1998). *Integrating criminologies.* Boston: Allyn and Bacon

Barak, G.(Ed.) (2000). *Crime and crime control: A global view.* Westport: Greenwood.

Barlow, H.D. (1993). *Introduction to criminology.* New York: Harper Collins College Publishers.

Beirne, P. and Messerschmidt, J.W. (1991). *Criminology.* Fort Worth: Harcourt Brace College Pub.

Bohm, R.M. (1982). Radical criminology: An explication. *Criminology.* 19(4),565-589.

Bohm, R.M. (1997). *A primer on crime and delinquency.* Belmont: Wadsworth Pub.

Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration.* Cambridge: Cambridge University Press.

Cebulak, W. (1996). Rising crime rates amidst transformations in Eastern Europe: Socio-political transition and societal response. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice.* 20(1),77-82.

Clinard, M.B. and Abbott, D.J. (1973). *Crime in developing countries: A comparative perspective.* New York: John Wiley

www.asiyakurum.org

Diamond, L. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Dolu, O.(2010). *Suç teorileri: Teori araştırma ve uygulamada kriminoloji.* Ankara: Seçkin Yay.

Durkheim, E. (1947). *The division of labor in society.* (George Simpson, Çev.). New York: Free Press.

Ellis, L. and Walsh, A. (2000). *Criminology: A global perspective*. Boston: Allyn and Bacon

Fajnzylber, P., Lederman, D. ve Loayza, N. (1998). *Determinants of crime rates in Latin America and the world: An empirical assessment*. Washington: World Bank.

Felson, M. and Clarke, R.V. (1998). *Opportunity makes the thief.* Police Research Series, Paper 98. Policing and Reducing Crime Unit, Research, Development and Statistics Directorate. London: Home Office. http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs98.pdf

Finch, A. (2001). Homicide in contemporary Japan. *British Journal of Criminology.* 41(2), 219-235.

Findlay, M. (1999). *The globalization of crime: Understanding transitional relationships in context.* Cambridge: Cambridge University Press.

Friday, P.C. (1998). Crime and crime prevention in China. *Journal of Contemporary Criminal Justice.* 14(3),296-314.

Fukayama, F. (1999). *Büyük bozulma: İnsanın doğası ve toplumsal düzenin yeniden oluşması.* (Zeynep Avcı, Aslı T. Aydemir Çev.). İstanbul: Sabah Kitapları Yay.

Galca, S., Karpati, A. and Kennedy, B. (2002). Social capital and violence in the United States, 1974-1993. *Social Science and Medicine.* 55(8), 1373-1383.

Haddad, G.K. and Moghadam, H.M.(2011). The socioeconomic and demographic determinants of crime in Iran (a regional panel study). *European Journal of Law and Economics.* 32(1), 99-114.

Heialand, H.G. and Sheley, L. (1991). *Crime and control in comparative perspectives* (Ed. Hans-Günther Heiland, Louise I. Shelly ve Hisao Katoh). Berlin: De Greytur.

Hirschi, T.(1969). Causes of delinquency. Berkeley: University of California Press.

Hraba, J., Bao, W.N., Lorenz, F.O. and Pechacova, Z. (1998). Perceived risk of crime in the Czech Republic. *Journal of Research in Crime and Delinquency.* 35(2), 225-242.

Karstedt, S. (2003). Legacies of a culture of inequality: The Janus-face of crime in post-communist societies. *Crime, Law and Social Change.* 40, 295-320.

Kawachi, I., Kennedy, B.P. and Wilkinson, R. G. (1999). Crime: Social disorganization and relative deprivation. *Social Science and Medicine.* 48(6), 719-731.

www.arsivdergisi.org

Kızmaz, Z. (2005). Göç ve yoksulluğun patolojisi: Siyasal şiddetten sosyal şiddete. *Sosyoloji Araştırmalar Dergisi.* 8(1), 85-114.

Komiya, N. (1999). A cultural study of the low crime rate in Japan. *British Journal of Criminology*. 39(3), 369-390.

Lafree, G.D. and Tseloni, A.(2006). Democracy and crime: A multilevel analysis of homicide trends in forty-four countries 1950-2000. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science.* 605, 25-49.

Liu, J. (2005). Crime patterns during the market transition in China. *British Journal of Criminology*. 45(5), 613-633.

Liu, J. (2006). Modernization and crime patterns in China. *Journal of Criminal Justice.* 34(2), 119-130.

Liu, J. and Messner, S.F. (2001). Modernization and crime trends in China's reform era (J. Liu, L. Zhang ve S.F. Messner, Ed.) *Crime and social control in a changing China* içinde. London: Greenwood Press. 3-22.

Lu, H. and Terance, M.D. (2001). Community integration and the effectiveness of social control. (J. Liu, L. Zhang ve S.F. Messner, Ed.) *Crime and social control in a changing China* içinde. London: Greenwood Press. 105-121.

Mendez, J., O'Donnell, G., and Pinheiro, R.(1999). *The (Un)Rule of Law and the Underprivileged in Latin America*. South Bend: University of Notre Dame Press.

Messner, S.F. and Rosenfeld, R. (1997). Political restraint of the market and levels of criminal homicide: A cross-national application of institutional-anomie theory. *Social Forces*. 75(4), 1393-1416.

Neuman, W.L. and Berger, R.J. (1988). Competing perspectives on cross-national crime: An evaluation of theory and evidence. *The Sociological Quarterly*. 29(2), 281-313.

Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. and Earls, F.(1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science.* 277(5328), 918-924.

Seydlitz, R. and Jenkins, P.(1998). The influence of families, friends, schools, and community on delinquent behavior. (Gullotta, T.P., Adams, G.R. ve Montemayor, R. Ed.) *Delinquent violent youth: Theory and interventions* içinde. Thousand Oaks: Sage Publications. 53-97.

Shelley, L. (1981). Crime and modernization: The impact of industrialization and urbanization on crime. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Siegel, L.J. (2001). Criminology: Theories, patterns, and typologies. Belmont: Wadsworth Thomson Learning.

Stamatel, J. P., Arato, N. and Dunn, C.S. (1998). The "Americanization" of juvenile delinquency? A comparison of Hungary, Poland and the US. *Security Journal.* 11,243-253.

Thornton, R.Y. and Endo, K. (1992). Preventing crime in America and Japan. Armonk: M. E. Sharpe Inc.

www.mukaddime.org

Tsushima, M. (1996). Economic structure and crime: The case of Japan. *The Journal of Socio-Economics.* 25(4), 497-515.

Vito, G.F. and Holmes, R.M. (1994). Criminology, theory, research and policy. Belmont: International Thomson Pub.

Williams, F.P. and McShane M.D. (1999). Criminological theory. Upper Saddle River: Prentice Hall.

Xiao, J. (1988). Economic development and crime problem. *Juvenile Delinquency Studies.* 4(15).

Zhang, S.X. (1995). Measuring shaming in an ethnic context. *British Journal of Criminology*. 35(2), 248-262.

Zhang, L. and Messner, S. (1995). Family deviance and delinquency in China. *Criminology*. 33(3), 359-387.

www.arsivakurdi.org

KULTURO FEKKÎ Û SANIKÊ KIRDKÎ/ZAZAKÎ

Nevzat ANUK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Ünv.,
Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı

Özet

Sözlü Kültür ve Zazaca Masallar

Bu çalışma, Zazacanın sözlü edebiyatının önemli türlerinden biri olan masallarla ilgili yapılmış ilk çalışmalardan günümüze doğru bir panorama çizme çabasındadır. Bir topluma ait kültürel çeşitliliğin nüvelerini oluşturan ve ekseriyetle söze dayanan kültürel kodlardan olan masallar, bütün toplumlarda olduğu gibi Zazalarda da kendini kültürel ve etnografik çalışmaların ilk halkası olarak göstermiştir. Söze ve performans ortamına dayanan bu kültür evreninin yazıya aktarılması, onu yazılı bir materyal haline getirmesi noktasında önem arz ederken, söz-yazı ilişkisinde de etkisi halen tartışılan, bazı yapısal sorunsallara neden olmuştur. Bu çalışmada yazılı anlamda, akademik ya da akademi dışı yöntemlerle çalışmalara konu olmuş masallar üzerine tarihsel bir çerçeve çizmek istemekteyiz. İlk Zazaca masal metninden günümüze kadar, farklı siyasal ve kültürel grupların ilgi alanına giren masalların dönemsel olarak tasnifini yapmayı hedefliyoruz. Çalışmam, masalları kapsaması dolayısıyla, metodolojik olarak Zazaca masalların yayınlandığı dergi, kitap ve araştırmalarda yer alan masallardan ibaret olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zaza, Zazaca Masallar, Sözlü Kültür, Masallar, Folklor.

www.arsivakurdi.org

Abstract

Oral Cultur and Zazakî=Kirdkî Tales

This study makes an effort to draw a panoramic view about the studies on Zazaki tales which has been made since before now. Tales, which constitute the core of cultural variety and mostly are verbal, showed itself in Zazaki like in all other cultures within the cultural and ethnographic studies as the first ring of the chain. Transmission of these verbal folkloric products to scripts also caused many debates. While transmission of these mostly verbal and audial cultural contexts to the symbols is important in terms of transforming them into written materials, it also caused some structural debates which are still going on. Our study, because of it covers tales, methodologically consists of the tales which have been published in journals, books and researches. In this study, we want to draw a historical frame over the tales which have been subject to academic or non-academic studies in terms of texts. We want to make a periodical classification of the tales from the first zazaki text up to today that have been in interest of different political and cultural groups.

Keywords: Zaza, Zazaki Tales, Oral Cultur, Tales, Folklor.

Kurte

Amancê na xebate, tewranê edebîyatê fekkî ra sanikanê Kirdkîyan ser o, metno yewin ra verbi ewro yew panaroma xêzkerdiş o. Bi ekserî sanikî; çendtewrîya kulturî ya yew komelî û qodanê kulturî yê fekîyan re bingehê xo gênê. No girewtiş sey milletanê bînan, bîyo helqaya verên ya xebatanê kulturî û etnolojîkî yê Kirdan. No kultur, bingehê xo qal û performans ra geno. No neqlbîyayîş, hetê bîyayîşê bi fekkî ra-bi nuştekî muhîm o. Çîyo fekkî, bibo çîyo nuştekî û çîyo ke bi goş bêro goşdarîkerdiş bibo çîyo ke bi çim bêro vêynayîş hetê avabîyayîşê kullîyatê nuştekî ra yew paraleltî mojneno. Ma wazenî ke na xebata xo de, ê sanikî ke bi rayîrê akademîk yan zî teberê rayîrê akademîk bîyî babetê

www.arsivakurdi.org

xebatan, ma înan ser o yew çarçeweya tarixî xêz bikîn. Sanika Kirdkî ya tewr verên ra hetanî ewro sanikê Kirdkî, kewtî mintiqaya alaqayan ya grubanê cîya-cîyayan. Ma zî nê sanikan do klasîfîke bikîn. Goreyê metodolojîyê xebatê ma, ê sanikî ke kitaban, kovaran û lêkolînan de weşanîyayî, kewenî mîyanê sînoranê xebatê ma. No proses de, ma xebata xo, seba ke baş bêro fehmkerdiş, ma goreyê yew klasîfîkasyonî dewre-dewre îzeh kenê.

Çekuyanê Mifteyî: Zaza, Sanikî Zazakî, Kulturo Fekkî, Sanikî, Folklor.

چکیده

فرهنگ شفاهی واسطوره های زازاکی

این مقاله در پی آن است تا به بررسی اسطوره های کهن زازاکی به عنوان اولین نمونه های ادبیات شفاهی در لهجه زازاکی بپردازد. این اسطوره ها در بردارنده ی هسته های اولیه ی تعدد فرهنگی جامعه ی زازا به شمار می روند که در بردارنده ی اطلاعات فرهنگی – شفاهی قابل توجهی هستند ومعمولا در مطالعات فرهنگی-قومی زازاکی به عنوان منابع دسته اول حاوی اطلاعات، مورد توجه قرار می گیرند. در این مقاله سعی بر آن داریم تا چهارچوب تاریخی این اسطوره ها وحکایات را ترسیم نماییم علاوه بر آنکه سعی نموده ایم که دست به تقسیم بندی زمانی ونیز طبقه بندی موضوعی آن بزنیم.

واژگان کلیدی: زازاکی، اسطوره ها وحکایات، فولکلور.

الملخص

الثقافة الشفهية وحكايات اسطورية باللهجة الظاظية

هذه الدراسة هي لمحة عامة عن الحكايات الأسطورية الظاظية الاولى و التي وصلت الى يومنا هذا و هي تعتبر من اهم الانواع في الآداب الشفهية الظاظية.

الحكايات الأسطورية التي تشكل نواة تنوع الثقافي للمجتمع و تستند على الرموز الثقافية الشفهية عادة أظهرت نفسها عند الظاظا على انها الحلقة الاولى في الدراسات الثقافية والإثنوغرافية كما كان هذا الحال في جميع المجتمعات.

www.arsivakurdi.org

تدوين هذا الكون الثقافي الذي يستند على القول و الأداء هو امر هام لكنه أدى الى بعض القضايا الهيكلية التي لا تزال تناقش حول علاقة القول و التدوين.

نريد ان نرسم في هذه الدراسة أطار تاريخي حول هذه الحكايات الأسطورية التي كانت موضوعا لبحوث بأساليب اكاديكية او غير اكاديمية.

نهدف التصنيف الدوري لهذه الحكايات الأسطوريةالتي كانت قد جذبت أنظار مختلف الفئات السياسية والثقافية من اول نص في هذا المجال الى يومنا هذا

الكلمات الرئيسة: ظاظا، زازا حكايات والثقافة الشفوية وحكايات والفولكلور, تتكون هذه الدراسة من الحكايات الاسطورية الظاظية التي نشرت في المجلات و الكتب و البحوث العلمية.

DESTPÊK

Gorê mi qusurê Oryantalîstî, hem fikrî û hem zî qusuro ke însanî yo; çimkî Oryantalîstî, vercû yew mintiqayê dînya xo rê xerîb hesebna û cuwa pey zî, derheqî na mintiqa de yew fikro sabît avakerdo, bi no hewa zî nêşkeno bi tecrubeya însanan pîyabigêro, hîna zêde, nêdîyo ke no tecrubeyê însanî yo, no qusur kerdo.

Edward W. Saîd

Eşkeno bêro vatiş ke, goreyê dînamîkanê dinya yê sîyasî, tarixî, kulturî û komelkî, rayîrê xebatanê zanistî gore ruhê çaxî û ehtîyacanê rojî bellu beno û goreyê ney şekil geno. Ma vajî ke seserra 15 û 16ine de Ewropa de reform, ronesans û kifşanê cografî; serranê bînan de, goreyê dînamîkanê tarixî û kulturî ardê plana verêne. Nê xebatî xo serê materyalanê kulturo heremî-cayî de avakerdo-viraşto. Dewra ke nê xebatî Ewropa de ameyî viraştene, dinya de bîyayîşê mucadeleyanê îqtîdarî bînî û dewra rewîn ya faşîzmî bî. Hem dînamîkê ke têkîlîya cayî/heremî û mîyanneteweyî muhkem kenê û hem zî zerê emperyalîzmo kulturî de sey *o bîn* (other)î qodbeno. No hal zî ê xebatê ke ê ser o ameyî virşatiş, hetê sîyasî û komelkî de anceno cayanê bînan.

Merhaleyê fekkî ra pêy însanan *komel*î ardê meydan û na merhale ra zaf wexte dima zî resayî *nuşte*, la no vîyertişe/resayîşe mîyanê heme komelan de eynî wext de nêbîyo. *Homo Sapiens*î nê

www.arsivakurdi.org

30.000-50.000 serrana ha ciwîyenê, heto bîn ra nuşteyo tewr verên verê 6000 serre ra mende yo. Walter J. Ong, kulturo fekkîyî di qêde îzah keno, *kulturo fekkîyo yewin* û *kulturo fekkîyo diyin.* Nuştox seba kulturo fekkîyo yewinî vano ke; kulturê ke haydarê estiş nuşte û matbaa nîyî û têkîlîya xo serê ziwanê qiseykerdişî ra virazenê nêy merhaleyê kulturo fekkî yo yewinî de yê. Duştê ney de zî bi teknolojîyê nê rojî ke kewto mîyanê ciwîyayişê ma *senînîyê fekkî* yê telefone, radyo, televîzyone û ê hacetê elektronîkanê bînan, seba ke verî viraştişê û karê înan nuşte û metn re vejyayo, kulturo fekkîyo diyinî anê meydan (Ong, 1991, s.14-15).

Gama ke ma kullîyato nuştekî biyarîn verê çimî, Kirdan[1] de ananeyê nuştişî zaf aver nêşîyo. Ewro zî na komele (Kirdan de) de, goreyê Ong'î, cagirewtşê *kulturo fekkîyo yewin* û *kulturo fekkîyo diyin*î belu nîyo, yew babeta munaqaşeyin a. Çimkî sey telefone, radyo, tevîzyone, înternete teknolojîya ewroyine kewta mîyanê ciwîyayişê Kirdan. Labelê ziwanê nê teknolojîyanî yan Tirkî yan zî ziwaneko cîya yo. Nê ra zî nê kirîşnayişî bi ziwananê bînan benê ke no zî ma ano serê rêçê *kulturo fekkîyo diyin*î.

Christine Allison zî wexto ke behsê *kevneşopîyo fekkî*(oral tradition) kena vana ke; kevneşopîyo fekkî sero yew fikro sabît çîn o û na mesela zaf zî amêya munaqaşakerdişe. Kevneşopîyo fekkî; çiyo ke bi qal bêro îfadekerdiş û yew merdimî ra ê bînî bêşuxulnayişê nuşteyî bêro neqlkerdiş o beno kevneşopîyo fekkî (Allison, 2003, s.52). Dima Allison derheqê kulturo fekkî yê Kurdan de wina vana; Kurdîstan de demêka bênuşte çîn a. Rojhilato mîyanîn de Yahudîtî, Xirîstîyantî û Bisilmantî hertim bîbî û Kurdî xerîbê nuşteyî nêbî, nêy ra zî merdim nêşkêno vajo ke Kurdî *fekkî* ciwîyenê. Nê nizdê se serra zî Kurdî zêde zêde çap bena, weşanîyena. Labelê mesele yê *kulturo fekkî* û *kulturo nuştekî* zaf têmiyandeyî ya (Allison, 2007, s.34-35).

Çerçewayê kulturo fekkî ra bêro ewnîyayîş, hama karê nuştişî bi temamî nêkewto mîyanê nê komelî, la biyayîşê û avakerdişê nê kulturî tewr muhîm o. Manayê folklorî zî, bi nê salixê (tarîfê) Propp'î zanayişî de cayeko qayim gêno: Folklor, bêhesabê averşîyayişê, mîyanê pêro xelqan de hunerê tebaqayanê kilasê (clas) ya binîn/cêrîn o. Verê bîyîşê kilasanê yê komelan de zî, ê mehsulê hunerî ke pîya amêyî meydan heme mehsulê folklor ê (Propp, 1998, s.12). Na nuqte de, babeta xebatê ma gore ma gere cewabê nê persî bidîn: Sanike çi ya?

[1] Na xebate de Kirdî/Zazayî, yew komelê Kurdan qebul benê û Kirdkî zî yew zaravayê/lehçeyê Kurdî qebul bena. Cayê ke nê çekuyî vîyerenê wina qebul bîyî.

www.arsivakurdi.org

Sey babetanê bînan, na mesele de zî yew zelalî çîn a. Serê dinya de bi desan tarîfî estê. Bi manaya awamî sanike: bi yew mamike despêkena, unsuranê xeyban (cind, pîre, dew ûeb) gena xo mîyan, agîtan, meseleyan û unsuranê xeyalîyan ra behskena. Ca û wext/dem bellu nîyo, ca-ca ders, mesaj yan zî mesajan dana. Fîksîyona ke fekkî ya. Sanike fek bi fek, nesl bi nesl dewam kena. Sanikî; ê komelê ke bi temamî nêrassayî kulturo nuştekî, mîyanê nê komelan de sey Kirdan zaf dewlemend ê. Derheqê nê dewlemendî de Sêyîdxan Kurij *Wayê Hot Birayûn* de wina nuseno: Ina xebatê yew kêyî ya, yew xebata kollektîf a (Kurij, 2002, s.11). Yew keye ra yew kitab nusya yo. Na cumle her çî eşkera kena na babete de. No kultur zî sey heme milletan, dinya de bi averşîyayîşê teknolojîyî û transformasyonanê sîstemanê yê neweyan, mîyanê Kurdan de bi taybetî nê cayê ke nizdîyê bacaran de ca genê, mîyanê înan de no kultur hêdî-hêdî vîndbeno.

DEWRA REWÎN: 1856-1932

Eşkeno bêro qebulkerdiş ke bêyntarê 1856 û 1932 de 76 serrî seba metnanê sanikanê Kirdkî bi nameyê Dewra Yewîn bêro klaskerdiş. Wexto ke ma ewnîyenê hususîyetanê û şartanê na dewre ra, cografyayê Kurdan de na dewre de çerçewe ya ziwanî, etnografîk, kulturî ûeb de xebatî despêkenê. Na mana de seba klasîfîkasyonê nê dewreyî ma nê çehar qistasanî gore hereket kerdo; 1) Tarixê weşanayîşê yê metnî tewr verênî. 2) Seba ke cayo ke no çap tede bîyo teberê Kurdîstanî de yo. 3) Ê ke nê metnan ser o xebetyayî Oryantalîst î û mîyanê komelanê Kurdan ra nîyî, 4) Weşanayişê nê metnan ra tapa hetanî 1980an tu metnê sanikî Kirdkî nêweşanyayî.

Dinyayê Rojawanî, seba ke welatanê Rojhilatî kulturanê, medenîyetanê înan baş nas bikero, nê hereman de cigêrayişan bikero, zaf giranî daya serê xebatanê Oryantalîstî. No netice hetê zanayişo sosyalî (social science) de fikro muşterek o. Merdim eşkeno vajo ke, meqsedê nê xebatan yê nimtikî ra yew zî nê cayan baş nasbiko û bade cû zî mudaxeleyanê yê bînan bi zanayîş bikero. Yeno zanayiş ke verê cû qismê cigêrayoxanî kokê xo leşkerî bî yan zî ajan bî. Destpêkê xebatanê ke serê Kurdan bîyî resenê hetanî seserra 12ine (Alakom, 1987, s.11). Labelê seke Alakom vano; metnê *Kurdolojî* yo tewr verên hetê yew rahîbeko Îtalyan Maurizio Garzoni re serra 1787 de ameyo çapkerdiş. Bi nameyê *Gramer û Ferhengê Ziwanê Kurdî* (Maurizio Garzoni, Grammatica e vocabulario Della Lingua Kurda) yew xebata ziwanzanî kerda. No metno verên ra heta na roje nê xebatî zêde bîyî û

www.arsivakurdi.org

bi elaqa xebatê Kurdolojîyî dewam kerdê. Nizdê temamê komelanê ke cografyayê Kurdîstanî de ciwîyenê bîyî babetê xebatanê oryantalîstan.

Munaqaşayanê nê dewrî yê etnîkî, ziwankî ûeb ewro zî germîya xo pawenê. Dema ke ma ewnîyenê xebatanê yê sanikanê Kirdkî yê nê dewrî ra, hetanî ewro nizdê di sey serre yew tarixê xo esto.

Kirdkî mîyanê zaravayanê/lehçeyanê Kurdî ra zaraveyo tewr ciwan o. Metno Kirdkî yo tewr verên hetê Peter Ivanoviç Lerch'î re 1857-58 de ameyo nuştiş. No metn, mîyanê cîlda diyine yê Lerch'î *Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer* de cayê xo girewto. Metno verên yê sanika Kirdkî, qismo hîreyin de humara yewîne de yo û bêsername yo (Lerch, 1857-58: 49-58). Sanika diyine zî, qismo hîreyin de humara şeşine de ya (80-83), ya hîreyine zî rêyna qismo hîreyin de rîpelê 83-87 de ya.

Kitabo diyine yê dewra rewîne zî hetê Albert von Le Coq'î (1860-1930) ra 1903 de bi nameyê *Kurdische Texte* ameyo nuştiş. No kitab di qisim o. No kitab de yew sanika Kirdkî ameya nuştiş (Le Coq, 1903, s.63-65). No dewre de metnê peyinî zî hetê ziwanzano Alman, Oskar Mann'î (1867-1917) ra ameyê nuştiş. Mann'î nê sanikê ke arêdayê, verî cu bi nameyê *Kurdisch-Persische Forschungen* (Lêkolînê Kurdî-Farsî) 1906 de Berlîn de yew-çend cîldî çap kerdê (Mann,1906). Bajê Karl Haddank nê metnanî ser o xebetîya û bi nameyê *Mundarten der Zâzâ. Hauptsächlich aus Siwerek und Kor* 1932 de çap kerd (Hadank, 1932). Na xebate de 12 hebî sanikî estê.

Goreyê cigerayişê ma, ê metnê ke çap bîyî seba dewra rewînî nê yî. Nê metnî bi giranî seba xebatanê ziwanî bîyî malzeme. Nê metnan ser o xebatê ziwanzanetî ameyê viraştiş. Heto bîn ra zî nê xebatî seba Kurdolojî xebatê destpêkî yê. Nê xebatî cuwapê zî bîyî subjeyê xebatanê bînan zî hetanî ewro.

DEWRA VINDERTA: 1932-1978

Goreyê metodê cigêrayişê ma 1932 ra hetanî 1978 metnî winayînî çin ê. No ride ra ma namê na dewre wina qebul kerde. Na dewre de, Komara Tirkîya ronîya, polîtîkayanê asîmîlasyon, *ziwanşiknayiş* û *kulturşiknayiş*, serê pêyro komelanê Kurdistanê Bakur de ameyo şuxulnayiş. Polîtîkaya esas yê Komara Tirkîya, tarixê avanbîyayişê 1923 ra nate, ''ziwanşiknayiş'' (*linguicide*) yan zî ''jenosidoziwankî'' (*linguistic genoside*) yo. Komara Tirkîya serê nasnameya etnîkî, mîyanî, sekûler/laîk û seke dewleta netewe, Rojavayîkerde dîzayn bî (Hassanpour, 2005, s.229). Rêyna na dewre

www.arsivekurd.org

de duştê Armenîyan, Sûryanîyan, Elewîyan, Keldanîyan de û nê komelanê bînan de polîtîkayê qetlîaman, surgunan, dewisnayişan û asîmîlasyonî teqîb bîyî.

Pratîka navendîkerdişe û Tirkkerdişe, bîya sebebê yew rêza serewedartişê Kurdan ke bi cirm û şîddet amêyî pasîvîzekerdiş (Hassanpour, 2005, s.229). Wexto ke ma bi sînorê taybetî yê Kurdan biewnîn, na dewre de seke 1921 de Serwedartişê Koçgîrî, 1925 de Serwedartişê Şêx Seîd, 1926-1930 de Serwedartişê Agirî û 1938 de Serwedartişê Dersîmî zafî meseleyî ameyê meydan. Tirkîya de hetê hûmare û hetê qelabalixîya komelane ke yew mintiqa de ciwîyenê ra giranî Kurdan de bî, nêy ra Kurdî tim hedefê na polîtîka de bî. Hewna dînamîkê ke duştê na polîtîka de bî tenya Kurdî bî. Dewisnayişê serwedartişanê Kurdan netîceyê surgunkerdişê Kurdan, bi komî verbi mîyanê cayê ke bi giranî Tirkî tede ciwîyenê, ard meydan.

Na dewre de bi Kurdî qiseykerdiş zaf pêt yew qêde ameyo qedehekerdiş û bi cezayan no pratîk resayo hetanî cayanê tewr taybetîyan yê ciwîyayişî. Zanayeno ke; mîsal, dema ke yew mêşina pancas kuruşe bî, ê dewijî ke malê xo ardê bazar, seba çekuyêka Kurdî panc kuruşe ceza dayînê (Kendal, 1980a: 83 ra nql, Hassanpour, 2005, s.230).

Derheqê weşangerî/çapemenî de zî tedayê zaf pêtî bîbî. Roşnvîranê Kurdanî zî badî dewisnayişê serewedartişanê yê Kurdanî, xeylêk rojname û kovarî vetê û waştîn ke balê gelî biancê serê *persê Kurdî,* 1940'an re nate, hetê roşnvîranê Kurdan ra seke *Dicle Kaynağı, Şark Mecmuası, Şark Postası, Mezopotamya, İleri Yurt, Dicle-Fırat*; *Deng, Roja Newe, Yeni Akış, Ezilenler* rojname û kovarî vetê. Nizdê pêyro yê înan zî dema kilme de ameyê qedehekerdiş û girewtiş (Malmîsanij, 2010, s.36).

Bêro ewnîyayişê şertanê yê na dewrî, nê komelî ke Kurdistanê Tirkîya de yê sey înan Kirdkî zî na rewşe ra parê xo wareyê nuştekî de bi giranî girewto. Na dewre de mewlîdê Usman Efendiyo Babij'î (*Bîyîşa Pêxamberî, 1933*) Şam de hetê Celadet Alî Bedirxan'î ra *Hawar* de ameyo çapkerdiş. Bê ney na dewre de ma raştê tu eserê Kirdkî nêamêyî.[2]

Sebebê na rewşe ya diyine zî, Kurdistan de perwerdeyê Medresan de bîyo û nê Medresan de ziwanê perwerdeyî Kurmanckî,

[2] Eser ra qest no yo ke, no dewre de seraser esero Kirdkî çîn o. 1963 de rojnameyê Roja Newê de di metnî Kirdkî estê la sanikî çîn î. Seba zanayişa derge biewnîn: (Malmîsanij&Lewendî, 1989:159)

www.zazakurd.org

Erebkî yan zî Farisî bi. Yeno zanayiş ke Kirdan zî seba perwerdebîyayişî şîyî nê Medreseyan. Alîmanê Kirdan zî Medreseyanê Kurmancan de perwerde benê, Alîm û şaîranê Kirdan, Kurmancî seba edebîyat û nuştişî qebul kerda (Temo, 2010, s.676). No qebul, mecrayê nuştişî de Kirdkî zaf girewta binê tesîrê xo û no ware zaf kêm mendo. Înan ra teber na komela ke Kirdkî qisey kena, tena mîyanê sînoranê yew dewlete (Tirkîya) de bîyayişî ra, seba nuştişî xo rê yew lîteraturo alternatîf nêviraşto. Yan zî nêbîyayîşê kulturo nuştekî de yew sebebo gird o.

Ê Kurdê ke tedaya dewleta Tirk ra remay û şîyî Ermenistan pêro Kurmanc bî. Rêyna, ê Kurdê ke şîyî Surîya, Îran, Îraq zî wina bî. Rewşa rojane ya ewroyinî de surgunkerdişê Kirdan mîyanê verbi komelanê ya Tirkan yew sebebo esasî yo. Ê ke surgun bîyî mîyanê înan de sey Nûreddîn Zaza, Mela Ahmedê Paloyî merdimî zî bîbî la ma cuaver zî behskerde bî ke înan zî seba ziwano nuştekî, Kurmancî tercîh kerdê.

DEWRA MODERNE: 1978 RA NATE

Dewra ke ma bi Dewra Moderne namekerda, 1978 ra hetanî ewro ya. Na dewre de kullîyato nuştekî zîl dayo û hetê edebîyat û ê xebatanê nuştişê bînan de zî rewş wina yo. No bedilyayişê na dewreyî giredayê 15 Nîsane 1991 de betalkerdişê qanunê 2932 yo (Malmîsanij, 2006, s.16-17). Çimkî no qanun nuştişê Kurdî qedexe kerdêne. No qedexekerdiş zî nuştişê Kirdkî-Kurmanckî Tirkîya de zaf qels kerdîn û nêverdayêne Edebîyat û Kulturo Nuştekî yê Kurdan zîl bido, hera bo û aver şêro.

Na dewre de hem Tirkîya de hem zî çend dewletanê Ewrupa de bi Kurdî (Kirdkî-Kurmancî) kovar, kitab û kovarî ameyî nuştiş. Hetanî ewro, mîyanê çend dewletan de xebatê Kurdolojî destpêkerdo, beşê ke bi Kurdî perwerde danê û enstîtuyî ava bî.

Badî darba leşkerî ya 12 Êlûl 1980'î, ê Kurdê ke mecbur mendê û şîyî teberê welatî, barê înan nê xebatan de zaf o. Ney ra teber, Tirkîya û Ewrupa de bi xebatanê şexsî û xebatê komî/grubî na mesela de bi ked û fedakarî zaf kovar, kitab û rojnameyî çap bîyî. Nê xebatan yew kullîyato nuştekî hêdî-hêdî ardo mêydan. Nuştişê sanikan zî no proses de xeylêk rayîr girewt.

Na dewre de metno yewin yê sanika Kirdkî rojnameya *Roja Welat*'î -ke bi Kurmancî-Kirdkî-Tirkî neşr beno- de cayê xo gêna. Roja Welat 25 Çele/Ocax 1978 de sanika verên ya Kirdkî humara 4ine

www.arsivakurdi.org

de ca girewto û ripela 12ine de ya (Roja Welat, 1978, s.12-4). Namê na sanika *Koremore* ya û yew tewrê fabl a. Nê ra tapa sanika 2ine zî kovara *Tîrêj* (Kirdkî-Kurmancî) de humara 2ine de weşanayena. Yewna sanike rêyna na kovare de humara 3ine de weşanîyena. Yeno qebulkerdiş ke Edebîyato Modern yê Kirdkî bi na kovare yeno destpêkerdiş (Lezgin; 2011). Na kovare de zî pêro-pîya di hebî sanikî yenê weşanayîş.

Nê demeyan ra têpîya, kovara *Ayre* –ke 1987 de dest bi weşane kerdo- de humara 11ine û 12ine de pêro-pîya hîre hebî sanikî weşanîyayî. Nê sanikî cuwaver hetê Oskar Mann û Peter Lerch'î ra ameybî weşanayîş.

Cupê nê kovaran de zafî sanikî ameyê weşanayîş: *Piya* (1989), *Waxt* (1990), *Ware* (1992), *Tija Sodıri* (1995), *Vatı* (1998), *Zaza Press* (2000), *Çıme* (2005). Nê kovaran de zî ê sanikî ke cuaver ma dewra rewîne de behskerd bî, nê sanikî ameyî latînîzekerdiş û weşanîyayî.

Na xebata ma de, gore cigêrayişanê ma kitabo tewr verên yê sanikan hetê Koyo Berz'î re ameyo çapkerdiş û namê êy zî *Na Xumxuma* yo (Berz, 1988). Kitabê *Na Xumxuma* 1988 de Swêd de ameyo çapkerdiş.

Hetê nuştişê metnanê yê sanikanê Kirdkî ra 1850 re nat cayo tewr muhîm *Gruba Xebata ya Vate* gêna. Çimkî na grube, 1997 ra hetanî ewro bi namê *Vate* (Vate, 1997-Dewam) yew kovar çap kena. Na kovare heme hûmaranê xo de ca dana sanikan û yew kitab zî ê sanikî ke kovara Vate de ameyî weşanayişe, çap bîyo. Bi nameyê *Sanikê Vateyî* yew kîtabî sanikan Weşanxaneya Vate de çap bîyo. Bê nê kitabî zafî kitabî sanikan no weşanxane ra ameyo çapkerdişe Lîsteyo ke cêr de ma da yo no zanayiş îsbat keno.

NETÎCE

Seba fehmkerdişê na mesela ma lazim dîyo ke, gere ma bi metodolojîya dewrekerdişe na mesela bidîn îzehkerdiş. Hetê tarixî ra senî nê metnî ameyê nuştiş, çira ge-ge nusîyayî û çira ge-ge nênusîyayî? Goreyê cigerayişê ma, ma resay no netîce ke; avabîyayişê kulturo nuştekî yê Kurdan, wina aseno ke giredayeyê rewşa dinya û Rojhilatomîyanîn o. Nuştişê metnanê Kirdkîyan verî giredayeyê eleqayê Oryantalîstan bîyo. Goreyê polîtîqayanê dewran Kurdkî bîya subje ya xebatanê Oryantalîstan yan zî Rojawanî. Bi sebebanê cîya-cîyayan Kurdî gêrîyayî verê mercekî. Nê sebebî benê babeta yewna xebate, la ma veynenê ke nê sebeban ra nuştişê yan zî arêdayîşê

www.anfyakurdi.org

metnanê folklorîkan yê Kurdan bîyo yew netîce. Metnê tewr verên yê Kirdkî hetê Oryantalîstan ra nizdê 160 serre verê nusyayî û resayî ma. Dewra Rewîn yê na xebate zî bingehê xo na xebatan ra girewto.

Wexto ke ma yenê Dewra Vinderte; dezavantajanê bindestî û sînoran vejyenê duştê ma. Kurdîstanê Tirkîya de sey komelanê bînan nizdê 70 serre bi qanunan û pratîkan nuştişa Kurdkî/Kirdkî ameyo qedexekerdiş. No qedexekerdiş zî warê *nuşte*yî de nasîbê xo girewto û qes bîyo, camend o/pamend o. Heto bîn ra hûmara/kuantatîfa nufusî ya Kirdan ra refa/koma nuştekaran zî giredayeyê rewşa sîyasî/polîtîk hetê nuştişê Kirdkî de bes nêvirazîya ya.

Netîceyo peyîn ke ma resenê ci no yo ke; bi girêdayê rewşa Tirkîya, Kurdan/Kirdan *karê nuştişî, kulturê niştişî* û *perwerdeyî* zaf erey girewto û zaf erey xo ra dîyo ke binusî. No ereymendiş zî vîyertişê *kulturo fekkî* ra *kulturo nuştekî* yew qistas o. Xopawitişê dewlemendî yê kulturo fekki yê Kirdan ewro mîyanê dinyaya global de hetê estbîyayîşî ra sey yew avantajî aseno. Teknolojî roj bi roj çend kulturî û çend tewrî helneno. Dewra Modern de zêdîyayîşê metnan/kitaban ya sanikan giredayeyê betalkerdişê qanunê 2932 yo. Çimkî zaf barîz o ke verê 1991'î û badê 1991'î de rewşa nuştişê Kurdkî se ra se yo. Têsîrê qedehekerdişî, xo zêdebîyayîşê hûmaranê yê kovaran, kitaban, rojnameyan, keyepelanê Kurdkîyan ûeb de xo mojneno.

Çimeyî

Alakom, R. (1991), *Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi (1787-1987)*, Deng, İstanbul.

Berz, K. (1988), *Na Xumxuma*, Jîna Nû, Stockholm.

Allison C. (2007), *Yezidi Sözlü Kültürü*, Avesta, Stembol

Hassanpour, A. (2005), *Kürdistan'da Dil ve Milliyetçilik 1918-1985*, Avesta İstanbul.

J. Ong, W. (2010), *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi*, Metis, İstanbul.

Kovara Vateyî, (2009), *Sanikê Vateyî*, Vate, Îstanbul,

Kurij, S. (2002), *Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewlîgî ra,* Arya, İstanbul.

Kreyenbroek P. & Allison C. (2008), *Kürt Kimliği ve Kültürü*, mîyane ra ''*Badinan'da eski ve yeni sözlü gelenekler*'', Avesta, Stembol

Le Coq, A. (1903), *Kurdische Texte* (2 vol.), Private publication, Berlin.

Lerch, P. (1857-1858), *Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer* (2 vol.), Eggers, St. Petersburg.

Lezgîn, Roşan.(17 Adar 2011), *Destpêkê Edebîyatê Modernî yê Kirmanckî*,

www.arsivakurdi.org

http://www.zazaki.net/haber/destpk-edebyat-modern-y-kirmanck-817.htm, ciresayiş:Ekim 2011.
Malmîsanij, (2010), *Antikürdolojiden Kürdolojiye Giden Yol ve İsmail Beşikçi*, Vate,
İstanbul.
Malmîsanij&Lewendî, M. (1989), *Li Kurdistana Bakur û Li Tirkiyê Rojnamegeriya Kurdî (1908-1981)*, Jîna Nu, İsveç.
Malmîsanij M. (2006), *Türkiye ve Suriye'de Kürtçe Kitapçılığının Dünü ve Bugünü*, Vate, İstanbul.
Mann, O. (1906), *Kurdisch-persische Forschungen, Abteilung IV, Band III, Teil I: Die*
Mundart der Mukri-Kurden. Grammatische Skizze, Texte in phonetischer und persischer Umschrift, Reime, Berlin.
Mann, O/Hadank K. (1932), *Mundarten der Zâzâ. Hauptsächlich aus Siwerek und Kor*, Berlin.
Aydın M. (1978) *Roja Welat*, 1977-1978, 12. sayı, Ankara.
Propp, W. (1988), *Folklor Teori veTarih*, Avesta, İstanbul.
ROJA WELAT, ROJNAMEYA SİYASİ Û ÇANDİ YA 15 ROJİ/15 GÜNLÜK POLİTİK VE KÜLTÜREL GAZETE, sayı:1, 15 Eylül 1977, Ankara.
Edward W. S. (2010), *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis, İstanbul.
Temo, S. (2010), *Profîla Helbesta Klasîk li Bakur: Nebûna Navendê û Encamên Wê,* 671-80. *Komele Witarî Yekemîn Kory Nêwneteweyî Edebî Kurdî, Cîld II.* Debîrî Zanîstî: Necmedîn Cebarî, Zanistgay Kurdistan, Sinê
Vate: Kovara kulturî (1997-devam). Malmîsanij (ed.). Ihsan Türkan, sayı:1-20, Skärholmen, Sweden./ sayı: 20-36, Vate, İstanbul.
Yüzen, E. *Tirêj*, Sayı 1-3, 1978-1980, Doğan Basımevi, İzmir.

LÎSTEYA KİTABANE KE SANİKÎ KİRDKÎ TEDE VERÊNÎ

Lerch, P. (1857-1858), *Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer* (2 vol.), Eggers, St. Petersburg.
Le Coq, A. (1903), *Kurdische Texte* (2 vol.), Private publication, Berlin.
Mann, O. (ed. Karl Hadank), (1932) *Mundarten der Zaza,* Kurdische – Persische Forschungen, Abt. III, Band IV, Walter de Gruyter, Berlin.
Berz, K. (1988), *Na Xumxuma*, Jîna Nû, Stockholm.
Temî, A. (1988), *Fıstonîk*, ?, Sweden.
Malmîsanij, (1991), *Folklorê Ma ra Çend Numûney*, Jîna Nû, Balinge.
Düzgün, M. (1993), *Sonîkî*, ?, Ankara.
Berz, K. (1993), *Sîyamed û Xeca,* Apec, Spanga/Sweden.
Kaymak, W. (1994), *Istanekê Zazakî/Zazaca Hikayeler,* Hiddekel, Stokholm.
Espar, J. (1995), *Tanî Estanikî û Deyîrê Ma*, Rewşen, Berlin.
Çem, M. (1998), *Luye Be Biza Kole ra*, Komkar, Köln.
Ozyurt, H. - Koêkorta, M. (1998), *Daka Pir U Lüya Dızde*, Tij, İstanbul.
Ozyurt, H. (2002), *Divdiv (sanika şarî),* Arya, İstanbul.

www.pirsakurdi.org

Kurij, S. (2002), *Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewlîgî ra,* Arya, İstanbul.
Malmîsanij, M. (2004), *Pîre û Luye*, Weqfa Kurdî ya Kulturî Stockholmê, Stockholm.
Kurij, S. (2004), *Filît û Gulîzar*, Weqfa Kurdî ya Kulturî Stockholmê, Stockholm.
Gedîk, A. (2004), *Gimgim Zerreyê Ma De*, Vate, İstanbul.
Adabeyî, F. (2005), *Estanekanê Sêwregi ra*, Vate, İstanbul.
Satici, Ç. (2007), *Şalîl û Bilbil*, ? , Köln.
Licokic, M. (2007), *Sanikan û Deyîranê Licê Ra*, Vate, İstanbul.
Canşad, M. (2007), *Xafilbela,* Vate, İstanbul.
Mahmeşa, (2007), *Vızêr ra Ewro Istanıke Zazayan,* Tij, İstanbul
Lezgîn, R. (2009), *Sanikanê Dîyarbekirî ra Guldesteyêk*, Enstîtuya Kelepûrê Kurdî Şaxê Duhok, Duhok.
Kovara Vateyî, (2009), *Sanikê Vateyî*, Vate, İstanbul.
Kurij, S. (2009), *Arwûnçî û Lûy,* Enstîtuya Kelepûrê Kurdî Şaxê Duhok, Duhok.
Ballikaya, H. (2010), *Dêvo Kor: Estanikê Gimgimî ra,* Vate, İstanbul.
Erdem, T. - Erdem, O. (2012), *Dersê Zuwenê Kurdî-Zazakî û Sonîkî,* Arya, İstanbul
Yildirim K. - Lezgîn R. - Bîngol Î. (2012), *Edebîyatê Kirnmanckî ra Nimûneyî*, Weşanê Enstîtuya Ziwananê ke Tirkîya de Ciwîyenê ya Unîversîteya Artuklu, Mêrdîn
Mîrvanî, S. (2012), *Kal Mûsenî Zeydûnû (Folklorê Mîyaran ra)*, Vate, İstanbul
Beytaş, A. (2012), *Şaîsmayîl (Estanîkanê Gimgimî ra)*, Vate, İstanbul
Çîçek, A. A.(2012), *Sayê Marû (Estanikanê Xinis û Tekmanî ra)*, Vate, İstanbul

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

HABERCİLİKTE İDEAL ARAYIŞI: BARIŞ GAZETECİLİĞİ

Fatma TÜRKKOL

Arş.Grv., Yakın Doğu Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

Özet

-Kıbrıs'ta Müzakere Haberlerinin Barış Gazeteciliği Açısından Değerlendirilmesi-

Barış Gazeteciliğini ele alınan bu çalışmada, kavramın, pratik işleyiş ve uygulama alanlarına dikkat çekilmektedir. Barış Gazeteciliğinin, anlaşmazlık noktasının çatışmaya dönüşmeden çözüm getirebilecek veya alternatif yollar için öneri geliştirebilecek bir platform olmasını öngören yaklaşım, medya kurumlarının ekonomi-politiğinin değişime uğradığı modern basın döneminin bir ideal arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için "öteki-biz" tanımlamalarından uzak, alternatif sesleri haber kaynağı olarak gören, tarafları suçlayıcı üsluptan uzak, kışkırtıcı sözcüklerin kullanılmadığı, bir habercilik anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Konu için seçilen örnek, Kıbrıs'ta 11 Eylül 2008 başlayan, ada halkı adına Dmitris Hristofyas ve KKTC 2. Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat tarafından yürütülen çözüm müzakerelerinin ilk 25 görüşmesine dair haberlerdir. 11 Eylül 2008 ile 11 Nisan 2009 tarihleri arasında, Kuzey Kıbrıs'ta yayınlanan Halkın Sesi, Afrika ve Kıbrıs gazetelerinin toplan 214'er sayısında yayınlanan haberler Söylem Analizi yöntemiyle ele alınmaya çalışılmıştır. Uzun süredir çözümsüz kalan Kıbrıs sorunu

www.arsivakurdi.org

konusunda yapılan haberlerin, Barış Gazeteciliğine göre değerlendirmeye yönelik bu çalışmada "Çözüme ulaşmak için yapılan müzakereler nasıl bir dille haberleştirilmektedir ve müzakerelere karşı yayın çizgileri çözüm odaklı mıdır?" sorularına yanıt aramaktadır.

Anahtar Kelimeler: Barış Gazeteciliği, Kıbrıs, Kıbrıs Müzakereleri, Söylem Analizi, Barış-Savaş Haberciliği.

Abstract

Quest for the Ideal in Journalism: Peace Journalism

-Evaluation of the news of negotiation in Cyprus in terms of peace journalism-

Peace journalism principles and basic approaches discussed in this study, the concept and practical operation and application areas are highlighted.The approach ,predicts Peace Journalism to remedy without sticking points turn into conflicts or to be a platform to offer suggestions for alternative ways, emerges as a quest for the ideal of the period of the modern press when the political economy of media corporations undergo change.For this it is a concept of journalism which is far from "other-we" definitions,considers alternative sounds as source of information,is far from accusatory style, does not use provocative words,shows its peace-oriented attitude as a whole with its source of information,its topics and words used in texts.Sample chosen for the topic includes first 25 meetings of the solution negotiations which started on 11 September 2008 and waged by Dmitris Hristofyas and the 2nd President of TRNC Mehmet Ali Talat behalf of the people of the island.To do this news of the total of 214 issue of Halkın Sesi,Afrika and Kıbrıs newspapers which were published in North Cyprus between 11 September 2008 and 11 April 2009 were examined by using discourse analysis method.As a basis this study looks for the answer to the question "In which manners newspapers reports negotiations

www.arsivakurdi.org

to reach detailed solutions as news and is their journal style towards negotiation really solution-oriented?"

Keywords: Peace Journalism, Cyprus,Cyprus Negotiations, Discourse Analysis, Peace-War Journalism.

Kurte

Lêgerîna Îdealê di Nûçevaniyê de: Rojnamevaniya Aşitiyê

-Ji Aliyê Rojnamevaniya Aşitiyê ve Nûçeyên Muzakereyê yên li Qibris-

Di vê xebata ku li ser "Rojnamevaniya Aşitiyê" hûr dibe de, term bi xwe, tevî warên xebitandin û sepandina xwe tê pêşkeşkirin. Rojnamevaniya Aşitiyê, beriya ku nakokî bigêhe asta pevçûnê çareseriyê pêşniyaz dike an dixwaze bibe platforma rêyên alternatîv ku di serdema çapemeniya nûjen a ku ekonomî-polîtîka saziyên medyayê vediguhere de, weke lêgerîneke îdeal derdikeve pêşiya me. Term, pênasa xwe ev e ku, ji pênasên "ên din-em" û ji şêweya sûcdarkirina layan/aliyan bi dûr e, dengên alternatîv weke çavkaniya nûçeyan dibîne û peyvên berevdan bi kar nayîne. Mînaka ku ji bo mijarê hatiye hilbijartin, nûçeyên di heqê 25 gotûbêjên çareseriyê yên pêşîn ku li ser navê gelên giravê di nava Dimitris Hristofyas û Serokwezîrê 2. ê Komara Tirk a Qibrisa Bakûr Mehmet Ali Talat de, ji 11ê Îlona 2008 heya 11 Nîsana 2011an, hatine pê ye. Nûçeyên ku di 214 hejmarên rojnameyên *Halkın* Sesi, *Afrika* û *Kıbrıs* ku li Qibrisa Bakûr hatine weşandin bi rêbaza analîza vegotinê tê raçavkirin. Di vê xebata ku li ser Rojnamevaniya Aşitiyê hûr dibe de, nûçeyên di heqê pisgirêka Qibris de, ku demeke dirêj e ku çareser nabe, em ê li bersivên pirsên weke "gotubêjên çareseriyê bi zimanekê çawa weke nûçe tê amadikirin û helwesta li hemberî gotûbêjan di hinava xwe de çareseriyê dihewînin?" bigerin.

Peyvén Sereke: Rojnamevaniya Aşitiyê, Qibris, Gotûbêjên Qibrisê, Analîza Vegotinê, Nûçevaniya Aşitî-Pevçûnê.

www.arsivakurdi.org

چکیده

در جستجوی روزنامه های ایده آل:

گفتگوهای صلح وارزیابی خبرهای روزنامه السلام در قبرس

از لابه لای این بحث که به بررسی روزنامه "السلام" پرداخته است؛ مفهوم روزنامه ها ی ایده آل وشرایط وویژگیهای آن بیان شده است. روزنامه "السلام" به عنوان یک سکوی اطلاع رسانی، از طریق در پیش گرفتن راهکارهای متفاوت ونیز فراتر از تقسیم بندی دو قطبی "ما" و"دیگری" ، نقش مهمی را در عدم کشاندن اختلافات به درگیری، داشته است؛ که می تواند به عنوان سرمشقی برای روزنامه های دیگر به کار گرفته شود. گفتگوهای سازش صورت گرفته بین رئیس جمهور محمد علی طلعت ودیمیتریس کریستوفیاس که از 11 سپتامبر سال 2008 شروع شده بود؛ ودر بردارنده گفتگوهای اولیه بوده است، به عنوان عرصه مورد تمرکز ما انتخاب شده است. تحلیل 214 خبر که بین آبریل سال 2008 تا سپتامبر سال 2009 که در روزنامه "صدای ملت" در شمال قبرس وآفریقا منتشر شده است وروزنامه "السلام" اقدام به ارزیابی آنها کرده است وراهکارهایی را برای رسیدن به سازش در پیش گرفته است؛ به عنوان تحقیق میدانی در نظر گرفته شده است.

واژگان کلیدی: روزنامه السلام، قبرس، گفتگوهای سازش، صلح، گزارشهای جنگ.

الملخص

البحث عن الصحافة الصادقة:

مفاوضات السلام و تقييم أخبار صحافة السلام في قبرص.

هذا البحث الذي يسلط الضوء على صحافة السلام، يتناول مفهوم الصحاف الصادقة ، والتطبيق العملي و مجالات التطبيق،

إن لصحافة السلام دورا في منع نقاط الخلاف إلى الصراع المتنافر أو إيجاد طرق بديلة ، بوضع توصيات ومناهج التي توفر منصة اعلامية . فالمؤسسات الإعلامية الحديثة بحاجة إلى صحافة السلام بعيدا عن التعاريف "الآخر، نحن"، بحيث تأتي ببديل من الأصوات و الأخبار،لا تتهم الأطراف، بعيدا عن الكلمات الإستفزازية ، هذاهو الذي يعرف بأنه مفهوم الصحافة الصادقة

و كأنموزج للدراسة اختيرت مفاوضات التسوية التي بدأت11 سبتمبر 2008 في قبرص بين الرئيس محمد علي طلعت و ديميتريس كريستوفياس ، و التي تشمل المفاوضات الأولي 25

www.arsivaltural.org

هذه محاولة تحليل خطاب 214 خبرا المنشوربين تاريخ 2008 أبريل ، و 11 2009سبتمبر ، في جريدة صوت الشعب في شمال قبرص وأفريقيا .

فوفقا لصحافة السلام يتم البحث عن إجابات لأسئلة للتوصل إلى تسوية والمفاوضات، و لتقييم الأخبار الواردة في مشكلة قبرص التي لا تزال دون حل لفترة طويلة،

الكلمبت الأساسية: صحافة السلام، قبرص، مفاوضات قبرص، تحليل الخطاب، السلام، تقارير الحرب.

Giriş

"Barış Gazeteciliği" kavramı ilk kez 1970'lerde Johan Galtung tarafından kullanılmıştır. Çatışma konusunun taraflar arasında şiddete dönüşmeden çözüme ulaşmasını hedef alan bir yayını öngörmektedir. Bu sebeple çözümden yana, her türlü şiddete karşı tavır alır. Barış Gazeteciliği, biz-öteki, kazanan-kaybeden gibi karşıtlıkları ilan etmekten uzak duran bir tavrı benimserken, şiddet tanımını geniş şekli ile ele almakta, savaşlar kadar milliyetçilik, ırkçılık, din ayrımcılığı, etnik köken, cinsiyet ayrımcılığını da mücadele alanına dahil etmektedir.

Barış gazeteciliğini, gazetelerin tekelleşme süreci ve değişen sahiplik yapısının da aralarında olduğu çeşitli etkilerle farklılaşıp, ilkelerinden kopan ve "profesyonel" olarak tanımlanan haber üslubuna ilişkin bir itiraz şeklinde tarif etmek mümkündür. Tarafsızlık savunusu ile haber değerinin satış miktarıyla ölçülmesine karşı, çözüm önerilerinden yana açık taraf belirtirken, şiddetin satışı arttıracak 'an'ı aktaran haberlerin de tarihsel sürecinden kopmuş haliyle yetinmemektedir. Evrensel gazetecilik etik ilkeleri de genel olarak, gazetecinin tarafsız kalamayacağı durumları sıralarken Barış Gazeteciliği ilkelerini tarif etmektedir. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde gazetecinin, demokrasi ve insan haklarına saygıyı savunurken, her türlü şiddeti özendiren veya kışkırtan yayınlardan uzak duracağı vurgulanmaktadır. Profesyonel Gazetecilik İlkeleri Etiği Uluslararası İlkeleri de benzer şekilde gazetecinin, savaşı, şiddeti, ayrımcılığı, ırkçılığı haklılaştıran yayınlardan uzak duracağına, barış için çaba sarf edeceğine dikkat çekmiştir. Bu sebeple Barış Gazeteciliğinin yeni bir tür değil, ideal noktaya yöneliş olduğu ifade edilebilir.

Bu çalışma, Barış Gazeteciliği ilkeleri doğrultusunda, Kıbrıs'ta iki toplum adına liderler tarafından yürütülen çözüm görüşmelerinin,

www.barisvakfi.org

Kıbrıs, Halkın Sesi ve Afrika gazetelerinde çıkan haberlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bilindiği gibi 28 Şubat 2008 tarihinde Güney Kıbrıs'ta Başkanlık seçimlerini Dimitris Hristofyas'ın çözüm vaadiyle kazanmasının ardından, KKTC 2. Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat arasında 11 Eylül 2008 tarihinde 'Kapsamlı Çözüm Müzakereleri' başlamıştır. Uzun süredir çözümsüz kalmış, her iki halkın da pek çok kayıp verdiği çatışmaların, Kıbrıslı Türk ve Rumlar arasında yürütülecek müzakereler sonunda, anlaşmaya varmaları hedefini taşıyan süreç, Kuzey Kıbrıs'ta yayınlanan gazetelerin öncelikli haber konularından biri olmuştur. Müzakerelerin çözüm umudu veren açıklamalar eşliğinde başladığı 11 Eylül 2008 ile 11 Nisan 2009 tarihleri arasındaki ilk 25 görüşmeye dair haber metinlerinin çözümlenmeye çalışıldığı çalışmada; "Çözüme ulaşmak için belli aralıklarla devam eden görüşmeler, gazetelerin haber ve manşetlerinde nasıl yer almaktadır?", "Çözüm veya çözümsüzlük hangi kavramlarla eşitlenmektedir?", "Haber dili, Barış Gazeteciliği kriterleriyle uyum göstermekte midir?" türünden sorulara yanıt aranmıştır.

1. Varlık Sebepleri ve Hedefleriyle Barış Gazeteciliği

Barış Gazeteciliği üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmı kavramı yeni bir gazetecilik pratiğine duyulan ihtiyacı, küreselleşme ve medya kurumlarının değişen sahiplik yapılarına vurgu yaparak açıklamaktadırlar. Bilindiği gibi medya kurumları, 19. yüzyıl ortalarından itibaren günümüze kadar küresel yayılım isteyen sermaye sahiplerinin ihtiyacı olan kültürel ortamı sağlama işlevi görmektedirler (Alankuş, 2005). Küresel sermayenin bu eğilimi tekelleşmeyi arttırmıştır. Tekelleşme ise, sahiplerin gücünü gösterdiği kadar, çıkarların gelişim yönünü de göstermektedir (Sayılgan, 2005). Kapitalist ekonominin yerleştiği ülkelerde benzer şekilde yaşanan süreç, tekel sahiplerinin medya dışında kalan diğer işletmeleri ve bunlar için iktidarla veya başka güç merkezleriyle kurulan çeşitli ilişkilerin varlığı 'içerik' tartışmalarına sebep olmuştur. Bir medya kuruluşunun, medya sektörü dışında başka şirketlerin de sahibi olan büyük grupların parçası olması durumunda, ekonomik çıkarlarını garantileyecek direkt yayın yapması veya çıkarları dolaylı olarak koruyacak şekilde yönetici iktidar lehine yayın yapması kaçınılmaz olmaktadır (Alankuş, 2005). Bu ortamda yapılan haber içeriklerinin özgürlüğü ne kadardır? Haber konularına nasıl karar verilmektedir? Hangi olay haber değeri taşımaktadır? Gazeteciler kim için haber yapmaktadır? gibi sorular gazetecilik ve haber üzerine modern basın döneminde kaçınılmaz olarak yöneltilmektedir.

www.arsivakurdi.org

Medya kurumlarının maddi kazanç amacıyla var olmaları, medya sahipliği ve çıkar ilişkileri, haberin oluşum ve sunumunun çerçevesini belirlemektedir. Habere konu olan kişi-olay ne olursa olsun amaç, karlılığı arttırmaktır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, Vietnam, Kore, İran-Irak, Körfez savaşları, milliyetçilik, ırkçılık, etnik köken, göç gibi pek çok insanı birden ilgilendiren ve etkileyen durumlarda da karlılık amacının değişmemesi, yayınların çıkarlar doğrultusunda şekillenmesi, alternatif bakış açısı arayışlarını arttırmıştır (Şinar, 2006). Barış Gazeteciliği de bu arayışlardan biridir.

"Barış Gazeteciliği" kavramının fikir sahibi Barış Profesörü olan Johan Galtung barışı, şiddetsizlik ve yaratıcılık hali olarak tanımlamakta, savaş haberlerinin çoğunun Spor Gazeteciliği üslubuyla verildiğini ifade etmektedir. Kazanmak için yapılan, iki tarafın da varlıklarının sayılara-skora eşitlendiği bir durumu kastetmektedir. Galtung'a göre Sağlık Gazeteciliği, ilkeleri ve haber hazırlanış tarzı ile Barış Gazeteciliğinin örneğidir (Korkut, 2007, Savıo, 2006). Çünkü Sağlık haberleri hastalıkla mücadeleyi anlatmanın yanında, hastalığın nedenlerini de ortaya koymaktadır.

Barış Gazeteciliği kavramı pek çok şekilde tanımlandırılmakla beraber, uygulama noktasına dair tanım Jake Lynch ve Annabel McGoldrick tarafından "*Editörlerin ve muhabirlerin çatışmaya ilişkin şiddet içermeyen tepkilere daha fazla değer verilmesi konusunda toplumu cesaretlendirecek, hangi haberin verileceği ve bu haberin nasıl sunulacağı hakkında tercihlerde bulunmalarıdır*" şeklinde yapılmıştır (İrvan, 2008). Haber dilinde yaşanacak değişimi hedefleyen Barış Gazeteciliği bu sebeple şiddet, çatışma, savaş, barış gibi kavramların tanımlanmasından ve bu tanımlara göre kullanılmasından yanadır. Kazanan-kaybeden, alan-veren, ölen-sağ kalan, karşıtlıkları üzerinden sayılara odaklı insansız ve tarihsiz bir kurgulamadan uzak kalmak amacındadır. Ancak tanımlara hâkim bir haber metni karşıtlıklardan uzak kalabilir. Barış Gazeteciliği haber dilinde ve üslubunda bir dönüşümü esas aldığı için, sözcüklerin gerçek ve kaymış anlamlarının farkında olmak gerekmektedir. Gazeteciliği değiştiren şartlar, kullanılan sözcüklere zaman içinde farklı anlamlar yüklediğinden, dikkatsiz kullanılan sözcükler haberi, kendiliğinden tahrik edici bir metin haline getirmektedir. Bu sebeple dört sözcüğün anlamı önem kazanmaktadır; Şiddet, Savaş, Barış ve Çatışma.

Şiddet sözcüğünün bilinen ilk anlamı fiziksel saldırıdır (Williams, 2005, s.399). Sözcüğünün anlamı, saldırı fiziksel olduğunda açıktır. Anlamı içine fiziksel olamayan saldırıları aldığında karmaşıklaşır. Sözcüğün kökü 13. yüzyıldan gelmektedir ve aynı

www.atsiyakurul.org

zamanda içinde, "Pislik ve yozlaşma, şiddet ve baskı" ifadesiyle fiziksel olmayan bir boyutu da barındırdığı görülür (Williams, 2005, s.400). Şiddetin anlamı üç başlık altında ele alınmaktadır. Günlük kullanımda ilk anlamı yani, fiziksel zor kullanım kastedilerek kullanılır ki bu, "dar" anlamıyla şiddettir. Bunun yanında sözcüğü 'geniş' anlamıyla tanımlayanlar şiddeti; dolaysız, dolaylı-kültürel, yapısal-kurumlaşmış olarak üç gruba ayırmaktadırlar. Dolaysız şiddet yani; dövmek, vurmak, yaralamak, öldürmek, işkence yapmak gibi fiili saldırılar geniş anlam içinde de vardır. Ancak saldırıların bunlarla sınırlı kalmadığı vurgulanmaktadır. Dolaylı-kültürel şiddet; nefret söylemi kurmak, yabancı düşmanlığı, savaş kahramanları yaratmak, din de dâhil olmak üzere her hangi bir konuda üstünlük kurmak ve meşrulaştırmak, kültürel üstünlük veya aşağılamada bulunmak gibi maddeleri içine almaktadır. Yapısal-kurumlaşmış şiddet, genel olarak sistem dolayısı ile gelen yoksulluk, soykırım, kölelik, ırkçılık, sömürgecilik, yolsuzluk, cinsiyetçiliği kapsamaktadır (Arsan, 2005). Barış Gazeteciliği noktasında –kavramı ilk kullanan kişi olarak- Johan Galtung'un barış tanımı ise "*Şiddetin olmayışı ve yaratıcılık*"tır (İrvan, 2006). Yani şiddetin olmayışı barışın varlığı için yeterli değildir. Yaratıcı çözümlerle boşluklar doldurulmalıdır.

Çatışma, kişi ya da toplumsal kümelerin, birbirlerinin amaçlarını engellemeye, çıkarlarının gerçekleşmesini önlemeye çalışması olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 2001, s.72). Daha açık bir ifade ile tarafların bulunduğu, karşılıklı çıkar ve hedeflerin gözetildiği ve her bir tarafın karşındaki için hedefine ulaşmasını istemediği durumlardır (Arsan, 2005). Çatışma, kaynakların sınırlı olduğu, iletişimsizliğin, güvensizlik ve çözülmeyen şikâyetlerin bulunduğu ortamlarda ortaya çıkmaktadır. Çatışma, bu tanımlamalarla bakıldığında, her zaman şiddet içermemektedir. Yapıcı bir işlev de üstlenebilir. Siyasi partiler çatışma içindedirler ancak bu çatışma olumlu sonuçlar ortaya çıkartabilmektedir.

Savaş, ülkeler arasında yapılan silahlı kavga, barış deyiminin karşıtı olarak, siyasetin değişik araçlarla devam edişidir. Siyasal, tarihsel ve ekonomik bir olgu olarak, bütün savaşlar kendilerini var eden siyasal sistemlerden ayrı düşünülemez (Hançerlioğlu, 2001, s.345, Çubukçu, 2005, s.46).

Barış, 'Savaş'ın karşıtı olarak uzlaşma. Savaş tanımı içinde var olan ülkeler arasındaki anlaşmazlık noktası barış sözcüğünün anlamına, uluslar arası anlaşmazlıkların barış yoluyla çözüleceğini savunan 'barışçılık' kavramını dâhil etmiştir. Ancak bu kavramın içi, çıkabilecek yeni bir savaşın önlenmesinden çok, ulusal bağımsızlık

www.arsivakurdi.org

savaşlarını engelleyecek bir şekilde, sömürgecilik propagandalarıyla doldurulmuştur (Hançerlioğlu, 2001, s.29).

2. Barış Gazeteciliği Pratiği ve Profesyonel Habercilik Kodları

Şiddet tanımlaması ister dar anlamıyla ister geniş anlamıyla ele alınsın, "Savaş" açıkça şiddettir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri bölümünün 3. Maddesinde[1] gazetecilerin barış, demokrasi ve insan hakları başta olmak üzere saygıyı savunması gerektiği, her türlü ayrımcılığın karşısında yer alması gerektiğini söylemektedir (Girgin, 2000, s.225). Daha açık bir ifade ile bu madde gazetecilerin şiddet olayları karşındaki tarafını açıkça belirtmektedir. Oysa profesyonel gazetecilik kodları "taraflılık" ve "nesnellik" savunusu üzerine kuruludur (İrvan, 2006). Bu noktada, haberlere meşruiyet kazandıran "Tarafsızlık" ve "Nesnellik" savunusu üzerinde durmak yerinde olacaktır. Nesnellik, haberle ilgili olarak iletişimcilerin, olaylarla olan öznellikten uzak ilişkilerini ve olayları aktarırken kendi öznelliklerini dışlamaları durumudur (Mutlu, 1998, s. 256). Tekelleşme, devlet denetimi, çıkar ilişkileri içinde bulunan medya organlarında savunulan nesnellik vurgusu ve profesyonelliğin şartları arasında sayılışı eleştirilmektedir (Cangöz, 2008, s.157). Haberin seçilmesi ve seçilen haberlerin gündeme gelmesi yani bir seçme işleminin yapılıyor olması, nesnellik şartını ortadan kaldırmaktadır. Yapılan seçim, ilgili medya kuruluşunun bakış açısı - içinde bulunduğu tüm ilişkiler- ile yapılmış olmaktadır. Seçilerek hazırlanan haberlerin etkileri, seçilmeyen haberlerin verilmeme sebebi ne olursa olsun seçen kurumun çıkarları ile yakından ilgilidir. Başka bir ifade ile kurum haber seçimi yaparken, kendi şartlarını gözetmektedir. Aslında öznellik, haber metinlerine nesnellik olarak yansımaktadır.

Çatışma, savaş dönemleri okuyucu açısından habere olan ihtiyacın arttığı dönemlerdir. Aynı zamanda şiddet içeren metinler,

[1]"*Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtıcı yayın yapmamaya özen gösterir*"

www.arsivakurdi.org

fotoğraflar, görüntüler de satışı arttırmakta, medyayı beslemektedir (Arsan, 2005). Karşılıklı gelişen bu ilişki, karlılık artışı ile savaş veya çatışma ortamlarının tarihinden, insan gerçeklerinden kopmasını beraberinde getirmektedir. Şiddet tanımı bu sebeple medyada dar anlamıyla yer bulmaktadır. Çünkü fiili saldırı haberleri daha fazla satmaktadır. Ayrıca geniş anlamıyla şiddet, yoksulluk, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, milliyetçilik gibi kavramları da tanıma dâhil etmeyi gerektirmektedir.

Barış Gazeteciliğine göre, sahiplik yapıları veya her türlü bağımlılık ilişkisi içinden süzülerek seçilen ve sunuma hazırlanan haber metinlerine karşı ideal sayılabilecek metinler çatışma, şiddet karşısında "*Bu anlaşmazlığın çözümü için şiddet dışında başka bir yok mudur?"* sorusu ışığında dört temel üzerine oturmaktadır. Johan Galtung, haber konusu karşında şiddet dışındaki yollar hakkında fikir yürüterek hazırlık yapan habercinin şiddeti başlı başına bir problem olarak gördüğünü belirtmektedir. Galtun'a göre, Barış Gazeteciliğinin haber metinlerinde hayat bulabilmesi, dört noktaya odaklanılmasıyla gerçekleştirilebilir. Haber metninin barışı içermesi; gerçek, halk, barış ve çözüm odaklı olmasına bağlıdır[2] (Arsan, 2005). Bu dürtülerle hazırlanmış bir metin, anlaşmazlığın asıl sebebini ortaya koymakta, çatışmayı şeffaflaştırarak süreci tüm tarafları ve tarafların savunularıyla birlikte, onlara eşit söz hakkı vererek ele almakta, her iki tarafı da acıları, istekleri ve kaybettikteriyle yani insani boyutlarıyla görmekte, anlaşmazlık şiddete dönüşmeden önce önleyici çözüm önerilerini ön plana çıkartmakta ve şiddetin görünmeyen sebeplerine dikkat çekmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Barış Gazeteciliği ilkelerini bir kaç maddede toplamak mümkündür.

[2] Gerçek odaklı olmak; olanı bozmamak, tahrif etmeden vermektir. Aynı zamanda, gerçek dışı olanları göstermeyi, gizlenmeye çalışılanları da açığa çıkarmayı gerektirmektedir. Gizlemek veya tahrif etmek çıkarlarla ilişkilidir. Barış Gazeteciliği kapsamındaki gerçeklik tek tarafın gerçekliği değil, tüm tarafların gerçeğidir. Barış odaklı olmak; her türlü şiddetin kaşında barışın yanında olmaktır. Sözcük anlamıyla 'uzlaşma' kastedilmektedir. Ancak Barış Gazeteciliği'nin öngördüğü uzlaşma, barış ortamı için, sadece şiddetin yokluğu durumu değildir. Yaratıcılık önemlidir (İrvan, 2006). Halk odaklı olmak; şiddetin var olduğu her durum olağanüstüdür (Korkut, 2007). Böyle durumlarda medya, kaynak olarak şiddete maruz kalanları almamaktadır. Bu durum ise, çıkar çatışmaları noktasında mağdur olanı yalnız bırakmak anlamına gelmektedir. Mağdurun içinde olmadığı bir çözüm süreci işlemektedir. Barış Gazeteciliği'nin halka odaklanması, barıştan yana olan alternatif kuruluşlara söz hakkı vermek, acıyı yaşayan gerçek kişilerin sesini duyurmak anlamına gelmektedir. Son olarak çözüme odaklı olmak; tüm tarafların sorunlarını eşit şekilde anlatabilme imkânı vermek, tarafları aktif duruma getirmektir (İrvan 2006). Bu durumda gazeteci sadece 'an'ı aktaran değil, haber metninde tarafları bir araya getiren ve barış tarafında konumlanan, tarafını belli eden bir pozisyondadır.

www.arsivakurtul.org

*Anlaşmazlık noktasını tek, tarafları bunun için yarışan ayrı gruplar olarak göstermekten ve "Biz" –"Öteki" tanımlamalarından kaçınmak. Çünkü karşıda olan daima tehdit unsurudur. Bu da şiddeti haklı çıkartmaktadır. Barış Gazeteciliği, "biz" içinde "öteki"ni, "öteki" içinde "biz"i aramayı gerektirir. Böylece keskin ayrılıklar kırılmış olacaktır.

*Anlaşmazlıkları sadece şiddetin gerçekleştiği yere has olarak göstermemek, şiddetin başladığı yerin şartlarını açıkça ortaya koymak ve başka yerlerde, başka zamanlarda da aynı sebepten şiddet yaşanabileceğini ifade etmek gerekmekte, yaşanan şiddeti sadece görünen kısmı ile ele almadan etkileri, günlük hayatı etkileyen noktaları, psikolojisini de anlatmayı hedeflemektedir.

*Tarafları liderlerle eşitlemek, anlaşmazlığı sürekli olarak liderlerin bilinen talepleri ve pozisyonları ile haber metinlerinde yer vermek, haber kaynağını sadece üst düzey politikacılarla sınırlayacağından, çözüme dair alternatif fikirleri görünmezleştirmektedir. Bu sebeple, gündelik hayatta insanların anlaşmazlıktan, çatışmalardan nasıl etkilediği ve neyin değişmesi gerektiğini düşündüklerine odaklanmak gerekmektedir.

*İki ayrı taraf olmayı getiren farklılıkları sürekli vurgulamamak, sadece şiddet eylemlerini haber yapmaktan kaçınarak, anlaşma ihtimali olan noktaları gündemde tutmak, anlaşmazlığı "İlk başlatan", "İlk kurşun sıkan" gibi tanımlamalarından kaçınmak, cani-kurban ilanı yapmamak ve bunu hatırlatan sözcükleri kullanmaktan kaçınmak, liderler arasında imzalanan anlaşmaların mutlak çözüm olduğu vurgusundan kaçınarak, çözüm önerilerinin tümünü dikkate almak gerekmektedir.

3. Savaş Gazeteciliği - Barış Gazeteciliği Karşıtlığı

Barış Gazeteciliğinin bir üslup değişimini ön görmesi, bu değişimi gerektiren ortamın bilicinde olmayı gerektirmektedir. Barış Gazeteciliği tanımı ve nitelikleriyle, sistem içinde kendine uygulama alanı açmaya çalışmaktadır. Değişimi ideal alan bir eğilim olması sebebiyle bazı engellerle karşılaşmaktadır. Bunlar, bireysel, kurumsal ve ideolojik olarak üç grupta toplanabilir (İrvan, 2008). Bireysel nitelikte olan engeller, profesyonel gazetecilik kodları ve haber değeri kavramıyla yakından ilgilidir. Haber seçiminde göz önünde bulundurulan, "bu an"a odaklı, dramatik olaylara meyilli, etnik merkezci bir değer ölçüsü de Barış Gazeteciliği'nin karşındadır.

www.barisakademi.org

Kurumsal nitelikleriyle dikkat çeken engeller, medya kurumlarının sahiplik yapıları ve kendilerinden karlılığı arttırıcı, ticari hedeflere ulaşmayı kolaylaştırıcı yayınlar beklenmesi şeklinde ifade edilebilir. İdeolojik engellerse, ticari kaygılarla bağlantılı olarak, çatışma durumlarında, özellikle de uluslararası anlaşmazlıklarda milliyetçi yönü ağır basan yayınların yapılıyor olmasıdır.

Özetle, Barış Gazeteciliği için, üslubu, ilkeleri, engelleriyle, hâlihazırda var olan yapı içinde bir karşıtlık durumu söz konusudur. Profesyonel gazeteciliği, Barış Gazeteciliğinden ayıran en önemli noktalar, üslup, roller, gazetecilerin yaklaşımları ve hedef kitleye yükledikleri anlam biçimlerinde görülmektedir (Ersoy, 2007). Profesyonel anlayışta gazeteci sadece izleyicidir. Olumsuzu konu edinen, çözümün uzak olduğunu vurgulayan bir üsluba ve basit araştırmalarla yetinilen tepkisel bir yaklaşıma sahiptir. Gündemi haber merkezindeki uzmanlar belirlemektedir ve pek çoğu için sadece şiddet haber değeri taşımaktadır. Başvurulan kaynaklar yine uzmanlar olmaktadır.

Barış Gazeteciliği ilkelerinin karşısına yerleşen, yaygın olarak kullanılan duruşa Savaşçı, çatışmacı gazetecilik denilmektedir. Çatışmacı üslupla gazeteciliğin yapılıyor olma sebebi iki şekilde açıklanmaktadır (Arsan, 2003). İlk olarak, gazetecilik pratiği içinde, dikkatsiz üslup, hatalı sözcük kullanımları veya olayın heyecan etkisiyle çatışmacı bir dil benimsemek olarak tarif edilmektedir. İkinci sebep ise, bilinçli olarak durumdan faydalanmak için, ülke veya kurum çıkarları gözetildiği söylenerek çatışmacı bir dilin kullanılmasıdır. Bu tür haber metinlerinde, şiddet, kişiselleştirme, bazı ülkelere veya gruplara karşı ön yargı içeren ifadelerin kullanımı fazladır. Çatışmayı analiz etmekten uzak basit açıklamalar yapılmaktadır. İnsanı etkileyen kısımları yerine çatışmanın tarafları ilgi odağı olmaktadır. Bilinçli veya bilinçsiz ne şekilde yapılırsa yapılsın çatışmacı gazetecilik çözümden, insandan ve yaşanılandan uzaktır. Haberlerde çatışmanın sonucuna dikkat çekilmekte, süreç yerine anlık gelişmelere değer verilmektedir. Kaç kişinin yaşamını yitirdiği veya zarar gördüğü başta olmak üzere sayılar haberin merkezine yerleştirilmekte, savaş sırları, efsaneler ve düşman tarifleri ön plana çıkmaktadır (Arsan, 2005). Johan Galtung Barış Gazetecisi'nin yaklaşımı ile Çatışmacı-savaş gazetecisini karşılaştırmış ve 1998 yılında bir tablo oluşturmuştur (Korkut, 2007). Buna göre Barış Gazeteciliği'nin gerçek, halk ve çözüm odaklı oluşuna karşın Savaş-Çatışmacı Gazetecilik propagandaya, seçkinci bir yaklaşımla "biz"e ve "bizim" kazandığı zafere odaklanmaktadır.

www.atsiyakurum.org

Tabloya göre Barış Gazeteciliği, zaferin karşına çözümü, seçkinin karşına halkı, propagandanın karşısına gerçeği koymaktadır. Özetle Barış Gazeteciliği yerleşik, profesyonel haber yapma yönelimine karşı, çatışmaların dengeli bir biçimde haber yapılmasını istemektedir. Var olan yaklaşımın geliştirilebileceğine, medyanın daha iyi haber, daha iyi bir kamu hizmeti sunabileceğine dikkat çekmektedir (Şinar, 2006).

4. Kıbrıs'ta Barış Gazeteciliği

a. Araştırmada Amaç, Yöntem ve Örneklem

Kıbrıs sorunu, başta adada yaşayan Türk ve Rum halkları olmak üzere, Türkiye ve Yunanistan'ı yakından ilgilendiren uluslararası bir sorundur. Uzun yıllardır çözümsüz kalan bu anlaşmazlıkta pek çok kez ulusal ve uluslararası anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya konu olan çözüm çabasını diğerlerinden ayıran nokta, 2008 yılının Şubat ayında Güney Kıbrıs'ta yapılan başkanlık seçimlerini, Kıbrıs sorununun çözümü için ılımlı mesajlar veren Dimitris Hristofyas'ın kazanmasıdır. Çözüm müzakerelerinin, çözüm vaadi ile seçilen iki lider, Dimitris Hristofyas ve KKTC 2. Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat arasında yürütülecek olması dikkat çekici ve ümit verici bulunmaktaydı.

Bu çalışma Halkın Sesi, Afrika ve Kıbrıs gazeteleri üzerinden yürütülmüştür. Çalışma için seçilen üç gazete[3] yeni müzakere sürecinde, tirajları ve temsil ettikleri konumlar sebebiyle önemli görülmektedirler. Kıbrıs'ta tarihsel olarak önemli ve en uzun ömürlü gazete olan Halkın Sesi, muhalif duruşu, tümüyle fikir gazetesi olması sebebiyle Afrika gazetesi ve Kıbrıs'ta bir medya grubu içinde, işadamı sahipliğinde, tecimsel görünümüyle ilk olan ve yüksek tirajıyla dikkat çeken Kıbrıs gazetesi "yeni" olarak adlandırılan müzakere sürecine nasıl yaklaşmaktadır? Toplam tiraj içinde yaklaşık % 60'lık[4] bir paya sahip olan bu gazeteler, kapsamlı çözüme ulaşmak için yapılan

[3] Kuzey Kıbrıs'ta 13 tane günlük gazete yayınlanmaktadır. Bu gazetelerden 4 tanesi siyasi partilere aittir. Güneş-UBP, Ortam-TDP, Demokrat Bakış-DP, Yeni Düzen-CTP ile direkt bağlantılı gazetelerdir. Siyasi partilere bağlı olmayan fakat ideolojisini diğerlerine göre açık şekilde gösteren gazeteler, Afrika, Volkan, Vatan şeklinde sayılabilir. Kıbrıs, Halkın Sesi, Star Kıbrıs, Havadis, Haberdar gibi gazeteler ise fikri yapılarını bariz açıklıkla göstermemekle birlikte, yaşanan gelişmelere göre değişmekte ve ortada duran bir pozisyonda görünmeyi tercih etmektedirler.

[4] Kuzey Kıbrıs YAY-SAT yetkililerinden alınan yaklaşık rakamlardır. Buna göre Kuzey Kıbrıs'ta toplamda yaklaşık 26 bin 500 gazete satılmaktadır.

www.arsivakurdi.org

müzakereleri nasıl bir dille haberleştirmektedirler? Müzakerelere karşı yayın çizgileri gerçekten çözüm odaklı mıdır? gibi soruların cevapları için ilgili gazetelerde haber analizleri yapılmaya çalışılmıştır. Bunun için her üç gazetenin 11 Eylül 2008 – 11 Nisan 2009 tarihleri arasında toplam 214'er sayısı dikkate alınmış ve liderler arasında yapılan ilk 25 görüşmeye dair haberler saptanmıştır.

Bu çalışmada her biri söylem olan haber metinlerinin, Barış Gazeteciliği ilkelerine uygunluğu açısından tutumlarını saptamak amacıyla Söylem Analizi yöntemi kullanılmıştır. Yukarıda işaret edildiği gibi her haberin taşıdığı söylem, haberin kaynağı, üretimin gerçekleştirildiği kurumun ekonomi-politiği ile üretim sürecine katkı sağlayan kişilerin tutumlarının da içinde olduğu bir etkiyle oluşmaktadır. Metin kaçınılmaz olarak süreci kontrolleri altında tutan ideolojik yaklaşımın taşıyıcısı ve yeniden üreticisi haline gelmektedir. Haber metinlerinin üretimi sırasında kurulan temel ve işaret edilen egemen ideoloji ile bunu besleyen arka planı, metnin çözümlenmesi, kodlarının açılmasıyla belirginleşmektedir. Bu da Barış Gazeteciliği'nin ısrarla üzerinde durduğu "dil" kullanımının incelenmesiyle elde edilebilmektedir. Cümleler, sözcük seçimi, olay anlatısının nasıl kurulduğu, inandırıcılığı arttırıcı unsurlar başta olmak üzere metnin sunumu ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılamaya çalışılan Söylem Analizinde Tuen A. Van Dijk'ten yararlanılmıştır. Buna göre temel olarak bakılması gereken, dil kullanımının biçimidir. Çünkü ancak bu şekilde baskın ideolojinin nasıl yeniden üretilerek dolaşıma sokulduğu anlaşılabilmektedir. Haber kaynağının seçimi, başlık ve spot ile olayın aktarımı sırasında neyin nasıl söylendiğine dikkat çekmeyi amaçlayan çözümleme Mikro ve Makro olarak iki düzeyde yapılmaktadır. Makro düzeyde haber başlıkları ve girişine dikkat çekilmekte, haber hakkındaki genel kanıyı oluşturan bu unsurlar ele alınmaktadır. Mikro düzeyde ise sözcük seçimleri ve kullanım sıklıklarına bakılmaktadır. Bir bütün olarak Söylem Analizi, metnin giriş ve sonucu, sözcük seçimi, olayın nasıl anlatıldığına bakmaktadır (Tuen A. Van Dijk, 2005, s.315-359).

b. Araştırma Sonuçlarının Genel Değerlendirmesi

Kıbrıs çözüm müzakerelerini konu edinen haberlerin, diğer tüm haber konuları içindeki yerini tespit etmek amacıyla, ilgili tarihler arasında Halkın Sesi, Afrika ve Kıbrıs gazetelerinde toplan yayınlanan haber sayısına bakılmış ve müzakere haberlerinin, tüm haber konuları içinde kapladığı alan belirlenmiştir. Ardından her gazetenin kendi içinde müzakere haberlerine genel olarak ne türden bir anlam yükleyerek sunduğuna dikkat edilmiştir. Tablo 1'den görülebileceği

www.birsiyasi.org

gibi ilgili tarihler arasında, Halkın Sesi gazetesinde 7 bin 97 haber yayınlanmış bunların 349 tanesi dolaylı veya doğrudan müzakereler konusunu ele almıştır. Kıbrıs gazetesi 17 bin 325 haberi okuyucusuna sunmuş bu haberlerin 578'i doğrudan veya dolaylı olarak iki lider arasında yapılan Kıbrıs müzakerelerini konu edinmiş, Afrika gazetesinde ise toplam 8 bin 463 haber yayınlanmış, bunların 71 tanesi dolaylı veya doğrudan müzakereleri ele almıştır.

Tablo 1: İlgili Gazetelerde Toplam Haber ve Müzakere Haberleri Sayısı

(11 Eylül 2008 – 11 Nisan 2009: Toplam 214 sayı)

Gazeteler	Toplam Haber	Dolaylı veya Doğrudan Müzakereleri Ele Alan Haberler	Doğrudan Müzakere Haberleri
Kıbrıs	17 bin 325	578	104
Halkın Sesi	7097	349	112
Afrika	8463	71	64
Çalışmaya Konu Olan Toplam Müzakere Haberi: 280			

Haberlerin Barış Gazeteciliği ilkelerine göre değerlendirilmesine geçmeden önce, çözüm amacıyla yürütülen liderler arası görüşmelere bakış açılarına dikkat çekmek yerinde olabilir. Çünkü daha önce de belirtilmeye çalışıldığı üzere medya kurumlarının haber konularına yaklaşımları, kendilerini yükümlü hissettikleri her türden ilişki ağı içinde şekillenmektedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan tarihler arasında Halkın Sesi gazetesi Genel Yayın Yönetmenliğini yürüten Ali Fahrioğlu gazetenin temel ilkesini "tarafsızlık" olarak açıklamaktadır. Rum kesiminde seçimleri Hristofyas'ın kazanmış olmasının Halkın Sesi Gazetesi için "bir başka dönem"i ifade ettiğini söyleyen Ali Fahrioğlu ancak görüşmelerin başlamasından kısa bir zaman sonra "farklı olmadığını gördükleri için ilk zamanlardaki ilgiyi göstermedik"lerini belirtmektedir. Halkın Sesi Gazetesi için, müzakere haberlerini manşetten vermek veya geniş sayfalar ayırmaya da gerek yoktur. Fahrioğlu "Türk tarafını rencide edecek, müzakereleri yürüten Cumhurbaşkanı M. Ali Talat'ı zorda bırakacak" hiçbir şeyi gazetede yazmadıklarını ve yazmayacaklarını belirtmekte bunu Cumhurbaşkanı Talat istediği için değil, toplumsal

www.arsivakurdi.org

sorumluluk gereği yaptıklarına dikkat çekmektedir (Türkkol, 2009, s.38). Devam eden görüşmelerde o gün yapılan görüşme için hangi bilgi verildiyse o yayınlanmaktadır. Bu ise gazete için tarafsızlığın göstergesidir. Halkın Sesi gazetesinde yayınlanan tüm haberler içinde % 32'yi ifade eden 112 müzakere haberine bu genel çerçeve bakıldığında şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 2: Halkın Sesi Gazetesinde Müzakere Haberlerinin Genel Anlamı

Çözüm için, Kıbrıs Rum kesimi de Türk kesimi de çaba göstermektedir.	7
Görüşmelerde Türk kesim 'yok' sayıldığı için çözümden uzaklaşılmaktadır.	67
Rum kesimi ile sorunlar vardır. Ancak çözümsüz değildir.	38
Toplam	112

Afrika gazetesi Kuzey Kıbrıs'ta 1997'de Şener Levent tarafından çıkartılmaya başlanan Avrupa gazetesinin devamıdır. 2001 yılında gazetenin adı Afrika olarak değiştirilmiştir (Azgın, 2009). "İcazetsiz" sloganı ile çıkan gazetenin en önemli özelliği muhalif bir yayın çizgisinde olmasıdır. Bekir Azgın'a göre 'herkese ve her şeye karşı muhalif' bir yayın anlayışı vardır (2009). Ancak asıl olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs üzerinde, karar verme süreçlerine olan etkisine sahiptir. Durduğu noktayı oldukça sert ifadelendirmekte ve keskin yayınlar yapmaktadır. Bu özellikleriyle Kuzey Kıbrıs'ta yayınlanan diğer gazetelerden ayrılmaktadır. Afrika gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Şener Levent, Kıbrıs'ın normal olmayan koşullarda bulunduğunu, anormal koşullar içinde belli bir misyona sahip olarak yayınlarına devam ettiklerini belirtmektedir. Gazetenin amacı Levent tarafından, 'anormal olan koşulların değiştirilmesinde gazetenin gücünü kullanmak' olarak ifade edilmektedir. Levent, Kıbrıslı Türklerin Rum kesimi ve Türkiye arasında sıkıştığını ve zor durumda olduğunu yayınlarının temelinde bu noktanın olduğunu belirtmektedir. Kıbrıs sorunun çözümünün İngiltere ve ABD'nin istediği zaman gerçekleşeceğine inanmaktadır. Gazeteye göre, bu son görüşme takvimi ve yapılan müzakereler toplumları rahatlatmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Sürecin bir "sonucu" olacaktır. Çözüm veya barış denilemez (Türkkol, 2009, s.44). Gazetenin müzakereler hakkında okuyucusuna sunduğu haber metinlerinin genel anlamlarına bakıldığında şu tabloya ulaşılmaktadır.

www.sosyalkural.org

Tablo 3: Afrika Gazetesinde Müzakere Haberlerinin Genel Anlamı

Çözüm için, Kıbrıs Rum kesimi de Türk kesimi de çaba göstermektedir.	17
Türkiye'nin müdahalesi sebebiyle anlaşma ihtimalinden uzaklaşılmaktadır.	18
Rum kesimi ile sorunlar vardır. Ancak çözümsüz değildir.	14
Süreç, yapıcı şekilde ilerlemediği için çözüm getirmekten uzaktır.	15
Toplam	64

11 Temmuz 1989'da yayınlanmaya başlayan Kıbrıs gazetesi, Kuzey Kıbrıs'ta tecimsel yayın yapan ilk gazetedir. Kıbrıs Medya Grubu içinde yer alan gazete, Kıbrıslı bir işadamı olan Asil Nadir'e aittir. Teknik açıdan Kıbrıs'ta yayınlanan diğer gazetelerden daha fazla imkâna sahiptir (Azgın, 2009). Kıbrıs'taki siyasi partilerden hiç biriyle resmi bir bağı yoktur. Çalışmanın yürütüldüğü dönemde gazetenin Haber Müdürü görevini sürdüren Ali Baturay gazetenin kuruluşu ve ilkelerini anlatırken özellikle üç maddeye dikkat çekmektedir: KKTC'nin yaşatılması ve daha ileri bir seviyeye gelmesi için çalışmak, Kıbrıs Türk halkının sesini duyurmak, Kıbrıs Türk halkının aynası olmak. Özel bir anlam atfedilen bu ilkeler gazetenin yayın politikasının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. 2004 yılına kadar sağ-milliyetçi partilere ve görüşlere yakın duran gazete 2004 yılında Annan Planı için referandum yapıldığı tarihlerde bu çizgisini değiştirmiştir. Referandumda "Evet" diyen parti ve gruplara yaklaşmıştır. Haber Müdürü'nün ifadesiyle "sol görüşler gazetede manşet" olmaya başlamış, "propagandaya yakın" yayınlar yapılmıştır. Ancak 2009 Erken Genel Seçimleri öncesi hükümetle gazete arasında yaşanan anlaşmazlık sebebiyle bu çizgi yeniden değişim göstermiş, tekrar milliyetçi sağa kaymıştır. Gazetenin müzakere süreci karşındaki tavrını Ali Baturay "Sevinçli ve umutlu başlamıştı ancak hayal kırıklığı oldu" cümlesiyle anlatmaktadır. Müzakerelerin başladığı ilk aylarda haberler umutlu ve olumlu verilirken, ilerleyen zaman içinde bu yaklaşım gazete için değişmiştir (Türkkol, 2009, s.49).

Müzakere haberlerini verirken özellikle dikkat ettikleri noktaları anlatan Haber Müdürü, "*Müzakerelerin ilk başladığı günlerde, bu dönem gazete açısından önceki görüşmelerden farklıydı. Dimitris*

www.barisvakfi.org

Hristofyas'ın seçilmesi ve M. Ali Talat'la olan yakınlıkları ümit verici görülmekteydi. Bu sebeple haberler olumlu ve olumsuz noktaları tolere eden bir yapı içindeydi. Güney Kıbrıs'ın KKTC'ye karşı "sürekli aşağı görme" hali karşında toplumda hayal kırıklığı olmaması için de bir müddet direniş gösterdi. Ancak bu "saldırı"lar karşında daha fazla duramadı" ifadelerini kullanmaktadır (Türkkol, 2009, s.50). Kıbrıs gazetesinde çıkan müzakere haberleri Tablo 4'de görülebildiği gibi genel olarak üç anlamı içermektedir.

Tablo 4: Kıbrıs Gazetesinde Müzakere Haberlerinin Genel Anlamı

Çözüm için, Kıbrıs Rum kesimi de Türk kesimi de çaba göstermektedir.	21
Rum kesimi ile sorunlar vardır. Ancak çözümsüz değildir.	53
Süreç, yapıcı şekilde ilerlemediği için çözüm getirmekten uzaktır.	30
Toplam	104

Makro ve Mikro analizlere geçmeden önce sunulan bu genel çerçeveyi özetleyerek şu noktalara dikkat çekilebilir. 11 Eylül 2008-11 Nisan 2009 tarihleri arasında Halkın Sesi, Afrika ve Kıbrıs gazetelerinde toplam 22 bin 885 haber yayınlanmıştır. Bunların 978'i liderler arasında yürütülen müzakerelerle ilgilidir ki içlerinden 280'i direkt müzakerelerle ilgileri olduğundan çalışmanın konusu olmuşlardır. Bu haberler öncelikle konu ile ilgileri açısından ayrılmış, genel anlamları saptanmış ve barış aranan bir ortamda kullanımları, teşvik edici veya suçlayıcı anlamlarıyla var olan bazı sözcüklerin haber metinleri içindeki kullanım sıklıklarına bakılmıştır. Gazetelerin müzakerelere ve sorun yaşanan Güney Kıbrıs'a karşı bakış açıları tüm haberler birlikte ele alındığında netleşmektedir. Bu sebeple müzakere haberlerine zemin olan diğer haberlerden de örnekler verilmeye çalışılmıştır. Müzakere haberlerine yüklenen anlam, kurumun tüm haberlerine yansıyan yaklaşımıdır. Kullanılan sözcükler ve genellemeler bu yaklaşımı desteklemektedir.

c. Haber Ne Söylüyor?: Makro Analiz Sonuçları

Söylem Analizi yönteminin bir parçası olarak Makro Analiz düzeyinde, haber başlıkları başta olmak üzere, giriş ile metnin genel yapısında hangi temanın ön plana çıkartıldığına dikkat edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde ele alınan haberlere ait başlıklar, girişler ve

www.ermakurdi.org

özellikle okuyucunun dikkatini çekecek şekilde sunulan kısımlar bir araya toplanmıştır. İlgili gazeteler, liderler arasında müzakereler sürerken, konuyu şu başlıklarla okuyucuya sunmuştur.

Halkın Sesi Gazetesi**: ***Eylül: 11/ "Al-ver süreci başlıyor" 12/ "Rumları korkutan gelişmeler kapının arkasında" 13/ "iki lider arkadaş çözüm daha kolay" 14/ "Talat konuştu, Rumlar rahatsız oldu" 15/ "Rumlar bakir doğuma karşı" 16/ "Rum halkı çözüme hazır değil" 17/ "Rumlar çözümü manipüle etmeye çalışıyorlar" 18/ "liderler buluşuyor, zirve basına kapalı" 19/ "Talat içeride farklı dışarıda farklı konuşuyor" 19/ "Hristofyas aynaya baksın" 21/ "Rumlar oyalama taktiği güdüyor" 22/ "Hristofyas esnekmiş!" 24/ "Hristofyas ayıp ediyor" 25/ "Hristofyas kesin olarak yeni ortaklığa karşı" 26/ "Hristofyas yine Talat'ı suçladı" 26/ "Hristofyas çözüm isteğini ispatlamalı" 28/ "Ankara ucu açık müzakereler istemiyor" 29/ "Annan Planı'nın yitirilmesiyle tarihi bir fırsat yitirildi" ***Ekim****:* 1/ "Hristofyas'tan izolasyon bahanesi" 2/ "Rumlar isteksiz" 7/ "Uluslararası baskı yolda" 8/ "Süreç yavaş ilerliyor" 9/ "liderler federal yürütmeyi ele alacak" 11/ "Hristofyas görüşmeden memnun" 11/ "İlerleme sağlandı" 12/ "Görüş ayrılıkları sürüyor" 13/ "Talat ile Hristofyas yeniden bir araya geliyor" 14/ "Liderler başkanlık mekanizmasını görüştü" 15/ "Ciddi bir sızıntı var, Rum yönetimi uyarıldı" 16/ "Yoldaş sözünü bir yana bırak" 21/ "Dengesiz bir müzakere süreci" 22/ "Sözcü'den Rum'a sert çıkış" 22/ "Liderler bir kez daha bir araya geliyor" 23/ "Halktan ne gizleniyor?" 26/ "Talat gizliyor Rumlar açıklıyor" 26/ "Acılı gelişmeler yaşanabilir" 29/ "Rumların tutumu sürece zarar veriyor" 30/ "Hristofyas garanti istemiyoruz" ***Kasım****:* 3/ "Müzakerelerden umut yok" 4/ "Talat Hristofyas'a karartma uyarısı yaptı" 12/ "Talat ve Hristofyas 7. Kez buluştu" 14/ "Müzakerelerde 3 sepet modeli" 15/ "Bir halk ve onun yönetimi yok sayılarak yok olmuyor" 18/ "Liderler yargıyı görüştü" 19/ "Çözüm Moskova'da değil, Lefkoşa'da" 21/ "Muhtıralar imzalamak çözüm sürecine yardımcı olmaz" 22/ "Hristofyas: egemenlik haklarımızdan feragat etmeyeceğiz" 24/ "Merkezi hükümette anlaşma sağlandı" 26/ "Görüşmelerde gergin anlar" 28/ "Biz tam kapasite müzakere diyoruz" 29/ "Kıbrıs meselesinde çözümden başka alternatif yoktur" 30/ "Hristofyas'tan Truva benzetmesi" ***Aralık:*** 2/ "Liderler bugün 11. Kez görüşecek" 3/ "Rumlar iki ayrı halk istemiyor" 5/ "Hristofyas'ın Türkiye takıntısı var" 5/ "Görüşmelerde anlaşmazlıklar daha fazla" 7/ "Hristofyas da memnun değilmiş" 9/ "Talat'tan Rum tarafına esneklik çağrısı" 11/ "Yürütmede uzlaşamıyorlar" 16/ "Müzakerelere devam" 17/ "Liderler dış ilişkileri masaya yatırdı" 18/ "Türk tarafının dış ilişkiler önerileri belli oldu" 21/ "Çözüm tek vatandaşlık tek devlet" 22/ "2009'da daha fazla gayret" 28/ "Çözüm umutları 2009'a kaldı" ***Ocak:*** 1/ "Umuyoruz ki 2009 bu işin bittiği yıl olur" 4/ "Liderlerin yeni yıldaki ilk buluşası yarın" 4/ "Annan Plan'ı Rumları bağlamazsa bizi de bağlamaz" 6/ "Liderlerin görüşünden uzlaşı çıktı" 8 / "Mülkiyet konusunda sabırlı olmalıyız" 11/ "Masada dikkatliyiz" 13/ "Liderler tıkanıklıkların aşılmasını görüştü" 14/ "Rumların silahlanma faaliyeti görüşmeleri olumsuz etkiliyor" 16/ "Liderler bugün yeniden görüşüyor" 17/ "Müzakerelerde sıra en zor konuda" 21/ "Görüşmeler belli aralıklarla yurt dışında sürdürülebilir" 21/ "Türkiye'ye baskı yapılmalı" 25/ "İşte müzakerelerde aşılamayan noktalar" 28/ "Mülkiyet bugün başlıyor" 29/ "Mülklerin korunması için danışma kurulu" 29/ "Vatandaşın mülkiyet hakkını savunacağız" ***Şubat:*** 4/ "Masada bugün eleştirirler olacak" 5/ "Rumlar mülkiyette iade için ısrarlı" 6/ "Süreç giderek zorlaşıyor" 11/ "Kıbrıs sorununa ciddi hazırlık" 12/ "Mülkiyete bugün devam ediliyor" 12/ "Sonbaharda bir anlaşma metni ortaya çıkabilir" 13/ "Mülkiyette kritere yönelik öneri sunuldu" 18/ "Çok iyimser olmayın" 18/ "Ne olacağı 2009'un son aylarında belirlenmeli" 22/ "Mülkiyet başlığı kapanıyor iddiası" 25/ "Rumlardan öneri bekliyoruz" ***Mart:*** 2/ "Federal hükümete ciddi görüş ayrılığı" 5/

www.kibrisvakfi.org

"Liderler bugün yeniden buluşuyor" 5/ "Çözüm için zaman sınırı olmamalı" 6/ "Liderler mülkiyet konusunu kapattı" 6/ "Mülkiyet sorununu çözebiliriz" 7/ "Çözüm ümidi kalmazsa misyonum tamamlanır" 7/ "Çözümün anahtarı Türkiye" 11/ "2010'dan önce anlaşma şart" 12/ "Liderler AB konularına başladı" 16/ "Rumlar esneklik göstermeye hazır" 17/ "Liderler AB konularını görüşmeyi sürdürecek" 21/ "Müzakerelerde çok zorluk var" 23/ "Çözümün Kıbrıslılara ait olacağı konusunda Talat'la anlaştık" 24/ "Liderler bugün yeniden buluşuyor" 25/ "AB konularında uzlaştılar" 25/ "Talat'la çözüm bulunmazsa hiçbir zaman bulunmayacak" ***Nisan:*** 6/ "Talat görüşmelerden memnun" 8/ "Liderler Cuma günü yeniden bir araya geliyor" 11/ "Suçlarla ilgili işbirliği için anlaştılar" 11/ "Açık kalan çok temel konu var"

Halkın Sesi gazetesinin müzakereleri okuyucusuna hangi başlıkları seçerek verdiğine bakılırken, gazetenin müzakereler karşındaki genel yaklaşımını hatırlamak yerinde olacaktır. Gazete Güney Kıbrıs'ın yeni seçilen başkanıyla başlayan süreci önceleri olumlu bulmuş fakat kısa bir süre sonra ümidini yitirmiştir. Ancak gazete için temel olan "tarafsızlık" ve "toplumsal sorumluluk"tur. Gazetenin bu ilkeleri pratikte, "Kıbrıs Türk tarafını zor durumda bırakacağına inandıkları hususları haberleştirmemek" şeklinde kendini göstermektedir.

Bu temele göre ilk müzakereden sonraki beş gün, "*Al-ver süreci başlıyor*", "*Rumları korkutan gelişmeler kapının arkasında", "İki lider arkadaş çözüm daha kolay", "Talat konuştu Rumlar rahatsız oldu*" ve "*Rumlar bakir doğuma karşı*" başlıklarının kullanılması oldukça anlamlıdır. Gazete için ümit arttırıcı nokta iki liderin geçmişte arkadaş olmalarıdır. Oldukça kişisel bir ayrıntıyı başlığa taşıyan gazete, Rum kesiminden bir bütün halinde söz ettiğinde, kişisel bağlardan da arındığı için, bir bütün olarak anlaşmanın imkânsızlığını anlatmaktadır.

Barış Gazeteciliği ilkeleri doğrultusunda düşünüldüğünde temel problemin, çözüm hedefiyle başlayan müzakere sürecine "al-ver", "kazanan-kaybeden" odaklı bakış olduğu ifade edilebilir. Bunun yanında "biz" odaklı yaklaşımın sonucu olarak, "haklı-haksız" tarafları müzakerelerin başladığı gün ilan edilmekte ve "Rumlar oyalama taktiği güdüyor", "Hristofyas esnekmiş", "Rumlar isteksiz" gibi haber başlıkların kullanımı sıklaşmaktadır. Bu ise derin bir "biz-öteki" betimlemesini beraberinde getirmekte, müzakereleri anlamsızlaştırmaktadır.

13 Kasım 2008 Perşembe günü manşet olarak verilen *"Hristofyas'a göre felsefeler farklıymış"* haberi buna bir örnektir. Haberde *"Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Dimitris Hristofyas "ne tür bir devlet istedikleri" konusunda KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'la "ortak felsefeleri olmadığını" söyledi"* denilmektedir. Bu

www.arsivakurum.org

haberde iki şey dikkat çekmektedir. *Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Dimitris Hristofyas* ve *KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat* şeklindeki uzunca ifadeler karşılıklı konumların yerlerini anlatmaktadır. Yani, "biz"in devlet algısını gösterdiği söylenebilir. Haberde "mış" eki de bir önemsiz görme, dikkate değer bulmama ifadesi olarak durmaktadır. Haber içinde "taraf"lar biz-onlar olarak karşılıklı konumlanmıştır. Özetle haber, görüşme zeminini kaydırmak isteyen karşı tarafın varlıklarını kabul etmeyen bir "biz"den söz etmektedir. Bu durumda ortak olan bir nokta yoktur ki sunulan argümanların kabul görmemesi de normaldir.

Gazetenin özellikle tarafları kesin çizgilerle ayıran bakış açısı, Türkiye yetkililerinin Kıbrıs'la ilgili açıklamalarının haberlerinde oldukça net görülmektedir. Müzakerelerin devam ettiği Ekim 2008'de açılışlara katılmak üzere Kuzey Kıbrıs'a gelen Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek'in yaptığı konuşmanın haberi oldukça dikkat çekicidir. 16 Ekim 2008 Perşembe günü manşetten verilen haber de şöyle başlamaktadır; *"Cemil Çiçek, Ada'daki gerçeklerin iki ayrı devlet, iki ayrı halk, iki ayrı demokrasi ve Türkiye'nin anlaşmalardan kaynaklanan garantörlük haklarına dayandığını vurguladı."* 30 Ekim 2008 Perşembe günü çıkan haberde ise, *"KKTC sonsuza dek korunacak, ... Kıbrıs Türk halkının '34 yıldır bu adada barış vardır adalet istiyoruz' diye haykırdığını belirten Albay Serkan Ünlüerler, Türkiye'nin her şart altında Kıbrıs Türk Halkının yanında olacağını, KKTC'yi sonsuza dek koruyacağını belirtti"* denilmektedir.

Barış Gazeteciliği ilk olarak kesin çizgilerle ayrılan taraflara karşı bir duruş sergiler. Örneği verilen haberler ise tarafları her seferinde tekrar ilan etmekte ve yerlerini hatırlatmaktadır. Taraflara yapılan vurgu ayrılığı derinleştirmekte ve birinin kazanacağı, birinin kaybedeceği algısını güçlendirmektedir. Bunun yerine iki tarafın, anlaştıkları veya anlaşmaya yakın oldukları ortak konular gündemde tutulmalıdır. Bu haberler, uzun zamandır çözümsüz kalmış ve bu zaman içinde pek çok insani acılar çekilmesine sebep olan büyük bir sorun hakkında yazılmıştır. Ancak çözüm için çaba sarf edenlere yardımcı olacak şekilde, konu hakkında fikir üreten ilgili kişilerin, çözüm önerilerine yer vermekten uzaktır. Genel olarak Türkler ve Rumlar'a ayrılmış olan haber, liderlerin o günkü görüşmelerinin yanında metin içinde, sivil toplum örgütlerinin çözüm önerilerine ve çözümsüzlüğün insanların hayatına getirdiği zorluklara da yer verirse, sürece karşı bakış açısı değişecek, ilgi artacak ve daha fazla çözüm

www.arsivakademi.org

önerisi üretilmeye başlanacaktır. Söylenenleri somutlaştırmak açısından bazı haberler verilebilir.

1 Ekim 2008 tarihli gazetede *"Rumlar bizlere bir golfu bile fazla gördü"* manşetiyle verilen haberde, *"Kıbrıs'ta "yeni umut, yeni süreç" sözleriyle pompalanmaya çalışılan "barış" sürecinde Rumlar Kıbrıslı Türklerin ferdi olarak bir golf turnuvasına bile katılmasına tahammül edemedi"* ifadeleri kullanılmaktadır. Bu başlık ve haber içerikleri yanında, *"Merkezi hükümette anlaşma sağlandı. BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Danışmanı Alexander Downer, Güneyde yayınlanan bir gazeteye verdiği söyleşide süreçten iyimser olduğunu yineledi"*(Halkın Sesi, 24 Kasım 2008) cümleleriyle başlayan haber, zeminsiz ve anlamsız kalmaktadır. Çeşitli kesimlerin çözüm önerilerinden uzak haber metinleri, biz-öteki çerçevesi içinde "*Liderler yine görüşecek", "Liderler bir kez daha bir araya geldi", "Liderler bugün 11. Kez görüşecek*" başlıklarıyla sanki boş bir çabanın fotoğrafını çekmektedir. Alternatif sayılabilecek ve çözümsüzlüğün sıkıntılarını yaşayan "gerçek kişi" olarak halkın düşünceleri yoktur. Haberler, halkın yapılan görüşmelerle asıl olarak neyin değişmesini istediğine dair bir fikir vermemekle birlikte bugüne dair bir şey söylemekten de uzaktır. 9 Kasım 2008 Pazar günü "*Ali Musa, ağıtlar ve gözyaşlarıyla defnedildi*" başlıklı haber ve 16 Kasım 2008 tarihli *"Bir kayıp ceset daha bulundu"* 28 Mart 2009 Cumartesi günü çıkan*"Şehit Akay'ın kemikleri gözyaşlarıyla defnedildi"* başlıklı haberlerde, Kıbrıs'ta yaşanan sıcak çatışma yıllarında kaybolan ve Kayıp Şahıslar Komitesi'ne yapılan başvuru ve ihbarlarla aranan kişilerden iki Kıbrıslı Türk'ün cenaze törenleri haber yapılmıştır. Haberlerin başlıkları ve seçilen fotoğraflarıyla birlikte bütününün – acımak dışında- asıl kişilerden kopuk olduğu gözlemlenmektedir. Cenaze törenine katılan Milletvekilleri, dernek başkanları, askeri tören, tabutun askerlerin omzunda taşınması gibi noktalar ön plandadır. Kişilerin nasıl öldürüldüğü konusu, *"Hem gömdü hem ihbar etti", "Ali Zorba'da 1 mermi, Abdullah Emirzade'de 2 mermi bulunmuş"* ara başlıklarıyla ayrıntılandırılmıştır. Barış Gazeteciliği ilkeleri açısından, zavallı bir grup insana ne ve nasıl yapıldığını anlatan, güçsüz kurban konumuna sokan bir dil tercih edilmemelidir. Bunun yerine, insanların hissettiklerinin yanında, hayatlarında ne istedikleri, bundan sonrası için nasıl bir hayat arzu ettikleri sorulmalıdır ve bu gündemde tutulmalıdır. *"44 yıldır görmedik, en azından çiçeğini koyabileceğimiz, mezarında dua okuyabileceğimiz bir yeri olduğunu görmekten mutlu olacağız"* cümlesini kuran kişiye, hayatında değişmesini istediği şeyi ve bunun için hangi yolu önerebileceğini anlatacak bir fırsat verilmelidir. Bütün çözümün

www.arsivkibris.org

"*çiçeğini koyabilecekleri, mezarında dua okuyabilecekleri bir yer"* olmadığının farkında olan bir yaklaşım gerekmektedir. Cenaze törenini çözümün bir parçası olarak değil, tamamı olarak gören yaklaşım sadece "mağdur olan"a acıyacak, çözüm önerilerinin aktarılabileceği bir platform olmaktan uzaklaşacaktır. Barış Gazeteciliği özel olarak çözüm sürecinde kaynak çeşitliliğinin arttırırken, çözümsüzlüğün zorluklarına dair o günün gerçeklerini gündeme getirmiş olmaktadır. Bu da geçmişte yaşanan acı olaylar karşında tarafları mazlum-cani ilanından kurtarmaktadır ki "öç" almak duygusunun yerleşmesinden, bir tarafa güç atfetmekten ve bir döngü olarak biz-öteki ayrılığın yeniden derinleşmesinden böylece uzaklaşmış olacaktır.

Afrika Gazetesi** ***Eylül: 11/ "Talat Hristofyas Buluşuyor" 12/ "Müzakerelerde karartma" 13/ "Karartmayı Talat Bozdu" 18/ "Görüşmelere Devam" 19/ "İlerleme Yok Tadı Kaçtı" 19/ "Talat İçeride Başka Dışarıda Başka Konuşuyor" 20/ "Talat: Rumlar Oyalıyor" 29/ "Hristofyas: Mülkiyette Kapışacağız" ***Ekim:*** 1/ "Müzakerelerde Başarısız Olma Lüksümüz Yok" 4/ "Bu Pilav Yenmez" 9/ "Başka Anlaştık Talat Başka Diyor" 10/ "Görüşmelere Devam" 11/ "Hristofyas Görüşmelerden Memnun" 14/ "Ortak Dil Yok" 20/ "Görüşmeler Böyle Süremez" 21/ "Yolun Sonu Değil Yoldaşlığın Sonu" 21/ "Müzakere Süreci Çok Dengesiz" 22/ "Rumlarda Zürih Korkusu" 22/ "Müzakerelere Devam" 26/ "Müzakere Süreci Kolay Olmayacak" 27/ "Downer Süreci Kurtarmaya Çalışıyor" 27/ "Türk Tarafının Gizlediklerini Rum Tarafı Açıklıyor" ***Kasım:*** 3/ "Talat Hristofyas Buluşuyor" 4/ "Üç Saat Görüştüler" 10/ "Müzakerelerde Bataklığa Doğru mu?" 12/ "Talat Hristofyas 2,5 Saat Görüştü" 14/ "Yargıda İlerleme Sağladılar" 18/ "Liderler 1 Saat Başbaşa Görüştü" 25/ "10. Kez Görüşüyorlar" 26/ "Kapıştılar" ***Aralık:*** 2/ "Müzakerelere Devam" 3/ "Talat Sütten Kesilsin de Gelsin" 3/ "Talat: İki Halktan Korkuyor" 16/ "Müzakerelere Devam" 17/ "Talat Hristofyas 12. Kez Buluştu" 17/ "Hristofyas Dikenli Konular Var" 22/ "Mülkiyet Konusu Şubata Kalacak" 22/ "Müzakereler İki Halk Arasında Yapılmıyor" 23/ "Talat ile Hristofyas 13. Kez Buluştu" ***Ocak:*** 4/ "Liderler Yeniden Buluşuyor" 5/ "Yeni Yılın İlk Buluşması Bugün" 17/ "Son Seçenek" 17/ "Yasama ve Yargıda Sona Varıyoruz" 18/ "Ankara'dan Talat'a Yeni Yol Haritası: Mülkiyete Mühür" 19/ "İade, Takas ve Tazminat" ***Şubat:*** 4/ "Mülkiyete Devam" 5/ "Mülkiyetin Temeli Takas" 12/ "Mülkiyeti Konuşmaya Devam" 19/ "Görüşmelere Devam" 25/ "Liderler Bu Gün Bir Araya Gelecek" 26/ "Talat: Mülkiyette Kriterler Önemli" 26/ "Sırada AB Başlığı Var" ***Mart:*** 2/ "Rumlar Gizli Belgeyi Sızdırdı" 11/ "Müzakerelerde 22. Görüşme" 12/ "AB Başlığı Açıldı" 17/ "Liderler Buluşuyor" 24/ "Görüşmelere Devam" 25/ "Görüşmeye Devam" ***Nisan:*** 11/ "Talat: Anlaşmaya varılan Konuları Yeniden Teyit Ettik" 11/ "Hristofyas: Pek Çok Konuda Uzlaşıldı" 11/ "Görüşmelerde AB Başlığı Kapandı"

Afrika gazetesi belirlediği amaç doğrultusunda, "anormal olan durumu normal olana çevirmek için gazetenin gücünü kullanmak" fikriyle yayın hayatına başlamıştır. Muhalif tavrı ile diğer gazetelerden ayrılmaktadır ve tavır gazete için özel bir öneme sahiptir. Bulundukları çizginin bir ihtiyacı karşıladığına inanmaktadırlar ki bu haber metinlerine de sinmiştir. Müzakere haberlerinin başlıklarında

www.kisvakfi.org

diğerler gazetelerden faklı olarak, görüşmelerin sürelerine dikkat çekilmektedir. Bu çözüm için gösterilen çabanın somut bir işareti sayılması bakımından önemli bir ayrıntı sayılabilir. Gazetenin yalnızca başlıklarında değil tüm haber içeriklerinde temel eleştiri noktası, çözüm için liderlerin Kıbrıs adına konuşmadıkları ve Kıbrıs'ın çıkarları için hareket etmedikleri kanısıdır. Gazete haberlerinde "*bize ait olan yerde biz karar vermeliyiz*" düşüncesi zemininde sert eleştiriler yapılmaktadır. 29 Ekim 2008 Çarşamba günü *"Otur arap kalk arap"* manşetiyle verilen haberde *"Türkiye O'na otur derse otur kalk derse kalkarmış",* 18 Ocak 2009 Pazar günü *"Ankara'dan Talat'a yeni yol haritası: Mülkiyete mühür"* başlığıyla çıkan haberde ise, *"Türkiye'de devletin tepesindeki üç makama görüşmelerin seyri hakkında bilgi veren Mehmet Ali Talat'ın bundan sonra masada izleyeceği yol da belirlendi"* denilmektedir.

Barış gazeteciliği, anlaşmazlıklar karşında çözüm önerilerinin öncelikli olarak, sorunu yaşayan gerçek kişiler tarafından çeşitli alternatifler olarak geliştirilmesini öngörmektedir. Dış kaynaklı öneriler, çözüme ulaşma yolunda destekleyici ve tanımlayıcıdırlar. Nitekim Barış Gazeteliği fikrinin sahibi olan Johan Galtung, Kıbrıs'ta yayınlanan On isimli haber dergisine verdiği mülakatta, Kıbrıs sorununun çözümünün, adada yaşayan halklar tarafından bulunabileceğini ve sorunu yaşayan kişilerin çözüm bulma noktasına daha yakın olduklarını ifade etmektedir (Türkkol, 2009). Bu bakımdan Afrika gazetesinin müzakereleri yürüten liderlere yaptığını düşündüğü dış müdahale haklı bir itirazdır. Fakat gazetenin yaklaşım temeli çatışmacıdır. Oldukça sert ifadelerle yürütülen yayın, kesin yargılar, suçlamalar ve reddetme ile sürdüğünden, alternatif bir yolu işaret edememektedir. Barış Gazeteciliği açısından bu dil çözüme yaklaştırmak yerine, çözümden uzaklaştırmaktadır.

*** Kıbrıs Gazetesi** ***Eylül:*** 11/ "Pazarlık başlıyor" 12/ " Pazarlık başladı" 18/ "Pazarlığa bugün devam" 19/ "Demeç gerginliği" 21/ "Talat Hristofyas görüşmesi 10 Ekim'e ertelendi" 21/ "Uluslar arası toplum müzakerelere destek verdi" 21/ "Rumlar oyalama taktiği güdüyor" 23/ "Esnekliğimiz ne Türk tarafında ne de bizim tarafça yanlış anlaşılmasın" 26/ "Hristofyas çözüm istediğini ispat etmeli" 29/ "Mülkiyette kapışacağız" ***Ekim***: 4/ "Tadı bozuk yenecek pilav değil" 4/ "Rumlar Talat'ın konuşmasına tepkili" 6/ "Kötü gidiyor" 7/ "Kıbrıs Cumhuriyeti Kıbrıslı Rumların ve Türklerin" 8/ "Liderlerin gündemi federal yönetim" 9/ "İhtiyatlı iyimserim" 9/ "Başka anlaştık Talat başka diyor" 10/ "Yönetim ve güç paylaşımını görüşecekler" 11/ "Liderler ümit verdi" 12/ "Ortam iyileşti ancak görüş ayrılıkları sürüyor" 12/ "Talat ile Hristofyas bugün yeniden bir araya geliyor" 14/ "Başkanlık konusunda anlaşamadılar" 15/ "Anlaşmazlıklar dorukta" 17/ "Hükümetin yetkileri konusunda ilerleme sağlandı" 22/ "Talat ve Hristofyas bugün başkanlığı görüşüyorlar" 23/ "Liderler görüştü BM memnun" 26/ "Müzakere süreci acılı olabilir" 30/ "Hariri modeli" ***Kasım:*** 1/ "Çözüm konusunda ümitler azaldı" 1/

www.arsivakurdi.org

"Rumların mallarının kullanılması müzakerelere yardımcı olmuyor" 1/ "Kıbrıs için Lübnan'da uygulanan model olamaz" 1/ "Rumların BM'deki temsilcisi Türkiye'yi şikayet etti" 2/ "Acıyı paylaştılar" 3/ "Türkiye olmadan çözüm yok, Türkiye baskı yapmamalı" 4/ "İlerliyorlar" 5/ "Hristofyas başkanlık sisteminde kararlı" 9/ "Talat devletin eşit bölüşümünü istiyor" 11/ "Talat ve Hristofyas bugün yeniden görüşüyor" 12/ "Talat'a vurdum" 12/ "Türk tarafının yaklaşımı federasyondan ziyade konfederasyon" 14/ "İleri doğru adım atıldı" ***Aralık:*** 2/ "Talat ile Hristofyas bir araya geliyor" 5/ "2009'da zor! 11/ "Yürütmede uzlaşamıyorlar" 13/ "Liderler yönetim ve güç paylaşımını görüşecek" 16/ "Dış ilişkileri görüşecekler" 17/ "Karamsar olmayın" 22/ "iki halk ısrarına üzülüyorum" 23/ "Zor fakat mümkün" 25/ "Yeşilırmak'a Erenköy şartı" 27/ "Üniter devleti kabul etmeyiz" 29/ "Çözüm umutları 2009'a kaldı" ***Ocak:*** 1/ "Sayısal eşitlik Rumlar için kabus imiş" 2/ "Müzakerelere son vermeyi aklımdan bile geçirmiyorum" 3/ "Liderler Pazartesi günü müzakereleri sürdürecek" 4/ "Taviz yok!" 5/ "Liderler 2009'un ilk görüşmesini bugün yapacak" 6/ "2009'un ilk buluşmasında 2 önemli konuda uzlaşı" 10/ "Talat İle Hristofyas Pazartesi bir araya gelecek" 13/ "Sırada mülkiyet var" 14/ "Gerçek bir ilerleme yok!" 27/ "En zor başlığa gelindi" 28/ "Mülkiyeti görüşüyorlar" 29/ "Uzun sürmeyecek" 29/ "Hristofyas'ın kozu uluslararası hukuk" ***Şubat:*** 4/ "Mülkiyet önerilerine cevap verecek" 5/ "Hristofyas iade, Talat 3 seçenek" 6/ "Talat'la ortak anlayış var sorun Türkiye" 6/ "Mülkiyetteki pozisyonumuz BM parametrelerinde" 6/ "Ses tonları yükseldi" 7/ "4 yıl Rum, 2 yıl Türk başkan" 14/ "Mülkiyet yerinde sayıyor" 17/ "Türk tarafı:devam etmeli, Rum tarafı:kaldırılmalı" 18/ "Suçla mücadele kararı hayata geçirilmeli" 22/ "Mülkiyet başlığı Çarşamba günü kapatılacak" 25/ "Sine Quanon" 25/ "Liderler mülkiyeti görüşmeye devam edecek" 26/ "AB başlığına geçecekler" 27/ "Mülkiyet konusu çıkmazda/rum basını yazıyor biz okuyoruz" ***Mart:*** 1/ "Rumlar oluşturucu devleti istemiyor" 6/ "Mülkiyet konusuna mola" 6/ "Mülkiyet konusu Rumları endişelendiriyor" 7/ "Türkiye isterse Kıbrıs'ta çözüm olur" 7/ "Müzakereler yavaş ilerliyor" 8/ "50 bin göçmene onay verilmişti" 10/ "İzolasyonlar uzlaşma ve çözümle sona erecek" 11/ "Liderler bugün AB konularını tartışacak" 11/ "Federasyon olmazsa çözüm olmaz" 13/ "Türk tarafı AB'de ayrı temsiliyet istiyor" 17/ "AB konularını görüşmeyi sürdürecekler" 19/ "Her konuda görüş ayrılığı" 21/ "Pek çok zorluk var" 24/ "Müzakereler başarısız olursa Türkiye'yi suçlayacağız" 24/ "AB'yi görüşmeye devam" 25/ "AB konularında ilerleme kaydettiler" 26/ "Sayısal eşitlikten vazgeçmişiz!" 30/ "Mayıs'ta al-ver başlayabilir" ***Nisan:*** 2/ "Talat Hristofyas görüşmesi haftaya" 5/ "Boğucu takvimler ve hakemlik söz konusu olamaz" 6/ "İlkelerimizden vazgeçmeyiz" 6/ "Garantörlük, asker, mülkiyet" 8/ "Liderler Cuma günü yeniden bir araya geliyor" 11/ "Hristofyas: 10. Protokol üzerinde ısrar ediyoruz"

Kıbrıs gazetesi için müzakereler bir pazarlıktır. Görüşmelerin başladığı 11, 12, 18 Eylül 2008 tarihlerinin manşetleri sırasıyla *"Pazarlık başlıyor", "Pazarlık başladı", "Pazarlığa bugün devam"* şeklindedir. Haberler Talat ve Hristofyas'ın tokalaştığı anların fotoğraflarıyla verilmiştir. Israrla üzerinde durulan "pazarlık" anlayışındadır. Ortada pazarlık yapılan ve bir tarafın diğer tarafa, karşılığını alarak vereceği bir şey anlatılmaktadır. Bunun yanında 20 Eylül 2008 tarihli haber *"Güney'de yine uyuşturucu"* başlığıyla verilirken, 2 Aralık 2008 tarihli haber *"Güney'de yine kundaklama"* başlığıyla aktarılmıştır. 4 Aralık 2008 *"Güney'deki sürücülerin aldığı eğitim yetersiz"* başlıklı haber ve *"Güney Kıbrıs yine yasa dışı silah*

www.arsivakurdi.org

girdabında", "Güney'de haşhaş ve hint keneviri", "Güney Kıbrıs'ta tazminat için hayvanlara hastalık bulaştırılıyor", "Rum hapishanesinde uyuşturucu kullanımı üst seviyede", "Güney'de işsiz sayısı arttı", "Limasol'da ve Larnaka'da darp", "Baltalı hırsızlar telefon çaldı", "Rum Merkezi Cezaevine 137 yeni hücre", "Keserle kayınbiraderini kesti!", "Güney'de polis vahşeti" gibi haberler bu örneklerden bazılarıdır. Gazetenin "güney" betimlemesi, polisin sürekli olarak uyuşturucu ve insan ticaretiyle mücadele ettiği, liseli öğrencilerin sabahın ilk saatlerinde kavga edip birbirlerini ağır şekilde yaraladıkları, cezaevine yeni hücrelerin eklendiği ve sık sık kundaklamaların yaşandığı şeklindedir. Güney ve Kuzey iki ayrı devlettir ve yapılan müzakereler böyle bir "Güney"le yapılmaktadır.

Müzakereler günlük hayatın tamamen dışındadır. Bu sebeple gazetenin Güney anlatısı ile müzakere haberlerinin çözüm ümitli tarafı çelişmektedir. Günlük hayat, örneği verilmeye çalışılan haberlerde olduğu şekliyle akarken müzakereler, bir gereklilik ve görev şeklinde yürümektedir. Bazen iyi bazen ise Rum kesiminin kabul edilmez istekleri sebebiyle kötü gitmektedir. Barış Gazeteciliği anlaşmazlık noktası için yarışan iki ayrı gruptan bahsetmekten kaçınmaktadır. Gazetenin haber başlıklarında ve haberlerinde görülen pazarlık düşüncesi iki tarafın aynı şey üzerindeki mücadelesidir ve her iki taraf da pazarlık konusu olan anlaşmazlık noktasına az şey vererek sahip olmak istemektedir. Bu yaklaşımla haberler, çözüm değil kazanmak – kaybetmek üzerine inşa edilmektedir. Haberler Güney ve Kuzey'i kesin şekilde ayırmaktadır ki bu, barış için üretilebilecek fikirlerin azalacağı bir ortam demektir. Yine Barış Gazeteciliği tarafları liderlerle eşitlemekten kaçınır. Anlaşmazlık sürekli olarak liderlerin bilinen talepleri ve pozisyonları ile haber metinlerinde yer aldığında, kaynak sadece üst düzey politikacılarla sınırlanmaktadır. Bu durum anlaşmazlığın çözümüne dair bir alternatif yol sunmaktan uzaktır. Bu sebeple, gündelik hayatta insanların anlaşmazlıktan, nasıl etkilediği ve neyin değişmesi gerektiğini düşündükleri ortaya çıkacaktır. İnsanlar kendi hayatları için kendi çözüm önerilerini sunma imkânını bulabilecektir. Gazetenin haberlerinde ise böyle bir yaklaşımı saptayabilmek mümkün değildir.

Genel olarak çözüm için yeni bir dönem olarak adlandırsalar dahi gazeteler sürece olumlu yaklaşmadıkları görülmektedir. Barış Gazeteciliği adı koyulmasa da insan ve çözüm odaklı bir haber hazırlama eğilimi, ancak Kıbrıs sorununun çözüm için bu gazeteleri bir platform haline getirebilir. Kıbrıs gazetelerinin okuyucu kitlesinin yarısından fazlasına ulaşan bu üç gazete, çözüm sürecine ilgili tarihler

www.arsivakurdi.org

arasındaki yaklaşımlarıyla değil, yeni bir yayın politikasıyla yardımcı olabilirler demek yanlış olmaz.

d. Sözcüklerin Anlattıkları: Mikro Analiz Sonuçları

Barış Gazeteciliği, iki ayrı taraf olmayı getiren farklılıkları sürekli vurgulamamak, "İlk başlatan", "İlk kurşun sıkan" gibi tanımlamalarından, cani-kurban ilanı yapmak ve bunu hatırlatan sözcükleri kullanmaktan kaçınan bir yayın politikasını öngörmektedir. Haber metinlerinin, sözü edilen bu yaklaşıma sahip olma düzeylerini saptayabilmek için Söylem Analizi yönteminin parçası olan Mikro Analize başvurulmuştur.

Müzakere haberlerinde sıklıkla geçen ve Barış Gazeteciliği açısından sorunlu sayılabilecek bazı sözcükler dikkat çekmektedir. Bir genelleme ifadesi olarak, "Rumlar". Sürecin ilerleyememesinin sebebi olarak Rum kesiminin "çözümsüzlük politikası". Türk kesiminin iyi niyetinin çözüm istemeyen Rum kesimince kötüye kullanıldığının bir ifadesi olarak "istismar". Türk kesiminin çözüm istemesine ve Türkiye'ye karşı gösterilen "saldırgan tutum" fazlaca kullanılmaktadır. Bunlara karşı, "ilerleme", "iyi niyet", "uzlaşı", "yapıcı olmak" sözcüklerinin kullanım sıklığındaki azlık bu yöntemle görülebilmektedir.

Haberlerde kullanılan sözcükler, "*Rum ve Türk Halkı"* ile "*Türkiye Yunanistan"*, "*Saldırgan tutum ile uzlaşı"*, "*Çözümsüzlük politikası"* ile "*iyi niyet"*, olumlu anlamda *"ilerleme"* ile "*Rumlar", "istismar ve yok etme"* ile "*yapıcı olmak"* sözcükleri karşılaştırıldığında şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır.

Tablo 5: Gazetelerde Sözcük Kullanım Sıklıkları Karşılaştırması.

	Kıbrıs	**Afrika**	**Halkın Sesi**
Rum ve Türk halkı	47	64	60
Türkiye – Yunanistan	172	67	176
Saldırgan Tutum	29	2	52
Uzlaşı	35	19	37
Çözümsüzlük Politikası	38	1	47
İyi Niyet	19	23	20

www.arsivakurdi.org

İlerleme	20	20	17
Rumlar	120	41	124
İstismar-Yok etme	8	0	45
Yapıcı Olmak	50	15	27

Haberlerde kullanılan bazı sözcüklerin kullanım sıklığı bakımından Kıbrıs ve Halkın Sesi gazeteleri arasında benzerlikler vardır. Ancak genelleme ifadesi olarak Rumlar yanında Güney sözcüğü de en fazla kullanılan sözcüklerden biridir. Kıbrıs gazetesi "Çözümsüzlük politikası" ifadesini diğerlerine göre fazlaca kullanmaktadır. Müzakere haberlerinde halklardan çok garantörlere vurgu yapmaktadır. Garantör ülkelerden haber metinlerinde halklardan fazla bahsediliyor olması, uzlaşı ve saldırgan tutumun yakıştırıldığı karşı tarafın varlığı, genellenerek olumsuz anlamda kullanılan ırk temelli "Rumlar" ifadesi Barış Gazeteciliği açısından sorunlu ve dikkat çekici noktalardır.

Barış Gazeteciliği bu tanımlamalardan kaçınmayı gerektiren bir yaklaşımdır. Ötekinin varlığı bir tehdit unsurudur, dolayısı ile tehdidin varlığı da savunmayı meşrulaştırmaktadır. Gazetelerde bu algı yayın politikalarına göre değişim göstermekle birlikte tümünde görülmektedir. Halkın Sesi gazetesinde öteki Rumlar, Afrika gazetesinde Rum Kesimi ve Türkiye yetkilileri, Kıbrıs gazetesinde Rumlar ve yabancılardır. Biz savunusu buna karşılık kaçınılmaz olarak metinlere yerleşmektedir. Dikkat çeken nokta, "öteki"nin gazetelere göre değişim göstermesine karşın "Rumlar"ın sabit kalmasıdır. Çözüm için yapılan müzakereler de "Rumlar"la yapılmaktadır. Bu zemin çözüm sürecinin en başından, atılacak adımları geri çekecek bir güç olarak kendini hissettirmektedir. Bu noktada Barış Gazeteciliği'nin insan odaklı olma noktasına ulaşmak zorlaşmaktadır. Ötekinin tehdit oluşu, sorunu otoriteler seviyesine çıkartmakta ve günlük hayatların etkilenmesi basit gibi görülmeye başlanmaktadır. Haber metinlerine göre liderler öyle ciddi konular görüşmektedirler ki tüm hayatları etkilense de insanların günlük hayatın içinde yaşadıkları, görüşülenler yanında oldukça basit kalmaktadır**.**

Öteki sebebiyle dilin sertleşmekte olduğu, genelleme, suçlama ifadelerinin veya biz-onlar ayrımını destekleyecek her türlü olayın

www.arsivakur.org

haber değeri taşıdığı bir yayın pratiği oluşmaktadır. "Öteki" sihirli bir itme değneği gibidir. Tehdit algılaması, suçlamayı beraberinde getirir ve bu sebeple iki tarafa da söz hakkı vermek lüzumsuzlaşır. Bu şekilde empati duygusu kaybedilmiş olmaktadır. İnsani acılar kaçınılmaz olarak, yalnızca "bizim yaşadıklarımız" haline gelmektedir. Bu kısır döngü sebebiyle gazetelerde asıl çözümsüzlük noktaları yer alamamaktadır. Temelsiz bir gündem içinde müzakere haberleri anlamını yitirmektedir.

5. Sonuç

Barış Gazeteciliği'nin fikir sahibi Johan Galtung kavramın içeriğini temel olarak, haber metinlerinin gerçek, halk, barış ve çözüm odaklı olması şeklinde açıklamaktadır. Çatışma veya anlaşmazlıklar karşısında, bozulmamış, barış ve çözüm yanlısı bir yaklaşım Barış Gazeteciliği yapmaktır. Uzun zamandır çözümsüz kalan, kronikleşen Kıbrıs sorunu karşısında, Barış Gazeteciliği çerçevesi çözümsüzlük noktasında günlük hayatlara yani, insanlara odaklanacaktır. Çünkü çözümsüzlük günlük hayatın her alanında halkı etkilemektedir. Sınırın her iki tarafı için üst düzey yetkililerin söyledikleri yanında gerçek öznelerin yaşadıklarının gündemde tutulması, anlaşmazlık noktalarının en kısa zamanda çözülmesi konusundaki fikirlerin gelişimini hızlandıracaktır. Çatışmanın tarafları karşısında, yaşanan acılara eşit uzaklıktadır. Bir tarafı "zavallı" bir tarafı ise "zalim" ilan eden bir yaklaşımın uzağındadır. Çünkü çözüm için dengelilik gerekmektedir. Bir tarafa meyletmek diğer tarafı "ötekileştirme"ye zemin hazırlayacaktır.

Kıbrıs Türk basın tarihine, yaşayan en eski gazete olarak giren Halkın Sesi gazetesi müzakere haberlerini genel üç başlıkta vermektedir. 1. Kıbrıs sorununa çözüm için, iki tarafın da çaba gösterdiği vurgusunun olduğu metinler. 2. Rum kesimiyle sorunların olduğunu kabul eden bir yaklaşımın hâkim olduğu metinler ve 3. Türk kesiminin anlaşma veya barış sürecinde dikkate alınmadığının ağırlıkla işlendiği metinler.

Muhalif ve sert çizgisiyle dikkat çeken ve diğer gazetelerden üslubuyla ayrılan Afrika gazetesi müzakere haberlerine genel olarak dört ayrı anlam yüklemektedir. 1. Çözüm için her iki tarafın da çaba gösterdiği gerçeği, 2. Taraflar arasında sorunlar olduğunu kabul eden ancak çözülebileceği vurgusunu yapan metinler. 3. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sebebiyle anlaşma noktasından uzaklaşıldığının vurgulandığı metinler. 4. Bunlara ek olarak, gerçeklikten uzak

www.arsivakurdi.org

yürütüldüğü için çözüme ulaşmasının muhtemel olmadığının işlendiği metinler.

Kıbrıs, tirajıyla ve tecimsel eğilimleriyle dikkat çeken bir gazetedir. Kendi ifadeleriyle satışın azlığı veya fazlalılığı, yayın politikasını değiştirebilmektedir. Müzakere haberlerinin genel anlamları Kıbrıs gazetesi için üç grupta toplanabilir. 1.Çözüm için her iki tarafın da çaba sarf ettiği vurgusunun olduğu metinler. 2.Türk tarafının dikkate alınmadığını anlatan ve bu sebeple çözümden uzak olunduğunu vurgulayan metinler. 3.Rum kesimiyle yaşanan sorunların çözümsüz olmadığını anlatan metinler.

Manşet ve başlıklar başta olmak üzere haberlerde kullanılan sözcükler de Barış Gazeteciliği açısından büyük önem taşımaktadır. Tavsiye edilen, mazlum veya zalim, cani veya zavallı gibi tanımlamaları kolayca yapmayı sağlayacak ve dolayısıyla "biz-öteki" ayrımının derinleşmesine yardımcı olacak bir tavırdan uzak durmaktır. Çalışma içinde, 'Rum ve Türk Halkı' ile 'Türkiye Yunanistan', 'Saldırgan tutum ile uzlaşı', 'Çözümsüzlük politikası' ile 'iyi niyet', olumlu anlamda 'ilerleme' ile 'Rumlar', 'istismar ve yok etme' ile 'yapıcı olmak' sözcükleri karşılaştırılmıştır. Buna göre bir "öteki" ilanı olarak Güney ve Rumlar, Çözümsüzlük politikası gibi olumsuz sözcüklerin fazlalığı yanında, uzlaşı, yapıcı olmak gibi sözcüklerin kullanım azlığı dikkat çekicidir.

Bu sözcüklerin de katkısıyla oluşan olumsuz zeminin belirginleştiği noktada görülen tablo şöyle anlatılabilir. Kuzey Kıbrıs'ta, Kıbrıs, Halkın Sesi ve Afrika gazetelerinde günlük hayat normal bir şekilde akıp gitmekte, yaşanan olumsuzluklarda Rum kesimi şiddetle ötekileştirilmekte, uzak durulması gereken "biz"e her an zarar verebilecek olan "Güney"den ürkütücü anlatımlar dikkat çekmektedir. Bunun yanında aynı sayfalarda verilen müzakere haberleri büyük bir soru işareti olarak kalmaktadır. "*Çözüm kiminle yapılacak?"* sorusunun okuyucu tarafından ister istemez sorulacağı bir ortam oluşmaktadır. Müzakereler bir görev bilinci ile yapılmakta ve haberleştirilmektedir. Günlük hayat müzakereleri, müzakereler günlük hayatı sanki hiç ilgilendirmemektedir. Bu yaklaşım gazeteleri hayatları çözümsüzlük-çatışmadan etkilenen insanların çözüm önerilerine platform oluşturmak anlayışından oldukça uzaktır.

www.barisvakfi.org

Kaynakça

Alankuş, S. (2005). "Demokratik bir medya ortamı için yerel/sivil medya ve yeni imkânlar". *Medya ve toplum*. İstanbul: IPS Yayınları

Arsan, E. (2003). *Çatışma ve savaş bölgelerinde gazetecilik.* İstanbul: BİAnet (http://bianet.org/bianet/egitim/16404-catisma-ve-savas-bolgelerinde-gazetecilik) 12.06.2009

Arsan, E. (2005). "Çatışma ve savaş dönemlerinde gazetecilik". *Gazetecilik ve Habercilik*. İstanbul: IPS Yayınları

Azgın, B. (2009). "Kıbrıslı türk gazetecilerin mesleki ve etik değerleri". *Kuzey Kıbrıs'ta Medya ve Temsil*. Ankara: Dipnot Yayınları

Berman, M. (2005). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. (Ü.Altuğ ve B.Peker Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Cangöz, İ. (2008). "Savaş haberlerinin sözsüz özneleri: Iraklı kadınların gazete haberlerinde temsili". *Uygun adım medya bir bilinç körleşmesi*. Ankara: Ayraç Yayınları

Çubukçu, M. (2005). *Ateş altında gazetecilik*. İstanbul: Metis Yayınları

Ersoy, M. (2007). Sağlıklı gazetecilik için barış gazeteciliği. *Kıbrıs yazıları dergisi.* Lefkoşa: Kış-Bahar 5-6, 2007

Girgin, A. (2000). *Yazılı basında haber ve habercilik etik'i*. İstanbul: İnkılap Kitabevi

Hançerlioğlu, O. (2001). *Toplumbilim sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi

Hobsbawm, E. (2008). *Küreselleşme, demokrasi ve terörizm*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı

İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları

İrvan, S. (2006). Barış gazeteciliği. *Küresel iletişim dergisi*. Bahar-1

İrvan, S. (2008). Normatif bir kuram olarak barış gazeteciliği. *Uygun adım medya bir bilinç körleşmesi*. Ankara, Ayraç Yayınları

Kızılyürek, N. (2005). *Milliyetçilik kıskacında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları

Korkut, T. 2007 *Barış gazetecisi ne yapar, savaş gazetecisi ne yapar?* İstanbul: BİAnet (http://bianet.org/bianet/medya/102482-baris-gazetecisi-ne-yapar-savas-gazetecisi-ne-yapar) 12.06.2009

McNeill, W. H. (2006). *Dünya tarihi*. (A. Şenel, Çev.). Ankara: İmge Yayınları

Mutlu, E. (1998). *İletişim sözlüğü.* Ankara: Ark Bilim ve Sanat Yayınları

Savıo, R. (2006). Başka bir dünya ancak başka bir haberle mümkün olacak. *Bir başka iletişim mümkün*. İstanbul: IPS Yayınları

Sayılgan, E. (2005). Medya sahipliğinde küresel ve yerel gruplar. *Medya eleştirileri*. İstanbul: Beta Yayınları

Şinar, D. (2006). Bağımsız medya ve barış gazeteciliği. *Bir başka iletişim mümkün*. İstanbul: IPS Yayınları

Türkkol, F. (1999). *Barış gazeteciliği açısından Kıbrıs'ta müzakere haberleri***.** Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Danışman Dr. Gürdal Hüdaoğlu. Lefkoşa

www.arsivakurdi.org

Van, D. Tuen, A. (1988). News as discourse. *Hillsdale*, New Jersey London: Lawrance Erlbaum, Associates Publishers

Van, D. Tuen, A. (2005). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. *Medya iktidar ideoloji*. (Mehmet Küçük, Çev. ve Der.). Ankara: Ark Yayınevi

Williams, R. (2005). Anahtar sözcükler. (S.Kılıç Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Yüzyüze Görüşmeler

Ali Baturay. (9 Mayıs 2009). Kıbrıs Gazetesi Haber Müdürü.

Ali Fahrioğlu. (10 Mayıs 2009). Halkın Sesi Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni

Şener Levent. (14 Mayıs 2009). Afrika Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni.

Süreli Yayınlar

Afrika Gazetesi (11 Eylül 2008 – 11 Nisan 2009 tarihleri arasındaki 214 sayı)

Halkın Sesi Gazetesi (11 Eylül 2008 – 11 Nisan 2009 tarihleri arasındaki 214 sayı)

Kıbrıs Gazetesi (11 Eylül 2008 – 11 Nisan 2009 tarihleri arasındaki 214 sayı)

Türkkol, F. (Ekim 2009). Çözüm Kıbrıslı Olmalı: Johan Galtung ile Söyleşi. *On Haber Dergisi***.** Sayı 5 s.8-10. Lefkoşa

www.arsivakurdi.org

MARDİN'İN KALKINMASINDA TURİZMİN LOKOMOTİF SEKTÖR OLARAK BELİRLENMESİ GEREKLİLİĞİ

Lokman TOPRAK

Yrd.Doç.Dr., Mardin Artuklu Unv., Turizm İşl. ve Otelcilik Yüksekokulu

Özet

Kalkınma perspektifinden olaya bakıldığında dünyada olduğu gibi ülkemizde de bölgelerarasında büyük farklılıkların olduğu görülmektedir**.** Tarihi İpekyolu üzerinde önemli ticaret kentlerinden biri olan Mardin; geçmiş dönemleriyle kıyaslandığında modern dönemde eğitimden sağlığa, sanattan spora bütün sosyo-ekonomik göstergeler açısından geri kalmış görünmektedir. Turizmdeki çağdaş gelişmeler dikkate alındığında Mardin'in kendi iç dinamiklerinin ve tarihsel mirasının rasyonel bir şekilde harekete geçirilebilmesi durumunda turizm lokomotif bir sektör olarak Mardin'in kalkınmasında başı çekebilecektir. Sektörün istihdama olan pozitif katkısının yanı sıra ticaret, inşaat, el sanatları, vb. sektörlere olan dolaylı etkileri düşünüldüğünde ekonomi ve dolayısıyla da kalkınma için bir çarpan etkisi yaratacağı söylenebilir. Yatırımlara doğrudan etki eden başta ulaşım ve güvenlik noktasında gerekli iyileşmelerin sağlanabilmesi durumunda Mardin turizm yatırımları için son derece cazip bir duruma gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma farklılıkları, lokomotif sektör, sosyo-ekonomik göstergeler, turizm sektörü, Mardin'in turizm potansiyeli.

www.arsivakurdi.org

Abstract

In the Development of Mardin, the Necessity of Tourism Sector Study as a Locomotive Sector

As examples of the world,There are big development differences between regions and cities in our country. Mardin, one of the Turkey's southeast border city, searches the richness of the past, which is reached with the trade and agriculture. Indeed, the city's education, health, industry, trade and in agricultural backwardness in almost all socio-economic indicators, have become conspicuous. when we examine the status of the city, the richness of its unique architectural style in the past, cultural and historical wealth is seen as this city is having the potential to be able a center of attraction for tourism. Manpower in the tourism sector, based on a sector that directly affect the employment of the other sectors affected by the height of the multiplier coefficient, given the leading role in the development of the city. Indeed, if transportation, security and publicity problems resolved, a favorite venue for tourism investment will be evident. Mardin to the future, with the re-development of the tourism sector will reach the days of rich and prosperous.

Keywords: Development differences, locomotive sector, socio-economic indicators, the tourism sector, the tourism potential of Mardin.

Kurte

Di Pêşketina Mêrdînê de Pêdiviya Danîna Turîzmê Weke Lokomotîfa Asasî

Gava ji perspektîva pêşketinê tê nihêrtin, tê dîtin ku li welatê me, di nav herêman de cudahiyên mezin hene. Mêrdîna ku bajarekî girîng ê danûstendinê ye û li ser Rêya Hevrîşimî ye, gava bi demên xwe yên berê ve tê berawerdkirin, tê dîtin ku di serdema nûjen de ji perwerdehiyê heya tendirustiyê, ji hunerê heya sportê ji aliyê şanîderên sosyo-ekonomîk ve paş de maye. Gava pêşdeketinên hevdemî weke pîvek bête

www.arsivakurdi.org

pejirandin, dê bê dîtin ku heke dînamîkên navxweyî yên Mêrdînê û mayîndeya wê ya dîrokî bi awayekî bikeve tevgerê, dê sektora turîzmê weke lokomotîfekê serê pêşketina Mêrdînê bikşîne. Heke tevkariya sektorê ya li ser îstîhdamê û bandora wê ya neyekser a di warê bazirganî, avahî û hunerên destkariyê hwd. de jî li ber çav bête girtin, em dikarin bêjin ku dê li ser ekonomî û her wiha ji bo pêşketinê jî rolê xwe yê sereke bilîze. Heke gihandin û ewlekarî bê tekûzkirin, Mêrdîn dê ji bo veberhênanên turîzmê bigîje asteke dilkêş.

Peyvên Sereke: Cudahiyên pêşketinê, sektora lokomotîf, şanîderên sosyo-ekonomîk, sektora turîzmê, potansiyala Mêrdînê ya turîzmê.

چکیده

ضرورت توسعه بخش گردشگری در ماردین

مناطق جغرافیایی کشورمان – همانند بیشتر مناطق دنیا – از نظر میزان پیشرفت در یک سطح قرار ندارند. وبه نظر می رسد شهر ماردین که یکی از مهمترین مراکز تجاری وتاریخی واقع شده بر جاده ی تاریخی ابریشم است؛ در مقایسه با سایر دوره های تاریخی اش، از لحاظ بیشتر شاخصهای اجتماعی، اقتصادی، تعلیمی، بهداشتی، هنری وورزشی گریبانگیر عقب افتادگی بیشتری شده است. از نظر گردشگری فرهنگ غنی تاریخی موجود در شهر ماردین به همراه سایر پتانسیلهای موجود می تواند نقطه آغاز این تحول باشد که نه تنها فرصتهای عمل زیادی را بوجود خواهد آورد؛ بلکه تاثیر قابل توجهی را بر رشد واقتصاد منطقه هم خواهد داشت. واگر استانداردهای لازم در راستای ایجاد وسایل حمل ونقل مناسب وبرقراری امنیت ایجاد شود، ماردین پتانسیل قابل توجهی را برای جذب سرمایه گزاری در بخش گردشگری دارد.

واژگان کلیدی: توسعه، شاخصهای اجتماعی واقتصادی، گردشگری، ماردین.

الملخص

ضرورة تحديد الحاجة إلى قاطرة قطاع السياحة لتنمية ماردين

حينما يُنظر إلى الموضوع من وجهة نظر التنمية، يُرى أن هناك اختلافات كبيرة من حيث الأقاليم الجغرافية في بلادنا، كما هو الوضع في العالم، ويبدو أن

www.bilgiyakurdi.org

ماردين التي تعد واحدة من المدن التجارية الرئيسة على طريق الحرير التاريخي، تتخلف بالمقارنة مع الفترات السابقة في العصر الحديث، من حيث جميع المؤشرات الاجتماعية والاقتصادية والتعليم، والصحة، والفنون والرياضة ، وبالنظر في التطورات المعاصرة في مجال السياحة، يمكن أن تكون الديناميكيات الداخلية والتراث التاريخي الخاصة لماردين قاطرة قادرة رئيسة فعالة لتطوير القطاع السياحي للمدينة، فضلا عن المساهمة الإيجابية لهذا القطاع لفرص العمل ، ويمكن أن يقال إن للقطاع تأثيرا مضاعفا غير مباشر للتنمية و الاقتصاد ، وإذا تمت التحسينات اللازمة في مجال النقل وتوفير الأمن التي تؤثر بشكل مباشر على الاستثمارات سوف تصبح ماردين جذابة للغاية للاستثمارات السياحية.

الكلمات الأساسية : التنمية، القطاع الرئيسي، المؤشرات الاجتماعية والاقتصادية، وقطاع السياحة، والمقومات السياحية،ماردين

Giriş

Ulusal ekonomiler içinde "gelişmiş", "duraklamış" ve "geri kalmış" gibi farklı gelişmişlik düzeyinde yörelerin ve bölgelerin ortaya çıkması toplumu oluşturan fertler arasında istihdam imkânları, gelir ve refah dağılımı açısından çeşitli eşitsizlik ve dengesizliklere yol açmaktadır. Gelişmenin bütün nimetlerinden her ülkenin, hatta aynı ülke içinde her bölge halkının eşit seviyede yararlanamadığı gerçeği Türkiye'de de kendisini büyük ölçüde hissettirmektedir. Sanayinin tamamına yakınının Batı ve kısmen de güney ve iç bölgelerde kümelenmesi mevcut bölgelerarası dengesizliklere kaynaklık eden temel etkendir.

Bu çalışmada, Mardin'in ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan geri kalmışlığı sektörel bazda ele alınarak bölgesel kalkınma farklılığını azaltmada turizm sektörünün yadsınmaz rolü üzerinde durulacaktır. Çağdaş dünyada özellikle kalkınma yarışında geç kalmış ülkelerde turizmin keşfedilmesi, potansiyeli olan bölgelerin geliştirilmesinde turizm sektörünün kalkınmaya olan pozitif etkilerinin her geçen gün daha da iyi anlaşıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Mardin'in sahip olduğu turizm potansiyelini rasyonel olarak kullanabilmesi durumunda hem ulusal ve bölgesel kalkınmaya hem de bölgelerarasındaki kalkınmışlık farkından doğan kalkınma açığının kapatılmasına katkıda bulunacaktır.

www.arsivakurdi.org

1. MEVCUT DURUM

1.1. Nüfus

Tablo 1: Nüfus Göstergeleri

Mardin		**Türkiye**
Nüfus (kişi) 2008	750.697	71.517.100
Nüfus (kişi) 2009	737.852	72.561.312
Yıllık nüfus artış hızı 2007-2008 (‰)	6,57	12,9
Yıllık nüfus artış hızı 2008-2009 (‰)	-17.1	14,6
Genç nüfus (15-24 yaş)	154.714	12.514.737
Yüz ölçümü (Km2)	8.806	814.578
Nüfus yoğunluğu (kişi/km2)	84	89
Şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı	0,57	0,76

Kaynak: 2008 ADNKS TÜİK Nüfus Sayımı

Nüfus potansiyeli açısından Mardin'in yaklaşık olarak 750 bin civarı bir nüfusa sahiptir ve Türkiye de yakın gelecekte yapılması düşünülen büyükşehirler arasında Mardin'inde adı geçmektedir. 2007-2008 dönemi ve 2008-2009 dönemleri kendi aralarında karşılaştırıldıklarında yıllık nüfus artış hızının düşme eğiliminde olduğu ve ilgili yıllar arasında ‰ 60,57'den –‰17,1'e düştüğü görülmektedir. Doğurganlık olgusu açısından olaya bakıldığında Mardin'de 15-44 yaş arası 1000 kadına düşen doğum sayısı 106,2 iken Türkiye ortalamasının 73,5 olduğu görülmektedir. Mardin Türkiye'deki en eski kentlerden biri olmakla birlikte şehirleşme oranı ya da nüfusun şehirde yaşama oranı açısından dikkate alındığında Türkiye'nin diğer illerine göre oldukça düşük bir orana sahiptir. Örneğin; Türkiye'de şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı 0,76 iken Mardin'de 0,57'dir. Bölge ölçeğinde duruma bakıldığında Mardin, şehirleşme oranı açısından bölgenin en düşük ili olduğu ve 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'nden elde edilen verilere göre il'in bölgenin özellikle batısındaki illere ciddi oranda göç

www.arsivakurdi.org

verdiği göze çarpmaktadır. Diğer bir ifadeyle Mardin bölge illeri arasında en çok göç veren olan ildir.

1.2. Sağlık

Mardin'de sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânlarının, son yıllardaki genel iyileşmeye rağmen kişi başına düşen sağlık personeli, erişilebilirlik ve sağlık kuruluşlarının kapasitesi gibi göstergeler açısından değerlendirildiğinde henüz yeterli olmadığı görülmektedir. DPT'nin 2000 yılı verilerini esas alarak 2003 yılında hazırladığı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması çalışmasında, sağlık sektörü gelişmişlik endeksine göre Mardin 81 il arasında 71'nci sırada yer almaktadır. On bin kişiye düşen hekim ve hastane yatağı sayıları açısından da kent, Türkiye'de son sıralarda yer almaktadır. Bebek ölüm oranında AB standardı ‰ 10-15 iken, Mardin'de bu oran ‰ 43 düzeyindedir. Sağlık ile ilgili göstergeler aynı şekilde aşağıdaki tablodan izlenebilir.

Tablo 2: TRC3 Bölgesi Sağlık Sektörü Gelişmişliği

	Mardin	
Sağlık Sektörü Gelişmişlik Endeksi / Türkiye Sıralaması	-1,1	71
Bebek ölüm oranı (‰) / Türkiye sıralaması	43,0	48
On bin kişiye düşen hekim sayısı / Türkiye sıralaması	3,5	79
On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı / Türkiye sıralaması	0,2	81
On bin kişiye düşen eczane sayısı / Türkiye sıralaması	1,5	59
On bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı / Türkiye sıralaması	6,7	76

Kaynak: Sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması çalışması, (DPT, 2003)

1.3. Eğitim

DPT'nin 2003 yılında hazırladığı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması çalışmasında eğitim sektörü gelişmişlik endeksine göre Mardin'in Türkiye'deki iller arasında 74'ncü sırada olduğu görülmektedir. Mardin, okullaşma oranı açısından % 97,2'lik oranla Türkiye genelinde 41'nci sırada yer alsa da, ilköğretimdeki okullaşma

www.arsivakurdi.org

oranı dışındaki bütün göstergelerde ülke ortalamalarının çok altında değerlere sahip olduğu ve hatta en son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Örneğin; üniversite mezunlarının 22 ve üstü yaş nüfusa oranı dikkate alındığında bunun yüzde 4,4 gibi çok düşük bir değerle sondan ikinci sıraya tekabül ettiği görülmektedir.

Tablo 3: TRC3 Bölgesi Eğitim Sektörü Gelişmişliği

	Mardin	
Eğitim Sektörü Gelişmişlik endeksi / Türkiye sıralaması	-1,58	74
Okuryazarlık oranı / Türkiye sıralaması	71,2	72
Okuryazar kadın nüfusun toplam kadın nüfusa oranı / Türkiye sıralaması	56,8	73
Üniversite bitirenlerin 22 ve üstü yaş nüfusa oranı / Türkiye sıralaması	4,4	79
İlköğretimde okullaşma oranı / Türkiye sıralaması	97,2	41
Liseler okullaşma oranı/ Türkiye sıralaması	22,9	70
Mesleki ve teknik liseler okullaşma oranı / Türkiye sıralaması	7,1	73

Kaynak: Sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması çalışması, (DPT 2003)

2008 yılı verilerine göre genel okuryazarlık oranı % 78,4 olmakla birlikte, kadın okuryazarlığı % 69,9'a kadar düşmektedir. Mardin genel okuryazarlık ve özellikle kadın okuryazarlığında, çok da yüksek olmayan Türkiye standartlarının çok altında kalmaya devam etmektedir.

Tablo 4: TRC3 Bölgesi Okuryazarlık Göstergeleri

	Mardin	**Türkiye**
Okur-yazar Oranı	78,4	85,71
Okur-yazar Kadın Oranı	69,9	81,66

Kaynak: 2008 ADNKS TÜİK Nüfus Sayımı

www.arsivakurgi.org

2. EKONOMİK YAPI

2.1. Gelir Dağılımı

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye gelir dağılımında eşitsizliğin yoğun bir şekilde yaşandığı bir ülkedir ve bu eşitsizliğin en önemli kaynaklarından biri bölgeler arasındaki çok yüksek gelişmişlik farklarıdır.

Mardin, TRC3 Bölgesi 2001 verilerine göre kişi başına 993 $ GSYİH ile Türkiye'nin en yoksul illerinden biridir. Bir toplumdaki gelir seviyesi bizlere tüketim harcamalarının dağılımı, toplumsal adalet, gelişmişlik ve yoksulluk düzeyleri hakkında bazı yargılara varmak açısından önemli veriler sunmaktadır.

Bölgedeki yoksulluk ve reel gelirin düşüklüğü hakkında aynı derecede çarpıcı bir başka gözlem de tüketim harcamalarında gıda ve alkolsüz içeceklerin payına bakılarak yapılabilir. Türkiye genelinde hane halkları tüketim harcamalarının % 27,5'ini gıda ve alkolsüz içeceklere ayrılırken bu oran TRC3 Bölgesi'nde % 48,8'e çıkmaktadır. İktisat teorisinde Engel Kanunu olarak bilinen kurama göre temel tüketim mallarından gıda ve alkolsüz içecekler için yapılan harcamaların gelire oranı gelir arttıkça azalmaktadır. Bu oranlar arasındaki farkın bu kadar yüksek olması Türkiye ve TRC3 Bölgesi'nin ortalama bireyleri arasında çok önemli bir reel gelir farkının olduğunu göstermektedir. Üstelik Türkiye genelinde yıllar itibariyle istikrarlı olarak azalma eğilimi içinde olan bu oranın, Bölge'de aynı trendi takip etmediği görülmektedir. Nitekim 2003-2005 yılları arasında 2,2 puan düşen söz konusu oranın, 2006 yılında 2,7 puan yükselerek başlangıç yılı seviyesinin üstüne çıktığı ve 2007 yılındaki hafif düşüşle 2003 yılı seviyesinin çok az altına indiği görülmektedir. Söz konusu oranların sergilediği değişim dikkate alınacak olursa, bölge halkının gelir düzeyinin Türkiye ortalamasına yaklaşma eğiliminden uzak olduğunu söyleyebiliriz (Kaynak: Bölgesel Göstergeler TRC3, (TÜİK, 2008).

2.2. Genel Ekonomik Göstergeler

Kişisel gelirin ölçülmesinde daha gerçekçi göstergeler sunan satın alma gücü paritesine göre Mardin'de 2001 yılında kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla aynı yılın Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH'nın % 46'sı kadar yani 2809 $'dır.

www.sosyalbilimler.org

Tablo 5: TRC3 Bölgesi GSYİH Göstergeleri

	Mardin
Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSYİH ($)	983
Satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH ($)	2809
Kişi başına GSYİH Türkiye Sıralaması	68
GSYİH gelişme hızı	%64,8

Kaynak: Bölgesel istatistikler TÜİK 2001

Türkiye ve AB ölçeğinde istihdam oranları mukayese edildiğinde AB ortalaması % 66,3 iken Türkiye ortalaması % 41,7'dir. Türkiye'nin kendi içinde bölgeler arasında bir mukayese yapıldığında ise GAP Bölgesinin ülke ortalamasının altında kaldığı ve TRC3 Bölgesinin, GAP Bölgesinin de altında istihdam oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Örneğin; TRC3 Bölgesinde 15 yaş ve üstü nüfusta çalışanların oranı % 25,4'lük bir orana sahiptir. 2008 yılı verilerine göre Mardin'de işsizlik oranı %17'dir (TÜİK, 2008). GAP Bölgesi'nde bu oranın % 15,8, Türkiye genelinde ise % 11 olduğunu düşünüldüğünde bu oranın hem GAP Bölgesi hem de Türkiye ortalamalarının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 6: TRC3 ve TR İşgücü Göstergeleri

	TRC3		**TR**	
	2007	2008	2007	2008
Kurumsal olmayan nüfus (Bin)	1.853	1.890	68.901	69.774
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin)	1.040	1.039	49.994	50.772
İşgücü (Bin)	313	319	23.114	23.805
İstihdam (Bin)	251	264	20.738	21.194
İşsiz (Bin)	62	56	2.376	2.611

www.arsivturdi.org

İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin)	727	720	26.879	26.967
İşgücüne katılma oranı (%)	30,1	30,7	46,2	46,9
İşsizlik oran (%)	19,9	17,4	10,3	11
İstihdam oranı (%)	24,1	25,4	41,5	41,7
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	22,1	20,9	12,6	13,6

Kaynak: Bölgesel Göstergeler TRC3, (TÜİK, 2008)

Tabloda, Türkiye geneline ve Bölge'ye ait 2008 yılı istihdam ve işsizlik rakamları 2007 yılı rakamlarıyla karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Türkiye genelinde olduğu gibi Bölge'de de 2008 yılında işgücüne katılma ve istihdama katılma oranlarında bir önceki yıla göre bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye'de son bir yılda yapılan yatırımların işgücüne yeni katılan nüfusa istihdam sağlama noktasında yeterli olmamasından dolayı işsizlik oranının arttığı görülmektedir. TRC3 Bölgesinde ise 2008 yılında işgücüne yeni dâhil olanların yanı sıra bir önceki yıl işsiz olanların da bir bölümü istihdam edilebilmiştir. Dolayısıyla bölgede son bir yılda işsizliğin hem sayı hem de oran olarak azaldığı görülmektedir. Bütün bunlar da dâhil mevcut veriler dikkate alındığında Bölge'nin hem işsizlik, hem istihdam, hem de işgücüne katılım oranlarında ülke ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Tarım dışı işsizlik oranlarında da benzer bir durumun geçerli olduğu görülmektedir. 2008 yılı verilerine göre bölgede tarım dışı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 1,2 puanlık bir azalma göstererek % 20,9 olarak tespit edilmiştir. Toplamda Türkiye'de ise tarım dışı işsizlik oranı son bir yılda 1 puanlık artışla % 13,6 olarak tespit edilmiştir.

Her bölgenin kendine özgü sosyo-kültürel, fiziki ve beşeri bir yapısı vardır. Bu açıdan düşünüldüğünde Bölge'yi istihdamın yapısı açısından Türkiye genelinden farklı kılan bazı hususların olduğu görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1-TRC3 Bölgesi'nde istihdam, 2005 yılından itibaren hizmetler sektöründe yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu sektörde istihdam edilenlerin oranı 2004 yılında % 43,2 iken 2006 yılında % 62,4'e yükselmiş ancak bu yıldan sonra istikrarlı bir düşüşle 2008 yılındaki % 54,8'e gerilemiştir (Kaynak: Bölgesel Göstergeler TRC3, (TÜİK, 2008)).

www.arsivakurdi.org

2- İstatistiklerde en çok dikkat çeken husus, 2004-2006 yılları arasında TRC3 Bölgesi'nde tarım sektöründe istihdam oranlarında keskin bir düşüşün yaşanmış olmasıdır. 2004'lere kadar tarım en çok istihdam sağlayan sektör iken 2005 yılından itibaren yerini hizmetler sektörüne bırakmaya başlamıştır. 2004 yılında hız kazanan tarımdan kopma sürecinin büyük ölçüde bölge dışına yönelen nüfus hareketleriyle bir paralellik arz ettiği görülmekte olup bunun bölge illerinin dışarıya net göç veriyor olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır[1]. Bu durum ilgili yıllara ait işgücü ve işsizlik verileriyle birlikte ele alındığında tarım sektöründen ayrılan nüfusun, kentsel işgücü ve istihdama dâhil olamayarak işsizler arasına katıldığı veya Bölge dışına göç ettiği söylenebilir. Ülke genelinde tarım sektöründe bir çözülme ve istihdamda bir daralma yaşanıyor olmakla birlikte bunun Bölge'deki kadar hızlı olmadığı görülmektedir. Öte yandan Türkiye'de tarım sektöründe istihdam oranındaki azalma 2007 yılından itibaren durmasına rağmen Bölge'de 2006 yılından itibaren belirgin bir şekilde artış eğilimi gösterdiği ve tarımdan kopan nüfusun ağırlıklı olarak hizmet sektörüne yöneldiği görülmektedir. Türkiye genelinde de böyle bir eğilim mevcut olmakla birlikte hizmet sektöründeki istihdam oranının büyüme hızının Bölge'de olduğu kadar yüksek olmadığı görülmektedir.

3- TRC3 Bölgesinde sanayi sektöründe istihdam oranının 2004 - 2006 yılları arasında % 50 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Kısa bir duraklama evresinden sonra 2007-2008 yıllarında da bu oran artmaya devam etmiş ve 2008'de, 2004'e göre Bölge istihdamında sanayi sektörünün payı 8,4'e, hizmet sektörünün payı ise 11,6'ya yükselmiştir. Son yıllarda Türkiye'de sanayi sektöründe istihdam edilenlerin oranı sabit kalırken, TRC3 Bölgesi'nde sanayi ve tarım sektörünün istihdamdan aldığı payın artması üstünde durulması gereken bir husustur. Bu durum aslında Bölgede sanayi sektörünün istihdam yaratma potansiyelinin azımsanmayacak ölçüde yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, Bölge'de 2008 yılında % 19,4 olarak gerçekleşen sanayi istihdamı oranının Türkiye ortalaması olan % 26,8'in oldukça altında olduğu görülmektedir.

DPT tarafından belli periyotlarla yapılan iller arası sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasına göre Mardin 1996 yılında

[1] 2000-2007 yılları arasındaki göç hareketleriyle ilgili bilgi mevcut değildir. Buradaki gözlemimiz ADNKS'ye göre oluşturulan 2007-2008 dönemi göç istatistiklerine ve 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına dayanmaktadır. Ayrıca 2004-2008 yıllarını kapsayan TUİK hane halkı istatistiklerine göre Bölge'de 15 yaş üstü nüfusun Türkiye içindeki payı sürekli olarak düşmektedir. (Bkz. Şekil 9)

www.asiyakitap.org

66'ncı sırada yer alırken 2003 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre 72'nci sıraya düşmüştür (DPT, 1996). Uluslar Arası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun 2007-2008 ve 2008-2009 yılları için yaptığı İller Arası Rekabetçilik Endeksi çalışmasına göre Mardin'in genel endekste 81 il içerisinde mevcut yerini koruduğu ve sadece erişebilirlilik sıralamasında bir iyileşme olduğu görülmektedir[2]. URAK tarafından yapılan bir araştırmaya göre TRC3 Bölgesi'nin en geri kaldığı alanın markalaşma becerisi ve yenilikçilik olduğu tespit edilmiştir. Mardin ve Batman'ın bu göstergeler açısından bölgedeki diğer illere göre biraz daha üst sıralarda yer almasının diğer illerin bu alanda geri kalmasından kaynaklandığı söylenebilir[3].

2.2.1.Sanayi ve Ticaret

Mardin, imalat sanayinin gelişmesi için ciddi bir potansiyele sahip olmakla birlikte başta altyapı ve kalifiye eleman eksikliği olmak üzere birçok nedenden dolayı çok geri kaldığı görülmektedir.

Tablo 7: Mardin İli İmalat Sanayi Gelişmişliği

	Mardin
İmalat sanayi gelişmişlik sırası	68
Sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranına göre Türkiye sırası	70
Organize sanayi bölgesi parsel sayısına göre Türkiye sırası	31
Küçük sanayi siteleri iş yeri sayısına göre Türkiye sırası	67
İmalat sanayi iş yeri sayısına göre Türkiye sırası	57
İmalat sanayi yıllık çalışanlar ortalama sayısına göre Türkiye sırası	66
İmalat sanayi kurulu güç kapasite miktarına göre Türkiye sırası	52
Fert başına imalat sanayi elektrik Tüketimine göre Türkiye sırası	55
Fert başına imalat sanayi katma değerine göre Türkiye sırası	62

Kaynak: Sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması çalışması, (DPT 2003)

[2] İller arası rekabetçilik endeksi çalışması
[3] URAK, 2008-2009.

www.arsivakurdi.org

Yukarıdaki verilere göre Mardin'in özellikle küçük sanayi siteleri iş yeri sayısı ve imalat sanayi yıllık çalışanlar ortalama sayısı gibi veriler açısından Türkiye'nin en geri kalmış şehirleri arasında yer aldığı görülmektedir. Mardin ilinde OSB'nin 1976 gibi çok erken bir tarihte kurulmuş olmasına rağmen gerek altyapı ve gerekse de güvenlik sorunları nedeniyle yeterince verimli bir şekilde çalışmadığı söylenebilir[4].

Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan iki sınır kapısının TRC3 Bölgesinde yer alması Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine ihracatı için büyük önem arz etmektedir. Yukarıda yıllara göre TRC3 Bölgesinden yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payına yer vermiştik. Oran olarak düşük olmakla birlikte Bölgenin toplam ihracat içindeki payının gittikçe artan bir eğilim gösterdiği ve bu illerde sınır ticaretinin gelişmekte olduğu görülmektedir. Bölge illerinden Şırnak ve Mardin'de ihracatçı firma sayısı ve ihracat değeri her yıl yüksek oranlarda artış göstermektedir. Bu illerde bulunan Habur ve Nusaybin sınır kapıları ile ilgili iyileştirmeler yapılmakla beraber ihtisas kapıları şeklinde düzenlenmeleri gerekliliği de ortadadır. TOBB tarafından yap-işlet-devret modeline göre 216 dönümlük bir alana yapılması planlanan ve mevcut haliyle sadece insan ve şahsi araç geçişlerine açık olan Nusaybin Sınır Kapısı'nın nitelik olarak sınırlı bavul ticareti yapılabilen "sınır ticareti" kavramından uzak bir yapı durumunda olduğu söylenebilir.

Yaşanan son küresel kriz ile beraber alternatif pazarların Türkiye için önemi daha iyi anlaşılmış ve özellikle komşu ülkelerle yapılan ticaret daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye'de küresel krizle birlikte dış pazarlarda talebin düşmesine paralel olarak ihracatın daralmaya başladığı bazı aylarda bile Irak ve Suriye gibi komşu ülkelerle yapılan ticaret hacminin hız kesmeden artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu ülkelerle yapılan ticarette ciddi bir düşüşün yaşanmamasını AB ülkelerine göre küresel krizden daha az etkilendiklerine bağlayabiliriz. Tüm bunlar TRC3 Bölgesinde yer alan illerin diğer bölge illerine göre ihracat ve alternatif pazarlar açısından önemli bir avantaja sahip olduğunu göstermektedir[5].

Sosyolojik açıdan bir bölgenin ekonomik gelişmişliği sadece kişi başına düşen gelir miktarından hareketle ölçülemez. Gelişmişliği belirleyen ve hatta tetikleyen unsurların başında bölgenin sosyal, ekonomik, kültürel, beşeri ve doğal sermayeleri gelmektedir. EDAM

[4] Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış ticaret istatistikleri.
[5] TUİK Bölgesel Göstergeler TRC3 2008.

www.arsivakademi.org

tarafından yapılan ve Ocak 2009'da yayınlanan "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" isimli çalışmaya göre TRC3 Bölge illerinin yaratıcı sermaye ve fiziki altyapı endeksleri gibi açılardan çok gerilerde yer aldığı tespit edilmiştir.[6] Bunun kurulan şirket ve kooperatif sayılarına yansımalarının son derece olumsuz olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde; bu dört ilde kurulan şirket ve kooperatif sayılarının bu illerin potansiyelleri dikkate alındığında çok kısıtlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bölgedeki işletmelerin Ar-Ge ve yenilikçiliğe yeterli miktarda bütçe ayır(a)madıkları tespit edilmiştir. Girişimcilik ve inovasyon ruhunun eksikliği hem sermaye birikimini ve hem de istihdam artışını olumsuz etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009 yılı verilerine göre Mardin ilinde mevcut kayıtlı işletme sayısı 187 olup bu işletmelerde toplam 5.115 kişi çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu işletmelerin büyük çoğunluğunu KOBİ'ler oluşturmakta olup her bir işletmede ortalama olarak 27 kişi çalışmaktadır[7].

2.2.2. Tarım

TRC3 Bölgesi'nde tarım dışı alanların % 47'si mera ve orman haricindeki dağlık alanlardan oluşmaktadır. Tarım dışı alanın % 19'unu kaplayan TRC3 Bölgesi'ndeki çayır ve mera alanının hem GAP Bölgesi rakamları hem de ülke ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. TRC3 Bölgesi kapsamında yer alan iller arasında Mardin, 889,100 hektar ile birinci sırada yer almaktadır. Mardin aynı zamanda % 41 oranı ile toplam yüzölçümü içinde en fazla tarım alanına sahip olan ildir de[8]. TRC3 Bölgesi'nde en çok sulanabilir alana sahip il olan Mardin, sulu tarımın geliştirilmesi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. GAP'ın önemli bir ayağı olan Ceylanpınar ve Kızıltepe'ye açık kanalla su getirecek projenin tamamlanması bu potansiyelin değerlendirilmesi açısından önemlidir[9].

2.2.3. Turizm

Ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda ülkeler ve bölgeler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan turizm son yıllarda dünyada hızla gelişen sektörlerden biridir. Emek yoğun faaliyetlerin turizmde büyük bir paya sahip olması özellikle gelişmekte olan ülke ve bölgelerde turizmin ulusal ve bölgesel kalkınmada önemli araç

[6] Yaratıcı Sermaye Endeksi: Mardin (78), Batman (69), Şırnak (81), Siirt (77)
Fiziki Altyapı Endeksi: Mardin(67), Batman(68), Şırnak (64), Siirt (65).
[7] Sanayi Veri Tabanı 2009 (www.tobb.org.tr)
[8] TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı , 2004.
[9] TÜİK Bölgesel Göstergeler TRC3 (2008).

www.arsivakurdi.org

haline gelmesini sağlamıştır. Gelirleri arttıran ve verimliliği yüksek olan turizm sektörü aktif olduğu yerlerde sosyal yapıyı etkileyen önemli bir faktördür. Ekonomik gelişmelere büyük katkıları olan turizm, toplumun sahip olduğu gelenek ve kültür üzerinde de etkiye sahiptir. Ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmekte olan ülke ve bölgelerin kalkınmasında katkıları olan turizm sektörünün geliştirilmesi bulunduğu bölgenin refah seviyesinin de yükselmesine pozitif katkı sağlayacaktır.

Günümüz dünyasında her geçen gün daha da önem kazanan bir sektör haline gelen turizm; yatırımların ve ekonomik faaliyetlerin artmasını sağlayarak pek çok sektördeki işletmelerin mevcut kapasitelerini, iş ve istihdam hacimlerini geliştirmesini tetikleyecek bir etkiye sahiptir. Turizm; bulunduğu yerin gelirine ve istihdam oranının artmasına, sosyal ve kültürel hayatına bölgenin, ülkenin ve gerek ulusal ve gerekse de uluslararası düzeyde tanıtımı açısından bir çarpan etkisine sahiptir. Bu etkileri göz önüne alındığında turizmin özellikle gelişmekte olan ve sermaye sıkıntısı çeken ülkeler açısından gerek ulusal ve gerekse de bölgesel kalkınma açısından büyük bir önem taşımaktadır. Dünyada yaklaşık olarak 300 milyon kişi turizm sektöründe çalışmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörü uluslararası ölçekte geniş iş ve istihdam olanakları yaratmaktadır. Dünyada çalışan her 16 kişiden biri turizm sektöründe olup uluslararası sermaye yatırımlarının yaklaşık olarak % 7'si bu alana yapılmaktadır (Emekli, 2005, s.78).

Her geçen gün gittikçe artan öneminden dolayı turizm sektöründe gerek küresel ve gerekse de ulusal ve bölgesel düzeylerde yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) tarafından hazırlanan Turizm 2020 Vizyonu Raporuna göre, 2020 yılında turist sayısının 1,6 milyara harcamaların ise 2 trilyon dolara ulaşacağı ve sektörün yıllık bazda ortalama olarak % 4,1 oranında büyüyerek küresel ekonomiden daha hızlı bir şekilde gelişim göstereceği tahmin edilmektedir. Rapora göre, 2020 yılında en fazla turist çekecek üç bölge sırasıyla Avrupa (717 milyon), Doğu Asya ve Pasifik (397 milyon) ve Amerika (282 milyon) olacaktır. 1995 yılına göre pazar payı % 60 olan Avrupa'nın 2020 yılında pazar payının % 46'ya düşeceği tahmin edilse de Avrupa'nın dünyada en fazla turist çeken bölge olmayı sürdüreceği öngörülmektedir (WTO-2008).

www.arsivakur.org

Tablo 8: Dünya Turizm Örgütü Turizm 2020 Vizyonu

	Baz alınan Yıl (mily)	Tahmini Gelecek Turist Say (mil)		Pazar Payı (%)		Ortalama yıllık büyüme (%)
	1995	2010	2020	1995	2020	1995-2020
Dünya	565	1006	1561	100	100	4,1
Afrika	20	47	77	3,6	5,0	5,5
Amerika	110	190	282	19,3	18,1	3,8
Doğu Asya, P.	81	195	397	14,4	25,4	6,5
Avrupa	336	527	717	59,8	45,9	3,1
Ortadoğu	14	36	69	2,2	4,4	6,7
Güney Asya	4	11	19	0,7	1,2	6,2

Kaynak: World Tourism Organization, 2008

WTO 2020 vizyonu bu şekilde öngörülerde bulunurken, Türkiye'de; Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesi adı altında uzun vadeli bir turizm stratejisi oluşturma yoluna gitmiştir. Bu stratejinin ana hedefi, 2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin, dünyada en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ülkeler arasında ilk 5'e girmesidir.

Tablo 9: Gelen Yabancı Turist Sayıları (Milyon)

ÜLKE ADI	**2008**	**2009**
Fransa	79,3	74,1
ABD	58,0	54,8
İspanya	57,3	52,1
Çin	53,0	50,8

www.arsivakurdi.org

İtalya	42,7	43,1
İngiltere	30,2	28,0
Türkiye	25,0	25,5
Almanya	24,9	24,2
Malezya	22,1	23,6
Meksika	23,6	21,5

Kaynak: UNWTO World Tourism Barometer, Nisan 2010.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2008 yılında dünya turistlerin en çok ziyaret ettiği ülkeler sıralamasında Türkiye 25 milyon yabancı turist sayısı ile 8'nci sırada yer almaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün yayımladığı son istatistiklere göre Türkiye, 25.5 milyon turistle 2009 yılında gelen yabancı turist sayısında Almanya, Malezya ve Meksika'yı geride bırakarak 7'nci sıraya yükselmiştir.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krize rağmen Türkiye, turizm sezonunu başarılı bir biçimde geçiren ülkeler arasında yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre 2008 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı bir önceki yıla göre % 13 artışla 26.431.124'e yükselmiş ve bu rakam 2009 yılında 27.347 977'ye yükselmiştir[10].

Turizm sektöründen elde edilen gelire bakıldığı zaman ise Türkiye 2008 yılında bir önceki yıla göre bir basamak yükselerek yaklaşık olarak 22 milyar dolarla dünyada en çok turizm geliri elde eden ülkeler arasında 9'ncu sıraya yükselmiştir. 2009'da bir önceki yıla göre Turizm gelirleri biraz düşüş göstererek 21,3 milyar dolara gerilemiştir. Dünyada turizmden en çok gelir elde eden ülkelere bakıldığında Türkiye'nin ilk 10 ülke arasında oldukça gerilerde olduğu görülmektedir.

[10] Turizm Geliri ve Gideri, GSMH ve GSYİH, İhracat ve İthalat ile Ortalama Harcamalar, Turizm İstatistikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, http://www.kultur.gov.tr/

www.arsivakurdi.org

Tablo 10: Turizm Gelirleri (Milyar USD)

ÜLKE ADI	2008	2009
ABD	110,1	94,2
İspanya	61,6	53,2
Fransa	55,6	48,7
İtalya	45,7	40,2
Çin	40,8	39,7
Almanya	40,0	34,7
İngiltere	36,0	30,1
Avustralya	24,8	25,6
Türkiye	22,0	21,3

Kaynak: UNWTO World Tourism Barometer, Nisan 2010.

Türkiye 2009 yılında dünyada en çok turist çeken 7'nci ülke konumunda olsa da elde ettiği turizm geliri açısından 9'ncu sırada yer almaktadır. Bu ise bize üst gelir grubuna sahip turist grubunun yanında orta ve alt gelir seviyesine sahip olan çoğunluğun ülkeyi tercih ettiğini göstermektedir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığı zaman Türkiye'nin turistlerden yeterince gelir elde edilemediği görülmektedir. Buna rağmen gelen turist sayısı açısından Türkiye'nin dünyada ilk 10'da yer alması, TRC3 Bölgesi için de büyük avantaj sağlamaktadır. Ülkeye gelen turistlerin Bölge'ye çekilebilmesi, Bölge'nin turizm gelirlerini de arttıracaktır. Böylece ülkenin sahip olduğu zengin turizm potansiyelinin kullanılması, Bölge'de turizme dayalı kalkınmanın gerçekleşmesini mümkün kılacaktır.

2.2.3.1. Mardin'de Turizm

Mardin'in sahip olduğu kültürel ve doğal varlıkların oluşturduğu turizm potansiyelinin geçmişten günümüze çeşitli sebeplerden dolayı yeterince değerlendirilemediği söylenebilir. Bölgedeki mevcut kültür varlıklarının yeterince araştırılamaması, güvenlik ve ulaşım problemlerinin yarattığı sorunlar sebebiyle Mardin'de turizm, geç ele alınmış bir sektör olarak karşımıza

www.arsivakurdi.org

çıkmaktadır. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'ne 1983 yılında imza atan Türkiye, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında birtakım çalışmalar yürütmektedir (Emekli, 2005, s.92). Bu kapsamda Türkiye, Dünya Miras Listesine 9 yeri kayıt ettirmiş ve geçici listede 26 kültür varlığı daha bulunmaktadır. Mardin de, "Mardin'in Kültürel Görünümü" adıyla listede geçici kültür varlıkları arasında yer almaktadır. Güvenlik ve ulaşım problemlerinin geçmişe nazaran belli ölçüde çözülmüş olması, kültür varlıklarının araştırılmasına önem gösterilmesinin yanında son yıllarda Mardin'de çekilen dizi filmlerin kentin tanıtımına ve dolayısıyla turizm sektörünün gelişimine büyük bir ivme kazandırdığı görülmektedir.

2.2.3.1.1. Turizm Varlıkları

Mardin; M.Ö. 4500'lerden itibaren Subari, Sümer, Akad, Babil, Mitaniler, Asur, Pers, Bizans, Araplar, Selçuklu, Artuklu, Osmanlı Dönemlerinden kalma birçok yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Bu açıdan Mardin günümüzde adeta yaşayan bir açık hava müzesini andırmaktadır. Kent, UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne aday olup Mardin merkez, Midyat merkez, Savur ilçe merkezi ve Dara Ören yeri gibi özgün yapılarıyla kentsel sit alanı olarak tescil edilmiştir. Kentte, Mardin Kalesi, Kız Kalesi (Kalat'ül Mara-Lorna Jurek), Erdemeşt Kalesi, Arur Kalesi, Dara Kalesi (Daras Anastasiupolis), Rabbat Kalesi, Dermetinan Kalesi, Zarzavan Kalesi (Sammachisacane), Savur Kalesi, Aznavur Kalesi, Rahabdium Kalesi (Hafemtay), Merdis Kalesi, (Marin) ve Haytam Kalesi (Turbdin-Dimitriyus), El Nıhman Kalesi başta olmak üzere çok sayıda tarihi eserler han ve kervansaraylar bulunmaktadır.

Mardin aynı zaman da hem İslam hem de hristiyanlar için önemli bir inanç merkezi ve bir dinler kentidir. Ulu Cami (Cami-i Kebir), Zeynel Abidin Camii ve Türbesi, Koçhisar Camii (Kızıltepe Ulu Camii), Melik Mahmut (Bab Es Sur) Camii, Abdullatif (Latifiye) Camii, Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi, Şehidiye Medresesi ve Camii, Sıtti Radviyye (Hatuniyye Medresesi), Cihangirbey Zaviyesi, Sultan Musa Türbesi, Mor Behnam (Kırklar)Kilisesi, Meryemana Kilisesi ve Patrikhane, Mor Yusuf Kilisesi (Surp Hovsep), Deyrulzafaran Manastırı (Mor Hananya), Deyru'lumur Manastırı (Mor Gabriyel), Mor Yakup Manastırı (Nusaybin), Midyat Meryemana Manastırı ve Mor Dımet Manastırı önemli dini yapıtlardandır. Örneğin; günümüzde Mardin Müzesi olarak kullanılan bina 1895 yılında Antakya Patriği İgnatios Behnam Banni tarafından Süryani Katolik patrikhanesi olarak yaptırılmıştır.

www.arsivakurdi.org

Mardin kent merkezine 30 km. mesafedeki Dara Harabeleri kentin güneydoğusunda Oğuz Köyü'ndedir. Tarihi belgelere ve arkeolojik kazılara göre Dara eski Mezopotamya bölgesinin en ünlü garnizon kentlerinden biridir. Dara Kent Kalıntılarının kayalar içine oyulmuş çevresi 8–10 kilometreyi bulan geniş bir alana yayıldığı ve buralarda mağara evlerin olduğu görülmektedir. Kent kalıntıları içinde kilise, saray, çarşı zindan, tophane, su bendi ve su depoları halen görülebilmektedir. Ayrıca köyün etrafında tarihi Geç Roma (Erken Bizans) dönemine kadar gider kayalara oyulmuş mağara evler bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Mardin'de; Gızzelin (İplik Dokuma), Şakolin ve Firiye Mağarası, Midyat Linveyri Şifa, Kefilsannur, Şenköy Kefilmelep, Kefilmardin, Hapisnas, Tınat, Savur Kıllıt, Kızıltepe Hanika ve Salah, Nusaybin Hessinmeryem ve Sercahan, Mazıdağı Gümüşyuva ve Avrıhan, Derik Derinsu, Dırkıp, Haramiye Mağaraları vardır.

Mardin aynı zamanda önemli bir sanat ve zanaat merkezidir. Örneğin; Mardin'de eski çağlardan beri testi-çanak-çömlek, demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk, gümüşçülük (telkari), iğne oyası, Midyat El Nakışı, tohum iğnesi, yorgancılık, oyacılık, boyacılık (Sibbeğ), dericilik (Dabbağ), sabunculuk, dokumacılık, Şal ü Şapik, kilimcilik, halıcılık (yün ve ipek), semercilik, keçecilik, tahta oymacılığı (Kakmacılık), sedef işlemeciliği, Halburculuk (Gürgen işlemeciliği), taş oymacılığı gibi geçmişten günümüze kadar yapılan yöreye has çok sayıda el sanatları icra edilmektedir. Mardin'in ilçelerinden olan Midyat, taş işçiliğinin en güzel örneklerini barındırmakta ve "Midyat Taşı" günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Mardin geleneksel evlerinin en önemli özelliği taş işçiliğidir. Evlerin yapımında kolay işlenebilen sarı kalker taşı kullanılmıştır. Taş evler sert iklime dayanıklı olup evlerin kapı ve pencereleri, sütuncuklar, kemerler ve Mardin'e özgü motiflerle bezenmiştir. Günümüzde telkari diye bilinen gümüş işlemeciliği günümüzde ağırlıklı olarak Midyat ilçesinde Süryani ustalar tarafından icra edilmektedir.

Mardin'in kendine özgü yemekleri, yörede yetişen bitkilerin yardımı ve yaşam tarzının belirleyiciliğiyle geleneksel bir boyut kazanmıştır. Yöreye has baharatlar kullanılarak lezzeti arttırılan geleneksel yemekler arasında, ikbebet (içli köfte), semburek (kapalı Lahmacun), ırok (kızartılmış içli köfte), kibe, kitel raha, kuzu çevirme, kaburga, lebeniyye, ve zerde sayılabilir. Ayrıca Badem Şekeri, Midyat Kavunu, üzümü, Yeşilli Kirazı ve Derik Zeytini Mardin'e özgü ürünlerdendir.

www.arsivdergisi.org

Mardin'de Gümüş Çayı, Çağçağ Suyu ve Savur Çayı'nın yanı sıra Seyhan Deresi ve Yeşilli Gülzar Deresi bulunmaktadır. Savur-Midyat çevresinden ve birçok suyun toplanmasıyla oluşan Çağçağ suyu Karasu ve Beyazsu kaynaklarından beslenir. Dicle ve Fırat nehirlerinin kollarının il topraklarında adeta bir koridor oluşturduğu ve Dicle Vadisi ile Kızıltepe, Mardin ve Nusaybin Ovaları oldukça güzel, bir manzara oluşturmaktadır. Mardin ilçelerinden biri olan Yeşilli, yemyeşil bir vadinin içinde mesire yerleriyle ün salmıştır. Mardin merkeze yakın olan Zinnar Bağları ve Nusaybin İlçesi'ndeki Beyazsu, dağ ve doğa yürüyüşü yapılabilecek yerlerdendir. Nusaybin ve Midyat arasında bulunan Beyazsu, Karasu, merkezde Bakırkırı, Zınnar Bahçeleri, Sultanköy Piknik ve Mesire Bahçeleri, Kızıltepe ilçesinde Gurs Şelaleleri, Savur Meyve Bahçeleri ve Yeşilli Vadisi kamp kurmaya ve piknik yapmaya elverişli alanlardır. Mardin'de tilki, tavşan, keklik, karabatak, çulluk, yaban ördeği ilde yaşayan başlıca yaban hayvanlarıdır.

2.2.3.1.2. Tesislere Giriş ve Konaklama Göstergeleri

Mardin ve çevre illere gelen turistin konaklamasını sağlayacak yatak kapasiteleri dikkate alınarak Bölge'nin yıllar itibari ile İncelendiğinde 2006 yılından 2008 yılına doğru hem Belediye Belgeli Tesislerin hem de Turizm İşletme Belgeli Tesislerin yatak kapasitelerinin artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 11: Bazı Düzey 2 Bölgelerinin Yatak Kapasiteleri

Düzey 2 Bölgeleri (Alt Bölgeler)		Belediye Belgeli Tesis	Turizm İşletme Belgeli Tesis	Toplam
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	10909	9712	20621
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	4607	2707	7314
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2929	3490	6419
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3526	2629	6155
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1350	1553	2903

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı 2008,

www.arsivakurdi.org

Kültür ve inanç turizmi açısından TRC3 Bölgesi ile benzer özellikler gösteren diğer Düzey 2 Bölgelerine bakıldığında, TRC3 Bölgesinin sahip olduğu yatak sayısı bakımından kültür ve inanç turizmi merkezleri arasında en düşük bölge olduğu görülmektedir. Bu durum Şekil 3'de de görülmektedir. 20621 yatak sayısı ile TR71 Bölgesi (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) turizm alanında benzer özellikler gösteren diğer Düzey 2 Bölgeleri arasında en fazla yatak kapasitesine sahip bölgedir.

TRC3 Bölgesi'nde yatak kapasitesinin yıllar içerisindeki dağılımına bakıldığında, yatak sayısında 2006 yılından 2008'e doğru bir artışın olduğu görülmektedir. Fakat bu artışa rağmen mevcut yatak kapasitesinin çok yetersiz olduğu hem sahada yapılan görüşmelerde hem de göstergelerde görülmektedir.[11] Tablo 14 ve 15'de yer alan göstergelere göre 2008 yılında Turizm İşletme Belgeli Tesislerin doluluk oranı 24,9 iken, Belediye Belgeli Tesislerde doluluk oranı 24,62'dir. Tesislerin yerli ziyaretçi açısından doluluk oranlarına bakıldığı zaman TRC3 Bölgesinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu da mevcut yatak kapasitesinin yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 12: 2008 yılına ait Tesis Sayıları

İl Adı	Turizm Yatırımı Belgeli	Turizm İşletmesi Belgeli	Belediye Belgeli	Toplam
Gaziantep	12	26	46	84
Adıyaman	2	6	14	22
Kilis	-	1	2	3
Şanlıurfa	5	8	26	39
Diyarbakır	3	14	49	66
Mardin	4	8	12	24
Batman	-	5	1	6

[11] Mardin Kent Konseyi-Turizm Komisyonu, Mardin Belediyesi Meclis Toplantı Salonu, 07.06.2010. Kalkınma Kurulu Kültür, Turizm ve Spor İhtisas Komisyonu, Siirt Öğretmenevi, 13.07.2010.

www.arsivakademi.org

Şırnak	2	1	5	8
Siirt	2	-	4	6
Trc3	8	14	22	44
Gap	30	69	159	258
Türkiye	772	2.566	7.064	10.402

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2008.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi GAP illeri arasında Gaziantep bölgede en fazla tesise sahip olan ildir. Toplamda TRC3 Bölgesi'ndeki tesisler toplamı, GAP Bölgesi'nde yer alan tesislerin toplamının % 17,1'ni oluşturmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde Mardin toplamda 24 tesis ile ilk sırada yer alırken Batman'da Turizm Yatırımı Belgeli Tesis bulunmazken, Siirt'te de Turizm İşletme Belgeli tesis yoktur.[12]

Tablo 13: 2008 yılına ait Belediye Belgeli ve Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Yatak Kapasiteleri

İl Adı	Belediye Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi	Turizm İşletmesi Belgeli Tesislerde Yatak Kapasitesi
Mardin	757	807
Batman	64	709
Şırnak	376	37
Siirt	153	-
TRC3	1350	1553
GAP	7805	7672
TR	397684	567470

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2008

[12] Turizm Yatırım Belgeli Tesisler: Hazine Müsteşarlığı'ndan yatırım teşvik belgesi alabilmek için Turizm Bakanlığından Turizm Yatırım Belgesi alan tesisler. Detaylı Bilgi için: Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr

www.arsivakademi.org

Tablo 14: Turizm İşletme Belgeli Tesisler

	Tesise Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Mardin	604	41337	47351	1,50	1,40	1,40	3,10	20,17	23,27
Batman	509	43494	44003	1,80	1,60	1,60	0,36	26,14	26,50
Şırnak	-	4012	4012	-	1,00	1,00	-	29,63	29,63
Siirt	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TRC3	6523,0	88843,0	95366,0	1,52	1,48	1,48	1,78	23,12	24,90
TR	13647606	11285396	24934002	4,20	1,80	3,10	37,71	13,80	51,51

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008.

Tablo 15: Belediye Belgeli Tesisler

	Tesise Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Mardin	1944	33894	35838	1,3	2,2	2,1	0,9	26,4	27,3
Batman	-	6150	6150	-	1,0	1,0	0,0	26,3	26,3
Şırnak	2625	23297	25922	1,2	1,0	1,0	2,3	16,9	19,3
Siirt	832	11828	12660	1,5	1,0	1,0	2,3	21,2	23,4
TRC3	5401	75169	80570	1,3	1,5	1,5	1,4	23,1	24,6
TR	4115212	11468804	15584016	4,1	1,7	2,3	13,3	15,6	28,9

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere; yerli turistlerin TRC3 Bölgesi'nde ortalama kalış süreleri Türkiye ortalamalarına yakın ancak yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri Türkiye ortalamalarının altındadır. Özellikle yabancı turistlerin Bölge'de kalış sürelerinin düşük olmasının hizmet kalitesinin düşüklüğü, turizmdeki çeşitliliğin azlığı ve eğlence yerlerinin çok kısıtlı olmasından

www.arsivakurdi.org

kaynaklandığı söylenilebilir. Mardin'de Belediye Belgeli Tesislerde yerli turistlerin kalış süresi Türkiye ortalamalarının üstünde olup Turizm İşletme Belgeli Tesislerde ise bu oran daha düşüktür.

TRC3 Bölgesi içerisinde Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli İşletme Tesislerine toplam geliş sayısı bakımından Mardin 83.189 giriş sayısı ile ilk sırada yer alırken, Batman 50.153 ile ikinci sırayı, Şırnak 29.934 ile üçüncü sırayı ve Siirt 12.660 giriş sayısı ile son sırada yer almaktadırlar. Türkiye'de ise toplam giriş sayısı 40.518.018'dir.

2.2.3.1.2. Turizm Sektörüne Yapılan Kamu Yatırımları

Türkiye'de turizm sektörüne yapılan yatırımların toplam kamu yatırımları içerisindeki payının %1'in altında olduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri turizmde yatırımların kamudan özel sektöre yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Özel sektörün turizmde kendini daha çok hissettirmesiyle, 2001 yılından itibaren sektöre yapılan kamu yatırımlarının bir düşüş gösterdiği görülmektedir.

Tablo 16: 2008, 2009, 2010 yıllarında Düzey 2 Bölgelerinde Turizm Sektörüne Yapılan Kamu Yatırım Miktarları

Düzey 2 Bölgeleri (Alt Bölgeler)		2008	2009	2010	Toplam
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	749.000	2.486.538	5.131.287	8.366.825
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	670.000	2.990.385	2.459.320	6.119.704
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	70.000	86.538	998.521	1.155.059
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	30.000	182.692	147.929	360.621

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı 2008,

Turizm çeşitliliği açısından benzer özellikler gösteren TRC3 Bölgesi ve diğer Düzey 2 Bölgeleri ile karşılaştırma yapıldığında Bölge'nin kamu yatırımlarından diğer bölgelere göre oldukça düşük bir pay aldığı görülmektedir. 2008, 2009 ve 2010 yılları içerisinde TRC3 Bölgesi'ne yapılan kamu yatırımları toplamı 360.621 TL olup bu, TR71, TR72, TRC2 ve TRC3 Bölgeleri'ne yapılan toplam kamu

www.arsivakademi.org

yatırımlarının sadece %2'sine karşılık gelmektedir. Özel sektörün yeterince yatırım yapmadığı TRC3 Bölgesi'ne göre diğer bölgelerin daha avantajlı olduğu düşünüldüğünde, Bölge'de turizm sektörüne yapılan kamu yatırımlarının daha da arttırılması gerekmektedir. Bu açıdan bölgede turizm sektörünün geliştirilebilmesi ve canlı tutulabilmesi için özel sektör yatırımlarının yanı sıra kamu yatırımlarının da sektörün dinamiklerini harekete geçirecek şekilde desteklenmesi gerekmektedir.

2.2.3.1.3.Mardin'deki Turizm İşletmelerinin Genel Durumu

Tablo 17'de da görüleceği gibi, Mardin ilinde bir adet 5 yıldızlı otel ve üç adet 4 yıldızlı otel; Midyat ve Kızıltepe ilçelerinde de birer adet 4 yıldızlı otel inşaat halindedir. Mardin'in yöresel yaşam tarzına göre uyarlanmış ve bölgeye gelen turistin daha çok ilgisini çekecek şekilde tasarlanmış butik otellerinin sayısı da yıldan yıla artmaktadır. Şu anda Mardin'de 3 tane, Midyat'ta da bir adet butik otel faaliyette olup Midyat'ta da 1 tane butik otelin inşaatı henüz devam etmektedir.[13]

Tablo 17: Mardin'de Bulunan Yıldızlı Otel Sayıları

	Mardin
5 yıldızlı otel	1
4 yıldızlı otel	3
3 yıldızlı otel	3
2 yıldızlı otel	1

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri, 2008

Tablo 18: Mardin'de Bulunan Seyahat Acenteleri

Sınıfı	A			B			Genel Toplam
	Merkez	Şube	Toplam	Merkez	Şube	Toplam	
Mardin	5	4	9	1	-	1	10

Kaynak: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB), 2009

[13] Mardin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, 2008

www.arsivakurum.org

Turist çekme açısından turizm sektöründe çok önemli yeri olan seyahat acentelerinin sayısından çok nitelikleri önem taşıdığından, ildeki mevcut seyahat acentelerinin de büyük çoğunluğunun sadece bilet kesme işlevi üstlendiği düşünülecek olursa, ildeki seyahat acentelerinin nitelik ve nicelik açısından bölgenin turizm yükünü kaldıramadığı görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Mardin; turizm, imalat sanayi, sınır ticareti, tarım, enerji, yer altı ve yer üstü kaynakları açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Bölge gerek coğrafi konumunun sağladığı avantajlar ve gerekse de tarihi, kültürel, turistik ve tarımsal varlıklarının oluşturduğu kendine has yapısı ile rotasını uluslararası rekabet edebilirlik ve markalaşma yönünde belirlemelidir. Yukarıda sıralanan veriler ışığında bu gelişmelerin Turizm Sektörünün öncülüğünde gerçekleştirilebileceği açıktır. Bu aşamada turizm sektörünün canlandırılabilmesi için yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz:

Kültür ve İnanç turizmi açısından önem arz edecek tarihi yapıları barındıran Mardin'de, kültürel mirasın açığa çıkarılması ve korunması için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi ekseninde, Mardin yeni inanç ve kültür merkezlerinden biri seçildiği, bu amaçla ilde gerekli düzenlemeler, altyapılar ve tanıtım çalışmaları yapılacağı, GAP Eylem Planı'nda belirtilmiştir. GAP Bölge Kalkınma Planı Uygulama Programı kapsamında "Antik Kentten Yeniden Yerleşime Dara" projesi yürütülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından özel bir şirkete hazırlatılan " GAP Bölgesi Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı"nda "Dara-Anastasiopolis", Mardin'in en önemli arkeolojik kaynağı olarak görülmektedir.

Tanıtım ve el sanatlarına yönelik "Mardin'de Anadolu Kültür Bileşenleri İçinde Süryani Yaşam Biçiminin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Açıdan İncelenmesi" adlı proje, telkari işçiliğinin geliştirilmesi, tanıtıma yönelik bilgilendirme panoları, Mardin Rehberi, yine Mardin ili için kültür ve inanç turizmini canlandırmak amacı ile Deyrulzafaran Manastırı restorasyonu ve Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi'nin oluşturulması gibi projeler yürütülmektedir.

Son yıllarda Mardin'de sosyal ve ekonomik hayatı canlandıran etkinliklerde bir artışın olduğu gözlenmektedir. Her sene GAP Bölgesi

www.tarihvakfi.org

illerinden birinde gerçekleştirilmesi düşünülen ve hedef kitlesinin; başta GAP Bölgesi il ve ilçelerindeki gençlerden, yurt içinden ve yurt dışından gelen gençlerden, gençlik STK'larından ve gençlik alanında çalışan gönüllü ve profesyonellerden oluşan Gapgenç Festivali'nin ilki 08-11 Mayıs 2009 tarihleri arasında Mardin'de, gerçekleştirilmiştir. Festival, bölgedeki gençler ile ulusal ve uluslararası gençler arasında kültürlerarası bir diyalog oluşturan ve karşılıklı etkileşimi sağlayan, gençlik turizminin de gelişmesine katkı sunan önemli bir etkinliktir. Yine kültürel ve sanatsal açıdan büyük önem taşıyan Mardin Bienali'nin tanıtım çalışmaları 21-26 Ekim 2009'da yapılmış, GAP İdaresi Başkanlığı ve Mardin Valiliği'nin desteği ile 4 Haziran- 5 Temmuz 2010 tarihleri arasında Mardin Bienali düzenlenmiştir. 30'u yabancı 61 sanatçının eserlerini buluşturan Mardin Bienali, İstanbul ve Sinop'tan sonra Türkiye'nin bir diğer bienali olma unvanına sahiptir. Mardin Sabancı Kent Müzesinde, 20 Haziran - 04 Temmuz 2010 tarihleri arasında, 40 farklı bilim adamı, yazar ve sanatçı tarafından GAP Kültür Birliği kapsamına giren illerde, lise kuşağından seçilen üst düzey yeteneklere atölye eğitiminin verileceği Akademi GAP'ın açılışı yapılmıştır.[14] 2010 Eylül ayında Mardin'de tanınmış modacı Cemil İpekçi tarafından yapılmış olan defile büyük ilgi uyandırmış ve çok sayıda tv kanalının canlı yayımı Mardin için eşsiz bir reklam aracı olmuştur.

Kültür ve inanç turizminin çarpan etkisinin, diğer bir turizm çeşidi olan deniz, kum ve güneş turizminin çarpan etkisinden daha fazla olduğu bir gerçektir. Deniz turizmi profilindeki turist, vaktinin çoğunu otelde ve denizde geçirirken, kültür turizmi için gelen turist, vaktinin çoğunu dışarıda geçirmektedir. Bu nedenle, kültür ve inanç turizmi açısından ciddi bir potansiyel barındıran Mardin, gelen turistlerin daha çok harcama yapması açısından avantajlı durumdadır. Bölgeye has ürünler ilgi çekmekte, bu durumdan Bölge esnafı da kazanç sağlamaktadır. Bölgeye özgü ürünlerin markalaşmasıyla bu alandaki kazanç ve dolayısıyla turizm gelirleri artacaktır.

Mardin'in tarih boyunca farklı uygarlıkları bünyesinde barındırmasından kaynaklanan kültürel zenginliğinin doğru yerlerde kullanılması, Bölge'nin kalkınmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bu katkının Bölge'de geniş bir alanda kendini hissettirmesi kültür ve inanç turizminin yanında, termal turizm, gençlik turizmi, iş turizmi, Kongre ve fuar turizmi, doğa yürüyüşleri, vb. alternatif turizm çeşitleriyle sektörün çarpan etkisi daha geniş bir alana

[14] http://www.gapkulturturizm.gov.tr/

www.alsivakitap.org

yayılabilecektir. Böylece emek yoğun olan ve birçok alanda istihdam yaratan sektörden il daha iyi faydalanacaktır.

Mardin'deki tesisler hizmet kalitesi ve hizmet çeşitliliği açısından Türkiye'deki gelişmiş illerde bulunan diğer tesislere göre yetersiz olduğu görülmektedir. Şehirde turizm sektörüne yönelik eğitim veren lise, Meslek Yüksek Okulu ve Lisans Eğitimi veren Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksek Okulu'nun dışında, Valilik ve Belediye destekli sektörde çalışanlara ve esnafa yönelik kısa süreli kurs ve seminerler verilmelidir.

Yiyecek ve içecek hizmeti veren tesislerin çoğunda fiyat listesi bulunmamaktadır. Bu tesislerdeki çalışanların iş kıyafetleri, yiyecek ve içecek üretim yerleri hijyen kurallarına uymamaktadır. Tur düzenleyen seyahat acenteleri; konaklama tesislerinin çoğunda kalifiye personel eksikliği, tesis sayılarında ve yatak kapasitelerinde, yetersizlikler tespit etmektedir. [15]

Bölge'de tescil edilmiş taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları dışında henüz tescil edilmemiş, arkeolojik kazı çalışmalarıyla ortaya çıkacak kültür varlıkları da mevcuttur. Bu çalışmaların hızla sonuçlandırılması için hükümet nezdinde girişimlerde bulunulmalıdır.

Mardin kenti; doğal sermayesi olan zengin tarihi ve kültürel mirasını, jeo-stratejik konumu ile birleştirerek; akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir projeler ile; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmalıdır.

Kaynakça

Cevziyye, İbnu'l-Kayyim, (1982). *El-fevaidu'l-muşevvik ilâ ulumi'l-Kur'an ve ilmi'l- beyân*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Cezerî, Mela Ahmed el-Botî (1977). *Divanu'l-Cezerî*, (Sadık Bahaüddin Amidî, thk.). Bağdat: Matbaatu'l-Mecmeü'l-İlme'l-Kurdî.

Cürcânî, Ş. (1990). *Et-târifat*, Beyrut: Mektebetu Lübnan.

Çakan, İ. (1994). *Kur'ânı Kerîm'e göre peygamberler ve tevhid mücadelesi*. İstanbul: Altınoluk.

Çelebi, R. (1996). *Teshilu'l-belağah.* İzmir: Anadolu Matbaası.

Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'ab (t.y), *Sünenu Ebî-Dâvud.*

Ebussuûd, el-İmâdî (t.y.), *İrşadu'l-Abdisselim ila mezayel-Kur'ani'l-Kerim.* Beyrut.

[15] Mardin Kent Konseyi-Turizm Komisyonu, Mardin Belediyesi Meclis Toplantı Salonu, 07.06.2010. Kalkınma Kurulu Kültür, Turizm ve Spor İhtisas Komisyonu, Siirt Öğretmenevi, 13.07.2010.

www.arsivakurdi.org

Hartman, M. (1904). *Der kurdische diwan des schech Ahmed*. Berlin: S. Calvary.
Haşimî, A. (1984). *Cevahiru'l-belağa fi'l-maani ve'l-beyan ve'l-bedi*. İstanbul: Daru Kahraman.
İbn Hanbel, A. (1969). *El-müsned*, Beyrut.
İbn Kesir, İ. (1969). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife. Beyrut.
İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (t.y.), *Sünenu İbn Mace*. Mısır: İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuh.
İbn Manzur, C. (1994). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Daru'l-Fikr.
Kaşanî, A. (2004). *Letaifu'l-İ'lâm fi İşarati Ehli'l-İlham*. (Asım İbrahim el-Kıyyali, thk.) Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
Kurtubî, Muhammed b. A. (1988). *El-camiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım. (2001). *Er-risaletü'l-Kuşeyriyye*. Beyrut: Daru Sadır.
Kutub, S. (1971), *Fî zilâli'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
Malik, b. Enes (t.y.), *El-muvatta*. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi.
Maverdî, Ali b. Muhammed b. Habib. (1992). *En-nuketu ve'l-uyûn*. Beyrut: Muessesetü'l-Kutubi's-Sakafiyye.
Menavî, Muhammed A. (1938). *Feyzu'l-Kadîr şerhu'l-câmii's-Sağîr*. Mısır: Mektebetu Mustafa Muhammed.
Mikâil, Nayif T. (2005). *Eş-şeyh el-Cezerî*. Dhok: Daru spirez.
Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
Râzî, Muhammed F. (1990). *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Daru'l-Fikr.
Sekkâkî, Muhammed b. A. (1987). *Miftahu'l-ulûm*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
Süyûtî, Abdurrahman C. (1978). *El-itkan fi ulûmi'l-Kur'ân*. Mısır: Şirketu Mektebe ve matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî. – *el-Müzhir fî Ulûmi'l-Luğa ve Envâiha*. Mısır.
Şafiî, Muhammed b. İ. (1985). *Er-risâle*, (Muhammed Seyyid geylânî, thk.) İstanbul: Kültür Yayınları.
Taftazanî, Mesut b. Ömer b. Abdillah Saduddin (1989). *Muhtasaru'l-meânî*. İstanbul.
Tahiru'l-M. (1973). *Edebiyat lugatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, İstanbul.
Tunç, O. (2009). *Mela Ahmed-i Cizîrî divanı türkçesi*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.
Turan, A. (2010). *Melayê Cizîrî divanı ve şerhi*. İstanbul: Nûbihar.
Zehebî, Muhammed H. (t.y.). *Et-tefsîr ve'l-mufessirûn*, Beyrut.
Zemahşerî, Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed Carullah (1970), *Tefsîru'l-keşşâf an-hakâiku't-tenzîl ve uyûni'l-akâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. (Muhammed Mürsi Amir, thk.). Mısır.
Zerkeşî, B. (1957). *El-burhan fî ulûmi'l-Kur'ân*, (Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, thk.) Mısır.
Zivingi, Ahmed b. Mella M. (1987). *El-ikdu'l-cevheri fi şerhi divani'ş-şeyh el-cezerî*, Kamışlı: Matbaatu's-Sabah.
Zuheylî, V. (2005). Et-*tefsiru'l-munir*. Dımaşk: Daru'l-Fikr.

www.arsivakurdi.org

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRMESİ

Ahmet CEYLAN

Yrd.Doç.Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Dr. Mehmet Sait TOPRAK, *Talmûd ve Hadîs: Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, XXIII+500 s.

Sait Toprak'ın çalışması, Talmûd ve Hadîs arasında müstakil olarak yapılan ilk araştırma özelliğine sahip bir çalışmadır. Bu açıdan bakıldığında çalışma, çok orijinal ve oldukça zor bir alanda yapılmıştır. Araştırma Türkçe olmakla birlikte, klasik kaynakları bakımından Arapça, İbranîce ve Âramîce, çağdaş kaynaklar için de İngilizce'yi bilmeyi zorunlu kılmaktadır. Araştırma, semâvî kitap geleneğinin ilki olan Yahudilik ve sonuncusu olan İslâm'ın ilahî vahiy olarak kabul edilen Tora/Tevrat ve Kur'ân'ın yanında bunların açıklaması mahiyetindeki Talmûd ve Sünneti teorik-usûl çerçevesinde geliştirilen bir metotla karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Eser, *sözlü* olarak uzun bir zaman ağızlarda ve belleklerde yaşatılan, sonradan *yazılı*lığın sınırlarına mahkum edilen Talmûd'u yani Sözlü Tora'yı, ve Hadîs'i yani *Sünnet*i 'Giriş' mahiyetinde *mukayeseli bir metotla ele alma çabasındadır.*

Orijinal halleriyle büyük ölçüde şifahî çabanın ürünü olan Talmûd ve Hadîs'in her ikisi, tarihi süreç içerisinde yazılı hale gelmekle kalmamış, kendi içerisinde pek çok ilim dalına konu olmuş, karmaşık disiplinler ihtiva eden iki kompleks alan oluşturmuşlardır. Araştırmacının ifadesiyle, "*Talmûd ve Hadîs her ikisi de biri ötekini aratmayacak derinlikte okyanuslardır. İki büyük okyanusta yüzmeye çalışan, yüzmeyi öğrenebilmenin yorgunluğuyla acı sular yutmak zorunda kalan dalgıç adayı, gördüğü incilerden dolayı da acı suları*

www.asiyakurdi.org

tatlı şerbet diye kana-kana içmiş; ancak 'Bütün başlangıçlar güçtür' bilinciyle boğulmamaya gayret etmiştir" (s. XXII-XXIII)

İnanç, kültür, dil, gelenek, yerellik, evrensellik gibi unsurlardan dolayı farklılaşan bu iki okyanusu, zıtlaşma veya birini diğeri ile karşı karşıya getirme şeklinde değil; aksine uygun bir metotla mukayese etme metodu tercih edilmiştir. Bu nedenle yazar, karşılaştırma yöntemiyle '*inşâî/yapılandırmacı*' olma karakteri ve hedefinden ötürü, Yahudilik ve İslâm'ın birbirinden etkilenip etkilenmediği hususunda; her iki dinden kimi bilim insanlarının sergilediği *savunmacı* ya da *genellemeci* tutumlara müdahil olmamayı metot olarak kabul etmiştir.

Hadîslerin rivayet teknikleri ile aktarılması, sonradan yazıya geçirilme aşamaları ve ardından nass halini alan *Sünnet* ile *Yahudi Sözlü Rivayeti*, *Geleneği*, *Töresi* ve de *Tora*'sı olan Talmûd mukayese edilip kritik yapılmıştır. Dolayısıyla araştırma, sadece Hadîs Usûlü ve Tarihi kaynakları ile sınırlandırılmamış, aynı zamanda dilbilim, felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, hermenötik ve diğer sosyal bilimlerin verilerinden hareketle kapsamlı ve prizması geniş bir açıdan disiplinler arası bir metotla, bilimsel tarafsızlık ilkesine bağlı olarak yapılmıştır.

Çalışma iki giriş (1-12) ve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci Girişte, araştırmanın konusu, sınırları, kaynakları ve yöntemi ele alınmaktadır. İkinci Girişte ise sözlü ve yazılı rivayetin temel problemlerine değinilmektedir. Bu bağlamda rivayet, râvî ve senedin yanında belki bundan daha önemlisi metin tenkidinin önemine vurgu yapılmıştır. Böylece Hermenötik, Psikoloji, Sosyoloji, Dilbilim… gibi bilimlerin verilerinden de yararlanılarak *Hadîs Tenkidi Bilimi*'nin kurulması önerilmektedir.

Birinci Bölümde (13-55) *Sözlü Rivayette 'Yazı Karşıtlığı Paradoksu'* irdelenmektedir. Bu amaçla Yahudi ve İslâm geleneğinde yazı karşıtlığının kökeni araştırılmıştır. Bu bağlamda yazar, İbrânî gelenekte, '*yazılı olanı sözlü olarak aktaramama sözlü olanı da yazılı olarak aktaramama*' şeklinde özetlenecek Talmûdî ilke ile, İslâmî gelenekte, "*Benden, Kur'ân'dan başka bir şey yazmayınız, yazanlar varsa da yazdıklarını imha etsin*" Hadîsinden hareketle her iki gelenekte yazı karşıtı olma bakımından bir paralellik kurmaya çalışmaktadır. Ayrıca Hz. Musa'ya *Yazılı Tora*'nın (Tora şe-bi<u>h</u>tav) yanında *Sözlü Tora*'nın (Tora şe-be'alpe) verildiği ile "…*Kendilerine indirileni insanlara açıklayasın…*" âyeti ve "*Bana kitap ve onunla birlikte bir benzeri/misli verildi"* hadîsinden hareketle görüşlerini temellendirmeye çalışmaktadır.

www.ensarvakfi.org

Daha sonra Yahudi gelenek içerisinde kutsal metinleri yazı ile kayıt altına alma karşıtı eğilimlerin kökenlerine inmeye çalışır. İbrani gelenekteki yazı karşıtlığının sebepleri ortaya çıkarıldığında, hem kendisinden önceki hem de kendisinden sonraki anlayışların anlaşılmasını kolaylaştıracağını savunur. Bu çerçevede Yazılı Tora ve onun yorumu mahiyetindeki Sözlü Tora'nın yazılı naklini yasaklayan rivayetlerin nasıl şekillendiği problemi, bu problemin arka planında yatan sebeplerin dinî, sosyolojik, kültürel ve psikolojik temellerinin irdelenmesi ve bunun Hadîs geleneği üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması gerektiğini ifade etmektedir.

İkinci Bölümde (57-136) *Talmûd ve Hadîs'in 'Sözlü Rivayet' Teorisi* incelenmektedir. Konuya Yahudi Geleneğinin iki ekolü Rabbani Geleneği ile Karaim Yahudiliğinde Sözlü Tora Problemi ile giriş yapılmıştır. Rabbani Gelenekte Sözlü Tora'nın önemi ve bu terimin ifade ettiği manalar açıklanır. Buna göre Rabbani Gelenekte Sözlü Tora, Yazılı Tora etrafında bir kalkan ve zırh gibi durur. Bu koruyucu özelliği ile Sözlü Tora, Yazılı Tora'yı hem korumayı hem de daha rahat anlamayı temin eder.

Karaim Yahudilerine göre ise Talmûd, Rabbani Yahudiliğin şeriatleri, adetleri örfleri ve doğmatik görüşleri dahil Rabbilerin Hz. Musa ve onu takip eden Peygamberlere varıncaya kadar gelen vahye dayandığına dair herhangi bir kanıt ve otorite göstermeksizin uydurduklarından başka bir şey değildir.

Yazar daha sonra konuyu din-dil ve sözlü rivayet olgusu ve ilişkisi bağlamında genişletmekte ve sözlü rivayetin fenomonolojik doğasını incelemektedir. Bütün evreniyle Hz. Peygamber'e ilk muhatap olan sahabenin, bu '*evren*'i bir '*rivayet*' unsuru gibi algılamadıklarını ve kendilerini bir '*râvî*' psikolojisi içerisinde görevli bir taşıyıcı olarak hissetmediklerini savunur.

Ayrıca bu rivayetlerin yazıya geçirilmesi, tertip ve cümle kalıpları şeklinde yerleştirilmesi, bu metinlerin imla kurallarına uydurulması, paragraflanması gibi unsurların anlamın şekillenmesinde, yeni anlamlar kazanmasında veya kaybetmesinde doğrudan rol oynadığını ifade eder. Hadîslerin lafzıyla rivayet imkânı ve sözlü rivayet ilişkisi bağlamında, sözlü dil ile yazılı dil arasında geçişkenliğin yol açtığı sorunları, ortaya koymaya çalışır. Ardından sözlü ve yazılı rivayet formlarını ele alır.

Üçüncü Bölüm (137-297) *Talmûd Usûlüne Giriş-I* ve *Talmûd Usûlüne Giriş-II* olarak iki kısımdan meydana gelmiştir.

www.ensarvakfi.org

Talmûd Usûlüne Giriş-I'de Talmûdî Edebiyatla, Hadîs Edebiyatının oluşumunda önemli rol oynadıklarına inandığı, *Mişna*, *Gemara*, *Halaha*, *Agada* ve *Baraita*… gibi kavramların *yapısal-kavramsal analiz-sentez*lerini yapmıştır. Daha sonra konuyu Talmûd'un teşekkülü, râvî tabakası ve isnad sistemi üzerinden genişleterek, İslâmî isnad sistemi ile, Rabbani isnad sistemini mercek altına alarak benzer sorunlara dikkat çekmektedir.

Daha sonra Talmûd rivayet zincirini oluşturan kronolojiye yer verilmiştir. Rabbani Yahudilik'te Yazılı Tora ile birlikte onun açıklaması olan Sözlü Tora'nın Hz. Musa'ya Sina'da verildiği inancı gereği, Hadîsler için kullanılan vahy-i gayrı metlûv gibi, '*Miqra dışı vahiy'* olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla nüzûl tarihi olarak kabul edilen M. Ö. 1312 'den M. S. 1490 yılına kadar *Dönemlere Göre İsnad Şeması-I* içinde isnad şemasına yer verilmiştir. Rivayetlerin isnadla nakledilme ve korunma gerekçeleri irdelendikten sonra sözlü rivayetlerin derlenerek yazıya geçirilmede Talmûdî ve Hadîs gelenekleri arasında benzerlikler kurulmuştur.

Talmûd Rivayet Zincirini oluşturan Kronoloji-II başlığı altında *Dönemlere Göre İsnad Şeması-II*'ye yer verilmiştir. Buna göre rivayet silsilesi M. Ö. 1312 yılında Hz. Musa ile başlamakta ve M. S. 220'de 40. tabaka ile son bulur. Bunun ardından meçhul Talmûd râvîleri ve M. S. 450'den itibaren Talmûd Şarihleri ve Yorumcuları silsilesine M. S XVI. Yüzyıla kadar yer verilmiştir. Rabbani isnad sistemi ile İslâmî isnad sistemi arasındaki benzer noktalar yedi madde halinde özetlenmiştir.

Yazar, Talmûd öncesi ve Talmûd Dönemi Bilgin Tabakalarını *Ezra* ile başlayan *Tannaitik* dönem öncesi *Soferim, Zugot, Tannaim, Amoraim, Stammaim, Savoraim* şeklinde M. S. 7. asır başlarına başka bir ifade ile İslâmî döneme kadarki bilginleri altı tabakaya ayırır. Bu tabakalarla Hadîs râvîleri arasında zaman-zaman ilintiler kurmuştur. Ardından Talmûd râvîlerinin kimliklerinin tesbiti sorunu bağlamında, tespit kriterleri, râvîyi ve ikamet yerini tespit etmede yapılan linguistik çıkarımlar, râvî ve yer formülasyonlarına yer verilmiştir.

Talmûd sonrası bilgin tabakalarına ayırdığı konuda, Talmûd'un tamamlanmasından sonra Talmûd üzerinde M. S. 800 ve 1040 yılları arasında, *Geonim, Rişonim, Aharonim* gibi dönemlere ilişkin kısa bilgiler ve bilgin isimleri vermekle yetinir. Bu dönemlere ait Yahudi fakih, şarih ve usûlcu gibi din bilginleri tarafından çok geniş hacimli çalışmalar yapıldığını, ancak başka bir araştırma konusu olması gereken bu dönemlere bu araştırmada yer verilmediğini belirtir.

www.arsivakur.org

Yazar, *Talmûd Tarihi* için ayırdığı konuda, Talmûd Tarihi ve Usûlü ile Hadîs Tarihi ve Usûlü arasında karşılaştırmalar yaparak konu ile ilgili kaynakları, Mişna Nüshalarını, Babil Talmûdu'na eklenen Risaleleri, Küçük Edep ve Adap Risalelerini, Müstensihlerin Risalesini, Kallah Risalesin, Şeva Mesahot Ketanot Risalelerini, Masehet Sefer Torah Risalesi, Mezuzah Risalesi, Tefillin Risalesi, Tsitsit Risalesi, Avadîm Risalesi, Gerim Risalesi, Kutim Risalesi, Semahot Kitabı kısaca tanıtmaktadır. Bu tanıtımlar esnasında bazen Müslümanlar tarafından yazılmış risale ve ilmihal türü kitaplarla olan benzerliklere dikkat çekmektedir.

Talmûd Usûlü'ne Giriş II başlığı altında Talmûd *Hermenötiği* işlenmiştir. Hadîs ve Talmûd Usûlleri'ne dair analiz yapmak için öncelikle Hadîs Usûlü'nden önce teşekkül etmiş olan *Talmûd Usûlü*'nun bilinmesi gerektiğini vurgular. Belli kurallar dahilinde kutsal metindeki cümlelerin anlamını açıklayan bir yorumlama sanatı olan Hermenötik kavramını özellikle kullandığını vurgulayan yazar, konuya *Rabbi Akiva* ve öğrencilerinin oluşturduğu *Üç Yorum Kuralı*nı açıklamakla giriş yapar. Sonra sırasıyla *Hilel*'in *Yedi Yorum Kuralı*nı, *Yişmael*'in *On Üç Yorum Kuralı*nı, *R. Eliezer b. Yose ha-Galili*'nin *Otuz İki Yorum Kuralı*nı açıklar ve nadiren bazı Hadîs ve ayetlerle ilintiler kurar. Ardından *Teknik-Metodolojik Analiz-Sentez* ile tarih içerisinde Talmûd'un yorumu ile ilgili oluşmuş kavramlardan kırk tanesi incelenmiştir. Sonrasında Talmûd'un *Kitap*lar ve *Bab*lara göre içeriği verilmiştir.

Dördüncü Bölümde (299-330) *Hadîs ve Talmûd'un Rivayeti Ve Korunmasında Şahsi Kayıtlar* ele alınmıştır. Konu ile ilgili olarak Hadîslerin rivayeti ve korunması safhasında râvîlerin farklı tahammül sigalarıyla aldıkları rivayetleri korumalarının bir destek ve aracı unsuru olarak geliştirdikleri şahsî not ve kayıtların Hadîslerin korunması ve metinlerinin sıhhatli inşası ameliyesindeki katkıları araştırılmıştır. Yine benzer özellikler sergileyen *İbrânî Gelenekte Sözlü Tora*'nın aktarılma süreci ile korunmasındaki benzerlikler ve koşutluklar kısaca incelenmiştir. Hadîs ve Talmûd'un rivayet ve korunmasında gösterilen şahsî gayret ve titizlikle ilgili pek çok örneğe yer verilmiştir.

Beşinci Bölümde (331-378) *Talmûd ve Hadîs Eğitimi ve Metodları* konusuna ayrılmıştır. İlk olarak *Talmûd Eğitimi ve Metodu* ele alınmıştır. Yahudi kültüründe Yazılı Tora ve Mişna ile Gemara'yı içeren Sözlü Tora olan Talmûd'un eğitim metodu ve buna dair kurallar detaylı olarak belirlenmiştir. Zira Yazılı Tora ve Sözlü Tora her ikisi birlikte tam ve '*Bütün Tora*'yı oluşturmaktadır. Bu yüzden

www.arsivakurgi.org

Tora ve Talmûd eğitimi, etle tırnak gibi birbirinden ayırmak imkânsız hale gelmiştir. Bu yüzden Yahudi kültür ve geleneğinin üzerinde bina edildiği Talmûd'un öğrenilmesi çok önemli bir mitzva/ibadet olarak görülmüştür.

Yazar, Maimonides'in Mişne Tora'sında Sefer ha-Mada içerisinde yar alan, "*Bütün mitzvalar arasında Tora öğrenmeye denk bir mitzva yoktur, dahası, Tora öğrenmek diğer bütün mitzvaları öğrenmeye eşittir, çünkü Tora çalışmak ve onu öğrenmek zaten kişiyi onunla amel etmeye sevk eder. Bu nedenle Tora öğrenmek ve çalışmak her durumda onunla amel etmekten daha bir önceliğe sahiptir*", pasajını naklettikten sonra, *Sefer ha-Mada* ile *Hadîs Mecmuaları* içerisinde yer alan *Kitabu'l-'İlim* arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Konu ile ilgili başka örnekler verir.

Daha sonra Talmûd eğitimi alabilecek kişiler ve Talmûd eğitimin fazilet ve adabı açıklanır. Tora ve Talmûd talebesinin sahip olması gereken özellikler, öğretmen-öğrenci münasebetleri, öğrenci adabı ve meclis ahlakına dair meseleler sıralanır. Ardından toplum hayatında Tora ve Talmûd bilginleri ve talebelerinin yeri anlatılır.

Talmûd eğitimine ilişkin Yahudi geleneğinde verilen malumattan sonra *Hadîs Eğitimi ve Metodu* başlığı altında, *Buhârî*'nin *Kitabu'l-'İlim* ile *Hatib el-Bağdâdî*'nin *el-Câmi'u li-Ahlâki'r-Râvî* adlı kitabının içerikleri kısaca verilerek değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmelerde Yahudi geleneğinde Talmûd eğitimi ile İslâm geleneğindeki Hadîs eğitimi arasında çarpıcı benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç Ve Değerlendirme (379-393) kısmında, muhtemelen bu alanda yapılmış ilk çalışma olması sebebiyle yazar çok net sonuçlara yer vermemiştir. Ancak konu ile ilgili çok yönlü sorunlara dikkat çekerek, bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda şu noktalara dikkat çeker: Yahudiliğin Tora'dan sonra gelen en önemli kaynağı Talmûd ile, İslâm'ın Kur'ân'dan sonra gelen en önemli kaynağı Hadîs'in, her iki din mensubunun inançlarını ve bu inançların pratik hayatta yansıma biçimlerini tanzim eder. Neredeyse hayatın her alanına ilişkin düzenlemeler içeren bu iki kaynak, asılları itibariyle sözlü olarak ifade edilmişlerdir. Dolayısıyla Tora ya da Kur'ân'ın anlaşılması için bu iki kaynak temel işlev görürler. Bu nedenle kimi iddialara göre Tora ve Kur'ân metinlerini de aşan ölçüde önemli bir yer tutmaktadır. Bu iki sözlü kaynağın sözlü evreleri ve yazıya geçirilmeleri arasında problemler ve çözümler itibariyle de benzerlikler vardır.

www.arsivakur.org

Hadîs açısından râvîlerin ilk elden rivayet ettikleri *hadîs*ler ile ilk elde mevcut *sünnet*lerin gerçek tabiatına dair nesnel ölçütlere sahip olmadığımız problemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yazar, elde mevcut-metin, yazılı hale gelen *söz*'ün, kültürel ya da tarihsel olarak mesafelerle asılla arası açılarak yabancılaştırdığı şeyle arasındaki mesafeyi kat ederek yazılı halindeki *söz*'ün tekrar konuşması -sözlü tabiatını dışa vurması- imkânını hadîslere sağlamak için *Hadîs Hermenötiği*, *Hadîs Fenomenolojisi* ve *Hadîs Epistemolojisi*nin inşa edilmesi gerektiğini vurgular. Böylece ağızdan ağza duygulara vasıta olan ama cansız olan kelimelerle hayata canlılık kazandıran hadîs'in geçmiş zamanlardaki özgürlüğünün ve özgünlüğünün yeniden kazanma imkânını sorgular.

Bu bağlamda şu sorular üzerinde durur: Geçmişin gerçekleri bugünün gerçeklerine dönüştürülebilir mi? İslâm geleneğinde Kur'ân'dan daha çok pratik hayatın içinde rol almış sünnetle, Yazılı Tora'dan daha ziyade onun taşıyıcısı olan Sözlü Tora'nın gerçekliği bugüne kadar nasıl ve ne kadar taşınabilmiş? Dilin tuzağına düşülerek lafzın verdiği/vereceği anlamı mı, yoksa mecaz diyerek hakikati mi ıskalayacağız? Asıl itibariyle sözlü karakteri taşıyan daha sonra yazılı karaktere bürünen Hadîs ve Talmûd'un elimizdeki nüshalarına müracaat edildiğinde benzer pek çok soru ile karşılaşmak mümkün olduğuna dikkat çekilir.

Hadîs-Sünnet gibi Talmûd'da insanlık medeniyetinin oldukça hacimli yazılı eserleri arasında son derece önemli bir yere sahiptir. Hadîs-sünnet gibi Talmûd da bir yaşam tarzı ve dünya görüşü inşa eden ve hayatın bütün detaylarını dantel-dantel incelikle işleyen bilgilerle doludur. Ancak Yazılı Tora'nın üslûbu dışında bir tarzda sunduğundan, yaşamın satırları arasında yerini alarak zamanla geliş[tir]miştir. Benzer şekilde *Hadîs* ve S*ünnet* de Hz. Peygamber'in hayatında ve vefatı sonrasında ortaya çıkan problemlerin Kur'ân'daki katı formuyla değil, hadîselerin ışığında Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı anlayışıyla daha insanî ve belki de daha çok yaşam nefesini taşıyan ve sonrasında kayıt altına alındıktan sonra ilk zamanlarda canlılığını kısmen koruyan bir zahîre ve mahzen görevi görmüştür. Hadîs-sünnet birlikteliği, '*Kelâmullâh*' olan *Kur'ân Kitabı*'nın sayfalarının hayata müdahil olmasını sağlamıştır.

Kısa bir *Sözlük*ten (395-398) sonra bir hayli geniş bir *Bibliyografya* (399-463) ile devam eden yazar, kitabını beş ek ve dizinle bitirmiştir. Bu ekler, *Ek-1 İbranice Gematriya Tablosu* (465), *Ek-2 Arapça Ebced Hesabı Tablosu* (466), *Ek-3 Grek Alfabesi Sayı Değeri Tablosu (*467), *Ek-4 İbranice Raşi Yazıtipi Tablosu*, *Ek-5* (469-

www.arsivakurdi.org

481)'te *Rambam*'ın '*Mişna Tora*'sının '*Sefer Hamad'a*' Bölümünden *Hilhot Talmûd Tora*'nın İbranice metnini ekleyerek *Dizin* (483-500) ile bitirmiştir.

www.arsivakurdi.org